T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAS'TA İÇ ÇATIŞMA: AYRILIKÇI HAREKETİ SAHARA SORUNU

MOHAMMED ZAKARİAE ABOUNORE

DANIŞMAN

DOÇ. DR. CEMİLE ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ

EDİRNE 2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....KAMU YÖNETİMİ.....ANABİLİM DALI

.....KAMU YÖNETİMİ.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mohammed Zakariae Abounare tarafından hazırlanan Fasıta İç Çatışma: Ayrılıkçı Hareketi Sahara Sorunu Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca ....26-04-2018.... günü saat .....11.30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....kabul edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. Çemile Arıköğlu Ündüğü	Kabul edilmesine	[signature]
Dr. Öğr. Ü. Neriman Hocaoğlu Bahadır	Kabul edilmesine	[signature]
Prof. Dr. Burak Gümüş	Kabul edilmesine	[signature]

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10188842
Yazar Adı / Soyadı	MOHAMMED ZAKARIAE ABOUNORE
T.C.Kimlik No	99325457262
Telefon	5366761263
E-Posta	abounore_2012@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Fas'ta İç Çatışma: Ayrılıkçı Hareketi Sahara Sorunu
Tezin Tercümesi	Internal Conflicts in the Morocco: Sahara Issues
Konu	Siyasal Bilimler = Political Science
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	151
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. CEMİLE ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ
Dizin Terimleri	Fas=Morocco ; Cezayir=Algeria ; Çatışma=Conflict ; Özerklik=Autonomy ; Sahra Çölü=Sahara Desert
Önerilen Dizin Terimleri	Fas = Morocco Sahra Çölü = Sahara Desert Cezayir = Algeria Çatışma = Conflict Özerklik = Autonomy

01.05.2018

İmza:.....

Tezin Adı: Fas’ta İç Çatışma: Ayrılıkçı Hareketi Sahara Sorunu

Hazırlayan: Mohammed Zakariae Abounore

ÖZET

Fas Sahra sorunu, Birleşmiş Milletler'in karşısına çıkan en zor ve karmaşık problemlerin listesine girmiştir. Fas Sahra sorunu, çatışma tarafların çıkarlarının örtüşmesi, Fas’a karşı düşmanlık yapmak ve Fas'ın tarihi hakkının çölde tanınmaması yüzünden Fas Sahra sorunu, çağdaş tarihin uzun toprak anlaşmazlıklarından biri oldu.

1960'lı yıllardan beri, Sahra üzerinde çatışma devam etmektedir. Fas bağımsızlık aldığında, hemen Sahra’sını geri almak için bir mücadeleye girdi, İspanyol sömürgeci makamları, 1958'de Tarfaya topraklarını ve 1969'da Sidi Ifni'yi terkettikten sonra, Sahra bölgesini Fas'a devretmeyi reddetti ve İspanyol vesayeti ve kontrolü altında bir yerel yönetim kurulmasını planlandı.

1975'te İspanyol sömürgesi çıktıktan sonra Sahra, Fas ve Polisario Cephesi'nin arasında açık bir çatışma sahnesine dönüştü. Bunların arasında Cezayir, Polisario'ya verdiği desteğin sürmesi nedeniyle çatışmanın devam etmesi için önemli bir neden olarak görüldü.

O tarihten beri yaklaşık 260 bin kilometrekarelik bu bölge meselesinde herkesi tatmin edecek hukuki ve nihai bir çözüm bulunamadı ve tüm uluslararası çabalar da başarısız oldu. 1992 yılında bölge sakinleri için planlanan self determinasyon referandumu bir kereden fazla başarısızlığa uğradı ve uygulanmasının imkansız olduğunu anlaşıldı. Daha sonra dosyayı kapatmak için Fas, egemenliği altında geniş özerklik teklifini sundu, bu teklif bölgede yeni bir devletin kurulmasıyla ilgilenen Polisario Cephesi ve Cezayir tarafından reddedildi.

Anahtar Kelimler : Fas, Bati Sahra, Cezeyir, Polisario Cephesi, Çatışma, Minurso, Özerklik .

Name of Thesis: Internal Conflicts in the Morocco: Sahara Issues

Prepared by: Mohammed Zakariae Abounore

ABSTRACT

The Moroccan Sahara issue is one of the most difficult and complex problems the United Nations is confronting. It is one of the longest territorial differences in recent history, with the conflicting interest and hostility of all parties and the nonrecognition of Morocco's historical right to its desert.

The conflict on the Moroccan Sahara began in the 1960s, when Morocco called for the restoration of its deserts immediately after its independence. The Spanish colonial authorities refused to hand over the Sahara region to Morocco after abandoning the territories of Tarfaya in 1958 and Sidi Ifni in 1969. Its objective was to establish a local government under Spanish tutelage and control.

With the departure of Spain in 1975, a scramble for the Sahara began between Morocco and the Polisario Front seeking for its independence. Between the two, Algeria is seen by Rabat as a major reason for the continuation of the conflict because of its continued support for the Polisario Front.

Since that date, this area of about 260 thousand square kilometers is a legal issue without a final resolution satisfactory to all, and all international efforts to find a solution have failed. The self-determination referendum, which was planned for the residents of the region in 1992 and several times after that, never happened as the parties did not agree on the terms. Morocco then submitted a proposal for expanded autonomy under its sovereignty to close the file, but it was rejected by the Polisario Front and Algeria, which has an interest in the establishment.

Key Words : Morocco, Western Sahara, Algeria, Polisario Front, Conflict, Minorso, Autonomy

ÖN SÖZ

Türkiye'de Sahara meselesi hakkındaki verilerin eksik olması, birçok Türk arkadaşımın bana Sahara sorunu hakkında çokça soru yöneltmesine neden oluyordu. Bu soruların başında şunlar gelmekteydi: Harita üzerinde Sahara bölgesi bazen neden sahipsiz olarak görülüyor? Ve oradaki mevcut siyasi durum nedir? POLISARIO Cephesi kimdir? Tüm bu sorulardan dolayı ve Türkiye'ye de bu konuda katkı sağlamak adına, Sahara meselesi hakkındaki tüm konuları ayrıntılı olarak yazmaya karar verdim.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, sabırla ve ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden geleni sunan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, çalışmamda bana sürekli yardımda bulunarak gelecekteki hayatında başarılı olacağına inandığım kıymetli hocam Doç.Dr Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ'ye şükranlarımı sunuyorum.

Teşekkürlerin az kalacağı diğer üniversite hocalarımın da bana 2 yıllık üniversite hayatım boyunca kazandırdıkları her şey için hepsine teker teker teşekkürlerimi sunuyorum ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET…….....i

ABSTRACT…….....ii

ÖNSÖZ…….....iii

İÇİNDEKILER…….....iv

HARİTALAR LİSTESİ…….....vii

FOTOĞRAFLAR LISTESİ…….....viii

KISALTMALAR LİSTESİ.....viii

GİRİŞ…….....1

1. BÖLÜM: ARAP İÇ ÇATIŞMALARI

1.1 Çatışmanın Tanımı.....8

1.2 Çatışmanın Gerekçeleri……...…8

1.3 Çatışmaların Türleri……..…….....9

1.4 Şiddete Dayanan Çatışma Boyutları…….....9

1.5 Barıştan Çatışmaya Giden Süreç…….....10

1.6.1 Arap İç Çatışmalarında Rol Oynayan İç Faktörler…….....12

1.6.2 Arap İç Çatışmalarında Rol Oynayan Dış Faktörler…….....15

2. BÖLÜM: BATI SAHARA SORUNU

2.1 Batı Sahara (Genel Bilgiler).....20

2.2.1 Coğrafi Konum.....20

2.1.2 Nüfüs.....21

2.1.3 Dil.....21

2.1.4 Din.....21

2.1.5 Ekonomi.....21

2.1.6 Tarihi Arka Plan.....22

2..1.6.1 Sahra Bölgesi'nde Olaylar Kronolojisi…….....23

2.2 Sahra Sorununu Ortaya Çıkaran Etkenler 34

2.2.1 Batı Sahra Üzerinde Yaşanan Anlaşmazlığın Tarafları 34

2.2.1.1 Fas.....35
2.2.1.2 Cezayir 59
2.2.1.3 Moritanya.....64
2.2.1.4 İspanya.....67
2.2.1.5 POLISARIO Haraketi 68

2.2.1.5.1 " POLİSARİO Cephesi"nin Meşruluk Sorunu.....69

2.3 Fas ile Cezayir Arasında Sınır Çatışması Ana Kaynağı Olarak Batı Sahra Sorunu.73

2.3.1 Cezayir'in Fas'la Sınır Anlaşması İnkârı.....73

2.3.2 Fas ile Cezayir Arası Gerginliğin Artması ve Kum Savaşı'nın Gelişmesi.....75

2.3.3 Batı Sahra Meselesinde Cezayir'in Çelişkili Tutumları.....78

2.3.4 Fas'ın İç İşlerine Dair Cezayir'in Tutumları.....78

2.3.5 Batı Sahra Üzerine Cezayir'in Fas Egemenliğini Reddetme Israrı.....80

2.4 POLISARIO Cephesinin Ortaya Çıkması…….....…….....82

2.5 Sahara Dosyası ve Fas Yönetiminin Hataları.....90

3. BÖLÜM: ÇÖZÜMLER

3.1 Uluslararası çabalar……...…….....103

3.1.1 Self Determinasyon Referandumunun Detayları……..……..104

3.1.2 Sahra'yı Paylaşmak…….……...……..104

3.1.3 Kapsayıcı Çerçeve Çözümü (Geçici Özerklik Sonrası Referandum)……...104

3.1.4 BM'nin Orta Çözümü……..….105

3.2 Fas'ın Ulusal Çözüm Olarak Özerklik Teklifi.....106

3.2.1 Fas'ın Özerklik Girişimi.....107

3.2.2 Fas Girişiminin Temel Unsurları.....108

3.2.3 Bölgenin Yönetim Organları.....110

3.2.4 Özerklik Teklifin Hazırlıkları Ve Etkinleştirilmesi.....110

3.3 Sahel (Sahil) Ülkeleri Ve Sahara Sorunu İle Olan İlişkileri……....111

3.4 Sahara Meselesinin Geleceği…….....…….....125

3.4.1 Çözüm Önerilerine Dair Bir Vizyon Değerlendirmesi.....130

3.4.2 Olası Gelecek Senaryoları.....133

SONUÇ……...……..135

KAYNAKÇA…….…….….137

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1 : Fas'ın Batı Sahrası.....20

Harita 2 :. İspanya ve Kuzey Batı Afrika Ülkeleri.....35

Harita 3: 1912 yılına dayanan Kuzey Afrika haritası ……..…39

Harita 4: Fas haritası 1880 yılında.....40

Harita 5 : Adarisa Devleti'nin haritası …….....45

Harita 6: Murabıtlar Devleti'nin haritası.....46

Harita 7 : Muvahhidler Devleti'nin haritası.....46

Harita 8 : Marini Devleti'nin haritası.....47

Harita 9: Saadi Devleti'nin haritası ……..….....48

Harita 10: Alevi Devleti'nin haritası ……..…….....49

Harita 11: Fas İşgal Haritası……..…….…….....51

Harita 12 : Fas İşgal Aşamaları…….……...……..…52

Harita 13: Fas'ın Restorasyon Aşamaları …….……53

Harita 14: Tinduf konumu…….…….……74

Harita 15: 1845 Lalla Megniya Antlaşması öncesi Fas toprakları…….……76

Harita 16: Sahel (Sahil) Bölgesi……...……112

Harita 17: Sahel (Sahil) Ülkeleri…….……...……..……113

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Yeşil Yürüyüş……..……37

Fotoğraf 2: Fasın Kralı İkinci HASAN ve Cezayir'in Cumhurbaşkanı Ahmed BİNBELLA…….……77

Fotoğraf 3 : "Tinduf" Kampı……..……89

KISALTMALAR LİSTESİ

POLİSARİO : :Sakya el Hamra ve Altın Vadisi'nin Kurtuluşu İçin Halk Cephesi

BM : Birleşmiş Milletler

MİNURSO : Batı Sahra Referandum için Birleşmiş Milletler Misyonu

ESISC : Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkez

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın sonunda, Arap Dünyasında yaşanan iç çatışmalar, uluslararası ve bölgesel güçlerin özellikle ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu çatışmaların, bölgesel ve uluslararası güvenlik ile istikrar üzerindeki etkisi, Arap dünyasının stratejik önemi ile birleşince, uluslararası ve bölgesel güçlerin bu ilgisinin bir süre daha artarak devam etmesi beklenmektedir. Arap Dünyasındaki bu çatışmaların ciddiyeti, bir taraftan Arap çıkarları üzerindeki etkileri ve diğer taraftan da hayati öneme sahip uluslararası çıkarlar üzerindeki etkileri de hesaba katıldığında, bu çatışmaların nedenlerini ve bu nedenleri doğuran önemli faktörleri öğrenme isteği Arap ve Batılı araştırmacıları bu konuyu araştırmaya itmektedir. Bu çalışmanın amacı da, bu doğrultuda birtakım sonuçlara varmak ve belirli tanımlar ortaya koymaktır.

Ülkelerin ve ulusların gelişmeye ve ilerlemeye dair kapsamlı hedeflerine ulaşabilmeleri için, hem iç hem de dış barışın sağlanması gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. Bu koşullar sağlandığı takdirde, ulusların ilerlemesi ve çağı yakalaması mümkün olur. Bundan dolayı, çatışmaların incelenmesi ve çatışma konusunun ele alınması önem arz etmektedir. El-Ansari'nin "Kendiyle çatışan bir devletin diğer devletlerle barış içerisinde yaşamasını hayal etmek olanaksızdır" sözü bu tesbiti açıklamaktadır[1]. İbn Haldun, farklı etnik ve mezhepsel grupların çokça bulunması durumunda, devletin hâkimiyet derecesi de azalmaktadır demiştir. Böylece gelişme sağlayan devletlerde, etnik ve mezhepsel çeşitlilik içsel barışı bir çekişmeye dönüştürmektedir. Dolayısıyla, Arap dünyasında bir gelişim gerçeğine tanıklık eden bu süreçte yaşanan iç çatışmalar, Arap ulusunun geleceğine dair özlemi duyulan gerçeklerle uyuşmamakta, geleceğe dair beklentileri tatmin etmemekte ve bu ulusun geçmişiyle birlikte eski mirasına da uygunluk göstermemektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, çatışma kavramı, çatışma türleri ve çatışmaların içerikleri üzerinde durulacak, çatışmaların iç ve dış nedenleri ele alınarak kavramsal çerçeve belirlenecektir.

---

[1]. محمد جابر الأنصاري، "إشكالية التكوين المجتمعي العربي :أقليات ..أم أكثرية متعددة"، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، 1997 ص 2 (Mohammed Jaber Al Ansari , Arap Topluluğu Oluşumunun Sorunu: Azınlıklar veya Çoğunluklar, Arap Birlik Çalışmaları Merkezi, Beyrut, 1997, s 2)

İkinci bölümde, bu çalışmanın ana konusu olan Batı Sahra'da yaşanan çatışma ve bu çatışma ortamı üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde, bu çatışmanın çözümüne yönelik politikalar analiz edilecektir

Sahra Sorunu, bağımsızlıktan önce ve bağımsızlıktan sonra olmak üzere iki döneme yayılmıştır. Fas, bağımsızlığını kazandıktan sonra, Avrupa Sömürgeciliği yeniden baş göstermeden, Birleşmiş Milletler'in kontrol sağlamasını istemiştir. Dolayısıyla, 15 Ekim 1956 tarihinde Fas, Birleşmiş Milletler'den, hala işgal altındaki toprakların kendine iade edilmesini talep etmiş ve Fas Misyonu'nu başlatmıştır. İfni Savaşı'ndan sonra, Fas, İfni Bölgesi'ni, Septe, Mellila dışında kalan topraklarını ve Batı Sahra'daki topraklarının büyük bölümünü İspanyollardan geri almayı başarmıştır.

Ancak Cezayir ve Libya gibi bazı ülkeler, bölgede Avrupa Sömürgeciliği başlamadan önce kendilerine bağlı olan topraklarda Fas egemenliği kurulmasını reddetmişlerdir. Bununla birlikte, bu devletler, Fas'tan ayrılarak bağımsızlığını talep eden Batı Sahra içinde yeni bir cephe ve yeni bir bağımsızlık hareketi kurulmasını desteklemişler, bu cephe ile birlikte faaliyet göstermiştirler.

Sözü geçen bölge, kumlarla kaplı işe yaramaz bir çöl parçası gibi görünebilir ancak kırk yılı aşkın süredir bölgede yaşanan çatışmalar hiç kuşkusuz göstermektedir ki, bölge özellikle doğal kaynakları ve stratejik konumu ile bir hayli önemli kabul edilmektedir. Batı Sahra, Arap Mağrip bölgesinde bir dizi bölgesel güç ve ülke tarafından işgal edilmiş bir alandır. Batı Sahra Meselesi, Mağrip ülkelerinin politik yaşamında gerek resmi ve gerekse popüler düzeyde tüm yerel, bölgesel ve uluslararası veriler doğrultusunda önemli ve hayati bir mesele olarak kabul edilmektedir. Mesele, Mağrip Bölgesindeki çatışmaların odağını teşkil etmektedir bu da sorunun önemini göstermektedir. Bu sorunu bir fırsat bilen uluslararası güçler, Sahra Meselesi üzerinden hareket ederek, Mağrip Ülkelerinin birliğini ve özellikle de Fas Krallığı'nın toprak bütünlüğünü bölmek ve parçalamak üzere girişimlerde bulunmaktadırlar.

Batı Sahra Bölgesi, Doğu ve Güneyde Moritanya ile geniş bir sınıra sahipken, Kuzeyde Fas ile ve Doğuda çok dar bir alanda Cezayir ile sınıra sahiptir. Bölgenin Batı sınırını ise, Atlas Okyanusuna olan kıyısı oluşturmaktadır.

İklim koşullarının acımasızlığına rağmen Sahra Bölgesi, doğal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Batı kıyısına uzanan Atlas Okyanusu boyunca geniş bir sahil şeridine sahip olan bölge, çeşitli balık türleri açısından ve fosfat ile petrol rezervlerini bulundurmakla büyük bir zenginliğe sahiptir. Atlas Okyanusu kıyısı boyunca uzanan altın rengi kumlarla kaplı plajlara sahip olması nedeniyle de bir turizm cenneti olma özelliğine sahiptir. Turizm bölgede büyük bir öneme sahiptir. Ticari açıdan da eski dönemlerde kervan yollarının çıktığı önemli bir durak iken, zamanla bu kervan yolları ilerleyerek günümüzde ticari açıdan büyük önemi olan limanlara doğru gelişmiştir.

Fas Sahrası çok önemli bir stratejik konuma sahiptir. Kanarya Adaları ve Okyanus güzergahları için önemli ve stratejik bir gözlem noktasıdır. Avrupa ile Afrika arasındaki kara, deniz ve hava geçitlerini oluşturan kilit bir konumda yer almaktadır.

Bölge tarih boyunca, Avrupa ile Kuzey Afrika arasında ve Avrupa ile Sahraaltı Afrika arasında transit geçiş alanı olarak önemli bir rol oynamıştır ve bu önemli pozisyonu halen devam etmektedir. Moritanya üzerinden geçecek Senegal – Fas yolunun tamamlanmasından sonra bölgede ticaret ve iş hayatı yeniden şekillenecektir.

Batı Sahra'daki çatışmaya ilişkin çalışmaların tamamı güncel politik konular ve gerçekle iç içe geçmiştir. Genel olarak Batı'da ve Arap Dünyasında, özel olarak da Arap Mağrip Bölgesinde çalışmalarını sürdüren politik analistlerin yanı sıra siyasi konularla ilgilenen akademisyenler, uzmanlar ve araştırmacılar Batı Sahra'daki çatışmanın ve sorunun çözümü olmaksızın Arap Mağrip Birliği'nin problemlerinin bitmeyeceği konusunda hemfikir olmakla birlikte, bu çatışmanın bitmesi için gerekli koşullar üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Arap Mağrip Birliği, 1989 yılının Şubat Ayında Fas'ın Marakeş kentinde kurulmuştur ve çeşitli nedenlerden ötürü faaliyetlerini durdurmadan önce son zirvesini 1994 yılında gerçekleştirmiştir [2]. Birliğin gündemine aldığı en önemli sorunların başına da, Batı Sahra meselesi nedeniyle Cezayir ve Fas arasında ortaya çıkan gerginlik gelmektedir.

[2] مازن اسماعيل الرمضاني، الصراع الدولي في افريقيا والامن القومي العربي مجلة الامن والجماهير، ع12، بغداد، 1985، ص152. (Mazen İsmail Ramadani, Afrika'daki Uluslararası Çatışma ve Arap Ulusal Güvenliği, s.12, Bağdat, 1985)

Birçok siyasi boyuta sahip olan bu tür bir iç meselelerin, devletin ulusal güvenliği üzerinde önemli etkileri olması doğaldır. Bu etki, ideolojik çatışmalar, sınır anlaşmazlıkları ve farklı nedenlerden dolayı var olan dış güçlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarının bölge ülkelerini mustarip etmesi şeklinde belirginleşmektedir. Böylesi bir açıklama, çatışmaya doğrudan taraf olan aktörlerin bir uzlaşıya varması adına ortak bir zemin bulma zorunluluğu doğrultusunda, Batı Sahra sorunundan kaynaklanan ve Fas'ın ulusal güvenliği üzerindeki politik ve ekonomik etkilerin tümü için geçerlidir.

Fas, Güneyinde Batı Sahra, Batısında Atlas Okyanusu ve Kuzeyinde ise Akdeniz'in Batı Girişi olan Cebelitarık Boğazı ile geniş sınırlarının tamamı ile büyük bir jeostratejik öneme sahiptir. Böyle bir konum, uluslararası hesaplarda nadir görülen bir jeopolitik öneme işaret etmektedir. Bu nedenledir ki Fas, Avrupa Devletleri ile yakın ekonomik, politik ve askeri ilişkileri olan bir devlettir. Fas kıyıları tarihte Arapların İslam Dini ve Arap Kültürünü Avrupa'ya yaymak için Endülüs'e adım attığı geçiş bölgesi iken, günümüzde Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri ile Afrika'nın bağlantı noktasıdır [3].

Okyanus kıyısı boyunca uzanan çöl, ulusal güvenliğe büyük katkıda bulunmaktadır. Coğrafi alanla iç içe geçmiş; ekonomik kaynaklar, iklim çeşitliliği, kültürel örtüşme, demografik dağılım gibi jeopolitik unsurlar; ekonomi ve askeri güvenlik açısından Fas'a çok sayıda avantaj sağlamaktadır.

Sahra, Septe ve Mellila sorunu, balıkçılık hakları ve mevcut sınır problemleri gibi meselelerden dolayı, genişleme ve işgal stratejisini benimsemiş, Arap olmayan komşu ülkelerde bölgedeki Arap güvenliğine karşı bir tehdit unsuru teşkil etmiştir. Bu tehditler, özellikle Fas üzerinde belirginleşmektedir[4]. Sahra meselesinde, çatışmanın tarafları arasındaki anlaşmazlık durumunu çözmek üzere gerçekleştirilen girişimlerde de, bu tehdit unsuru baskın olarak hissedilmiştir. Arap dünyasında görülen farklılıklar, uluslararası güvenliği tehdit eden faktörlerden biri olan istikrarsızlığı gidermek için, yabancı güçlerin bölgedeki çekişmeleri politik bir araç olarak kullanmasına da zemin

---

[3] محمد عايد الجابري، وحدة المغرب العربي، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، 1987، ص-24.
(Mohamed Ayed Al-Jabri, Arap Mağrip Birliği, Arap Birlik Araştırmaları Merkezi, Beyrut, 1987, s24)

[4] مازن اسماعيل الرمضاني، الصراع الدولي في افريقيا والامن القومي العربي مجلة الامن والجماهير، ، بغداد، 1985، ص152
(Mazen İsmail Ramadani, Afrika'daki Uluslararası Çatışma ve Arap Ulusal Güvenliği, s.152, Bağdat, 1985)

sağlamıştır. Bir diğer tehdit unsuru da bölgede psikolojik, siyasi ve ideolojik olarak sınırları zorlayacak şekilde barbarca davranmakta sakınca görmeyen Senegal gibi ulusların etkisidir.

Dolayısıyla, Batı Sahra meselesinden söz etmek, zor ve karmaşık bir sorundan bahsedilmesi anlamına gelmektedir. Öyle ki, bu mesele, İsrail- Fillistin veya Keşmir sorunu gibi tüm uluslararası toplumca bilinen ve dikkat çekilen bir durum olmasa da, modern tarihin en uzun süredir devam eden meselesi olarak Guinness Rekorlar Kitabında kendine bir yer bulabilir. Bu çalışmada, söz konusu konuya yer verilmekle, bölgedeki sınır çatışmaları ve varlığı resmi olarak kabul edilen siyasi oluşumların arasında var olan çıkar çatışmalarının kırk yıl boyunca çözüm bulamadığı bir meseleyi çözüme kavuşturmak hedeflenmektedir. Pekâlâ, Fas Sahrası sorunu ortaya nasıl çıktı? Neden Fas Sahrası denmektedir? Bu zorlu vakanın içeriği nedir? Resmi siyasi partilerin ve oluşumların rolü nedir? Bu partilerin ve siyasi oluşumların meseleye yönelik fark yaratacak radikal çözüm önerileri var mıdır? Fas'ın Sahra problemine yönelik uluslararası yaklaşımlar, meseleye dair plan ve öneriler mantıksal bir tutarlılığa sahip midir? Batı Sahra topraklarında hangi devletlerin ne tür hakları vardır? Batı Sahra meselesi ile ilgili olarak POLİSARİO'nun tezi nedir? Cezayir'in Sahra meselesindeki kilit rolü nedir? Kırk yıldan uzun bir süredir süregelen bu meseleye dair en önemli gelişmeler nelerdir?

Bu çalışma, kırk yıldan daha uzun bir süredir devam eden bir meselenin, Mağrip Bölgesine yansıyan etkilerinin yanı sıra, Arap ulusal güvenliğine ve hayati öneme sahip çıkarlarına olan etkilerini ortaya koymayı; bölgesel ve uluslararası güçlerin meseledeki rolünü ve bu sorunun bu denli uzamasındaki etkilerini açıklamayı, sorunun bölgedeki güçler arasında nasıl bir etkileşim yarattığını etraflıca ifade etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada tarihe ve tarih alanında yapılan akademik çalışmalardan yararlanmak gerekliliğine inanılmaktadır. Siyaset biliminin tarih olmadan kökleri olmayan bir ağaca benzediği söylenir ve siyaset bilimi olmadan da tarih, meyve vermeyen bir ağaçtır. Bu nedenle mevcut bilgileri sunmak ve geleceğe dair çıkarsamalarımızı güvenilir bir şekilde ortaya koymak için öncelikle, geçmişe geri dönmek ve geçmiş olayları objektif ve doğru bir şekilde ele alıp, tanımlamak ve yazmak gerekli görülmüştür.

Ansari, Arap Dünyasındaki iç çatışmaları anlamanın en iyi yolunun, bu Arap çatışmalarının tarihsel köklerine dönülerek bunların iyi bir şekilde anlaşılması olduğunu belirtmektedir. Ansari şöyle demektedir: "Arap çatışmaları, deneyimle sabit şekilde görüldüğü üzere, kimi zaman benzer biçimlerde, kimi zaman farklı biçimde artarak devam etmektedir. Arap iç çatışmalarının tarihsel kökenlerine geri dönerek, konu ile ilgili bütün akademisyenlerin ve araştırmacıların ilgisini çekmelidir". [5]

[5]. محمد جابر الأنصاري، "إشكالية التكوين المجتمعي العربي :أقليات ..أم أكثرية متعددة"، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، 1997 ص5

(Mohammed Jaber Al Ansari , Arap Topluluğu Oluşumunun Sorunu: Azınlıklar veya Çoğunluklar, Arap Birlik Çalışmaları Merkezi, Beyrut, 1997, s 5)

1.BÖLÜM: ARAP İÇ ÇATIŞMALARI

Arap iç çatışmaları politik, toplumsal, iktisadi, dini ve kültürel nitelik taşıyan , dış faktörlerden etkilendiği için karmaşık yapıya sahip bir çatışma olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu çatışmaların kıvılcımı genel olarak bu karmaşık yapıya ve onun tarihi köklerine dayanmıştır. Lakin şunu söylemek gerekir ki dünyanın her tarafında çatışma meydana gelebilir, bunun için insan doğasına ait bir tavır ya da olgu olarak sınıflandırılabilir ancak bu olguda Arap dünyasının payı da az değildir. Yine de Arap milleti ekonomik ve sosyal alanlarda bölünmüş olduğu halde kültürel değerler, prensipler ve maneviyat konusunda birleşmiş varlığından bahsedilebilmektedir [6].

Toplumsal çoğulculuk ve de çeşitlilik, bütün halklar ve toplumlarda doğal bir fenomen olarak değerlendirilir, fakat bu doğal olgu saldırganlık ve kavga yoluna kayarsa bir sorun oluşur.

Arap ülkelerdeki iç çatışma olayına gösterilen resmi ve kamusal tepki ülkeden ülkeye değişmektedir. Oysa en temel ve kritik iş ise iç savaş ateşini söndürmek, çileyi hafifleştirmek, çatışmayı çevrelemek ve sivil barışı korumak olmalıdır.

Bu konuda başlıca bahsedilmesi gereken birkaç not vardır:

1-Çatışma ve barış fenomenleri, ikisinin varlığı farklı nedenlerden etkilendiği için asla tesadüfi değillerdir.

2-Aynı zamanda ikisi de dinamik ve zamanla gelişme görür.

3-Her çatışma şiddet yoluyla bitmeyebilir, birçoğu çatışma barışçıl biçimde sona erdirilebilir.

4-Şiddete başvurmayı önleyebilmek için, önce barışçıl ve şiddetli çatışmaların tanımlarını ve sulhu teşkil eden ögeleri idrak etmek gerekir.

5-Belirli bir çatışmanın meydana gelmesini önlemek veya mevcut bir çatışmanın hiddetini azaltmak üzere, çatışmanın özüne ve geldiği seviyeye uygun politika, teknik

[6] عدنان السيد حسين ، النزاعات الأهلية العربية :العوامل الداخلية والخارجية، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت 1997 ، ص 193
(Sayın Adnan Hussein, Arap iç çekişmeler: İç ve dış faktörler, Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, Beyrut 1997 .193)

veya programlar uygulanmalıdır. Ancak söz konusu icraatın aktif olması için önce çatışmanın doğasını ve sebeplerini analiz etmek gerekir. [7]

1.1 Çatışmanın Tanımı

Birtakım araştırmalara göre iç çatışma; farklı etnik, politik, dini vb. gruplar arasında oluşan çekişmeden meydana gelmektedir.Bunun nedeni ise toplumun günlük hayattaki geleneklerine karşı gelinmesidir.[8]

Bir diğer araştırmacılar ise çatışmanın objektif koşullarını saptayarak şöyle açıklamaktadır:

Çıkarları çatışan bireyler, iki küçük veya büyük grupların kendi menfaatlerini ve görüşünü savunmak için şiddet yoluna başvurur. Böylece diğer gruplara zarar vermeye başlar. Bunun sonucunda bir çatışmadan söz edilebilir[9].

1.2 Çatışmanın Gerekçeleri

Bazı alan uzmanlarına göre çatışma şu sebeplerden dolayı çıkar;

A- Para, toprak, enerji kaynakları, gıda vb. Servet ve kaynakların paylaşımı.

B- Güç paylaşımı ve siyasi bir otoriteye sahip olma isteği.

C- Toplumsal, siyasi ve kültürel kimliklere sahip gruplar arasındaki farklar.

Ç- Bir hükümetin, kendi halkına, toplumsal ve siyasal değerlerine saygı ve muhafaza göstermemesi.

D- Dini ve siyasal ideolojilerin farklı ilkeleri.

Bu çekişmeler, inceleyeceğimiz nesnel ve öznel şartlar altında ortaya çıkıp gelişir. Mesela, kötü yaşam koşulları, demografik değişiklik, teknolojik gelişmeler ve

---

[7]http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0AF41534-E226-4538-8F40-0197CB1DBE93
[8]شرين الضاني العنف في المجتمع العربي / http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=233080
(şirin dani,Arap toplumunda Şiddet)
[9]شرين الضاني العنف في المجتمع العربي / http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=233080
(şirin dani,Arap toplumunda Şiddet)

bireysel silahlanma gibi faktörler, nesnel sebepler kategorisinde yer alırken, yeni ideolojiler, toplumsal memnuniyetsizlik ve bir parti doktrininin radikalleşmesi gibi etkenler öznel kategoride yer almaktadır. Ancak bu iki kategoriye mensup olan gruplar veya partilerin zamanla belirli kimliğe bürünmesi ve çıkarları tehlikede olması, müşterek bir nokta sayılmaktadır[10].

1.3 Çatışmaların Türleri

Toplum bilimi ve psikolojinin ortak fikrine göre, toplumda, fertler ve gruplar arasında iki tür çatışma bulunur. Bunların ilki barışçıl rekabet, ikincisi ise şiddete dayanan çatışmalardır.

A- Barışçı rekabet; grupların çatışan çıkarları ve talepleri dengelemekte kullanılan teknikler, anayasalar, kanunlar, yönetim şekli, dinsel gelenekler, örf-adet, aile ve aşiret yapılandırması ve diyaloglar, barışçı rekabet olarak sınıflandırılır. Ayrıca barışçı rekabete göre, ya gayri resmi (toplumda ve her bireyde yerleşen esaslar) ya da anayasanın belirlediği birey ve grup hakları, seçimler ve ifade özgürlüğü gibi kayıtlı ve resmi yöntemler vardır. Bu yöntemlerin hepsi ‘’ barış çerçevesi’’ ismiyle potansiyel çekişmenin tehlikeli ve şiddetli bir çatışmaya dönüşmesini önlemektedir [11].

B- Şiddete dayalı çatışma; çatışmanın bir tarafı kendi hedeflerini ve çıkarlarını korumak amacıyla muhalif tarafın hedeflerini yıkıp agresif yolla hakkını savunmaya kalkınca, bu çatışma barışçı değil şiddetli bir çatışmaya dönüşmüş olur.

1.4 Şiddete Dayanan Çatışma Boyutları

Çatışmayı önlemek veya hiddetini hafifleştirmek hedefiyle araştırmacılar, tasnif ettikleri çatışma boyutlarını dörde ayırarak şöyle sıraladılar;

---

[10] أحمد يوسف أحمد، محاضرة ألقيت في منتدى عبد الحميد شومان بعنوان :النظام العربي وآفاق المستقبل، عمان ، بتاريخ 7/5/2001 http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0f3a3346-a14e-48bd-9d9a-7063e2408465 (Ahmed Youssef Ahmed, Arap Rejimi ve Geleceğin Ufukları, Amman, 7/5/2001)

[11] aljazera raporu http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0AF41534-E226-4538-8F40-0197CB1DBE93

1- Doğal kaynakların ele geçirilmesi, iktidara gelme çabası, bölge özerkliği, hakim ideolojiler gibi meseleler.

2- Çatışmanın aktörleri ise etnik, dini, siyasi veya bölgesel gruplar/ taraflar olarak da ele alınır.

3- Söz konusu çatışmada kullanılan aşırı güç. Mesela askeri darbe gerçekleştirmek, insan haklarına aykırı müdahaleler etmek, kitle imha silahlar kullanmak, teröre başvurarak soykırım yapmak vb.

4- Son boyut ise coğrafi alandır. Burada tahribat operasyonları, iç ve uluslararası çatışmalar ve katliamlar yer alır[12].

1.5 Barıştan Çatışmaya Giden Süreç

İş birliği derecesinden saldırganlık derecesine kadar çatışmanın farklı seviyeleri vardır. Dolayısıyla iş birliğine dayalı olan çekişmeler zora başvurmadan barışçı bir biçimde sona ererken, diğer çekişmeler taciz ve aşırı baskı gibi yollara başvurulduğu için şiddetli çatışma olarak tasnif edilir.

Söz konusu çatışma seviyeleri şu şekilde açıklanabilir;

1- İnsicamlı toplum **(**Harmony); bir toplumu teşkil eden çeşitli etnik, dini, kültürel tabakaların değerleri ve de çıkarları birbirine muhalif olmadığı sürece, bu çeşitli taraflardan biri sorun yaşarsa diğer tarafların ona sempati ve destek gösterir.

2- Ebedi barış **(**Durable Peace)**;** bu toplumda farklı tarafların kamu çıkarları ve ortak menfaati kendi hedeflerinden üstün tutulmuş, etkin iş birliği ve iletişim kurulmuştur. Bunun için her tarafın kendi özel amaçları zora başvurmaksızın yasal ve barışçı yöntemler kullanarak gerçekleştirir.

3- İstikrarlı barış **(**Stable Peace**)**; bu tür barışa da ‘’Soğuk Barış’’ denilir. Buradaki tarafların arasında iş birliği ve iletişim düşük olmakla birlikte, sadece düzenin belirlediği kurallara dayanarak karşılıklı saygı içerisinde her taraf kendi farklı hedefleri gerçekleştirebilir.

---

[12] شرين الضاني العنف في المجتمع العربي / http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=233080
(şirin dani,Arap toplumunda Şiddet)

4- İstikrarsız barış **(**Unstable Peace**)**; bir diğer ismi de ‘’soğuk savaş’’ tır. Bu durumdaki en belirgin özellik gerginlik ve bir arada yaşamanın zor olmasıdır. Taraflar birbirine itham eder, karşılıklı ilişkilerini pek iyi tutmazlar ki zaten ilişkilerini düzenleyen çerçeve de açık değildir. Dolayısıyla burada barış zayıftır ve taraflar arasında gerginlik üst mertebeye gelirse caydırıcılık politikası uygulamak amacıyla bazı taraflar silah arayışına da başlar.

5- Kriz (Crisis)**;** elinde silah bulunan taraflar arasında gergin bir yüzleşme olarak tanımlanabilir. Bu yüzleşme, yasalara saygınlığın sarsılması ve iç savaş potansiyeli gibi tehlikeler yaratabilir.

6- Savaş **(**War)**;** Organize olan ve resmi olarak silahlar kullanarak karşı tarafı yıkmak isteyen gruplar arasında çıkan şiddetli bir çatışmadır. Buna Güney Sudan ve Somali sorunları misal olarak verilebilir[13].

Tabi çatışma ve barış durumları ani gelişmeler değildirler. Yani orta çatışma düzeyinden geçmeden, barış ortamı bir savaşa dönüşemez.

Barış ortamından çatışma seviyelerine geçmekte rol oynayan etkileri bilmek, çatışmanın üst bir düzeye çıkmasını engellemekte önemli rol oynar. Bu etkiler şöyle sıralanabilir:

* Şikâyet ve memnuniyetsizlik seviyesi.

* Farklı tarafların muhalif tutumları ve beklentileri.

* Tarafların birbiriyle kurdukları iletişimin kötü olması.

* Potansiyel çatışmanın arka plan bulunan politik gerginlik ve gizli planlar.

* Şiddetli muamele.

* Silah kullanımı ve tehdit niteliğinde yapılan hazırlıkların boyutu.

* Tarafların ve partilerin fazla olması[14].

---

[13] شرين الضاني العنف في المجتمع العربي / http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=233080 (şirin dani,Arap toplumunda Şiddet)

[14] شرين الضاني العنف في المجتمع العربي / http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=233080 (şirin dani,Arap toplumunda Şiddet)

1.6 Arap İç Çatışmalarında Rol Oynayan İç Ve Dış Faktörler

Temel olarak Arap iç çatışmalarında rol oynayan iç ve dış faktörler bulunmaktadır. Bunlardan iç sebepler olarak şöyle bahsedilebilir;

A- Siyasal sistem veya iktidar meşruluğunun zayıflığı.

B- Siyasi ve toplumsal değerler açısından devletin çevreyle bağdaşmaması.

C- Farklı etnik sınıflardan oluşan toplumun tarihi bilmemesi ve dini pek doğru anlamaması.

Ç- Devlet ile farklı toplum tabakaları arasında açık bir toplumsal sözleşme (haklar ve özgürlükler) bulunmaması.

D- Arap ülkeleri sınırlarının milliyetçilik ilkelerine dayalı çizilmesi.

E- Diyalog kuralları ve görgüsün çok zayıf vaziyette kalması.

F- Şimdiki Arap dünyasında yanlış bir siyasal felsefe benimsenmesi.

Çatışmaların dış sebepleri ise şunlardır;

A- Oryantalizmin, misyonerliğin ve batı işgalinin Arap aleminde bıraktığı çok olumsuz izler.

B- Genel bölge güvenliğinin istikrarsız durumda olması ve Arap ülkeleri arasında anlaşmazlıkların meydana gelmesi.

C- Soğuk savaş döneminde Arap bölgesinde büyük güçlerin nüfuz yarışına başlamaları.

Ç- Arap dünyası güvensizliğinde Siyonizm'in rolü.

1.6.1 Ayrıntılı Olarak İç Sebepler Şu Şekilde Açıklanabilir

A- Siyasal sistemin veya iktidar meşruluğunun zayıf olması; Arap yönetimlerinin çoğu iktidara tamamen demokratik bir biçimde gelmedikleri için sistemlerinin dayanakları pek yasal ve meşru görülmemektedir. Başka deyişle, Arap sistemlerinin çoğunun, siyasal meşruluğun temeli oluşturan halk rızası, gerçekte bulunmadığından, halka ait olmadıklarını ve ondan hakiki destek almadıklarını görmek mümkündür. Bunun için de

halk siyasi yaşamda veya önemli siyasi kararlar almaya katılamıyor, cezalandırılma korkusuna dayanarak yönetiliyor. Ayrıca, bu yönetimler toplumun azınlıkları ve çoğunluk oluşturan sınıfına adaletli davranmadığı için iç çatışmalar çıkmasına sebep olmaktadır. Burada iki durumdan bahsedilebilir. Yönetime destek göstermeyen çoğunluk kısmı sert ve otoriter bir muamele görürken, yönetimin meşruluğunu tanıyan azınlık devletten ayrıcalıklar ve destek elde eder.

-Birinci durumda, yönetimin politikaları baskıcı ve otoriter nitelikte olması, azınlığın memnuniyetsizliği ve bazen de agresif tavırlarına yol açmaktadır.

-İkinci durumda ise, yönetimi destekleyen azınlığın elde etmiş olduğu imtiyazlar ve hizmetlerden dolayı, aynı hizmetleri görmeyen toplumun diğer kesimleriyle şiddetli çatışma başlamasına önemli bir neden oluşturur.

Kısaca, kendi insanlarının haklarını ve özgürlüklerini tanımayan diktatör ve otoriter siyasal yönetimler, Mısır gibi bazı Arap ülkelerinde hükümete karşı büyük ayaklanmalar olarak başlayıp, muhalefet hareketleri ve partileri ile devlet arasında şiddetli ve silah içeren çatışma haline dönüşmüştür.

B- Siyasi ve toplumsal değerler açısından devletin çevreyle özdeş olmaması; İslami ve Arap medeniyetine ait olan halkın bağımsız vatan arzu etmesine karşı hükümetlerin ideolojik ve kültürel aidiyet konusunda batıya bağımlılık göstermesi, halkla hiç özdeş olmadığı gösterir. Soğuk savaş döneminden bu yana Arap sistemleri, büyük batı güçlerine siyasal bağımlılığını sürdürmektedir [15].

C- Farklı etnik sınıflardan oluşan toplumun, tarihi bilmemesi ve dini pek doğru anlamaması; Genel olarak her toplumda cehalet insanın en büyük düşmanı olarak tasvir edilmektedir. Arap dünyasında da yaygın tarih ve din cehaleti, etnik ve dini çatışmaların majör bir kaynağı oluşturur. Tabi Arap dünyasında en yaygın inanç İslam dinidir. Fakat şimdiki Arap toplumu, İslamiyet'in hoşgörü anlayışını ve diğer kültür ile medeniyetlere bariz olumlu bakışının aksine, çağın gerici ve karanlık köşesinde bırakmıştır. Dolayısıyla ılımlılıktan aşırılığa, medeni aydınlıktan düşünsel alçaklığa ve içine kapanma haline gelmiştir.

[15]sami hazendar http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0f3a3346-a14e-48bd-9d9a-7063e2408465

Diğer taraftan, partilerin ve de taraftarlarının tarih ve siyaset bilinçsizliğinden dolayı, farklı etnik grupların birbirinden çekinerek irtibat yolları kötü hale getirmiştir. Ayrıca etnik azınlıklar siyasi elitler tarafından kendi lehine kullandıkları için, zulüme uğradıklarını hissederek, etnik kimliklerine daha da tutmalarına sebep oldu, bu durum sonucunda toplumsal gerginlik arttı.

Arap dünyasında kalkınma sürecinin başarısızlığı ve şiddetli çatışmaların ortaya çıkması da bu farklı etnik kimliklerin siyasal yönetim tarafından kullanıldığından kaynaklandığını söylemek de doğrudur.

Ç- Devlet ile farklı toplum tabakaları arasında açık bir toplumsal sözleşme (haklar ve özgürlükler) bulunmaması; Çeşitli dini ve de etnik gruplardan oluşan Arap toplumları, kendi hükümetleriyle ilişkileri düzenleyen mecburi ve net bir anlaşma bulunmadığı için, azınlık-devlet iç çatışması içerisinde bulunabilir. Bu durum neredeyse Arap ülkelerinin hepsinde görülebilmektedir. Bazen de anayasa gibi meşru kaynaklar bu meseleyi düzenlemesine rağmen, beklenmedik bölgesel veya uluslararası gelişmelerden dolayı yerine getirilemeyebilir. Mesela Irak'ta hükümet ile Kürt topluluğu özerkliğe dair bir uzlaşmaya vardıkları halde ikinci körfez savaşı yüzünden bu uzlaşmanın bir işe yaramadığı görülmüştü.

D- Arap ülkelerinin sınırları milliyetçilik ilkelerine göre çizilmesi; Osmanlı imparatorluğu dağıldıktan sonra, Fransız ve İngiliz işgal güçleri, Arap dünyasını ayrı ve sözde bağımsız devletlere bölmüşlerdir. Bu yeni doğan milliyetçi ülkelerde, Arapların kültür, tarih, din vb. birlik noktalarına karşın etnik, aşiret ve mezhep farkları ön plana çıkarılarak görülen çatışmalar ana kaynaklardan birini teşkil etmektedir.

E- Diyalog kuralları ve görgüsünün çok zayıf vaziyette kalması, farklı etnik kökenlerden meydana gelen toplumlarda, medeni tartışma üslubu eksikliği halinde, taraflar bir arada yaşayıp ve iş birliği yapacaklarına, bir taraf kendini diğerlerden daha üstün ve haklı göstermeye çalışır. Dolayısıyla anlaşmazlıklar ortaya çıkar[16].

F- Şimdiki Arap dünyasında yanlış bir siyasal felsefe benimsenmesi, Arap aleminde dolaşan ve iç savaş ile Arap-Arap çatışmalarına neden olan birkaç düşünsel sorun vardır. Bunlar şöyle açıklanabilir;

---

[16]15 أحمد صدقي الدجاني، العرب ودائرة الحضارة الإسلامية، المستقبل العربي، شباط 2000، ص (Ahmed Sidqi Dajani, Araplar ve İslam medeniyetinin , Arap geleceği, Şubat 2000. 15)

Birinci Sorun; Siyasal, ekonomik, sosyal vb. hayat alanlarını kapsayan genel bir hayat felsefesi bulunmamasıdır. Dolayısıyla siyasal yönetimler, İslami Arap uygarlığından uzaklaşarak batı medeniyetine ait bir hayat modeli aramaya gitmişlerdir. Bu hayat modellerin en bariz örnekleri Sosyalizm ve Kapitalizm sistemleridir. Fakat bir ülkede bu ithal edilen sistemlerden birini benimseyen muhalefet partileri, azınlıklar vb. hükümetle derin ideolojik ve siyasal anlaşmazlıklar çıkmasına sebep olmuştur. Komünist ve de muhafazakâr İslami partiler ile bazı Arap hükümetleri arasındaki çatışmalar buna örnek verilebilir [17].

İkinci sorun; Arap toplumunun bir parçası olan ama Arap olmayan diğer çeşitli etnik grupların, diğer gruplarla bir arada yaşaması için medeni toplumsal-siyasal bir vizyonun iktidar tarafından belirlenmemesi.

1.6.2 Çatışmanın detaylı olarak dış sebepleri;

Genel olarak çatışmayı etkileyen dış faktörlerin rolü oldukça mühim olarak değerlendirilir. Lakin bu dış etkilerin işleyebilmesi için iç hazırlıkların yapılması gerekir, yani dış sebeplerin bir etki oluşturabilmesi için iç sebeplerin hazırlanması gerekir.

Söz konusu sebepleri şöyle açıklanabiliriz:

A- Oryantalizmin, misyonerliğin ve Batı işgalinin Arap aleminde bıraktığı olumsuz izler; bu üç unsur, Arap dünyasının parçalanmasına, Arap toplumunda azınlıklar ile toplumun çoğunluğuyla çatışmalarına tesir eden en büyük aktörlerdendir. Aynı zamanda dış güçler siyasi elitler yetiştirerek Arap devletlerini batının çıkarlarına göre yönetmiş, böylece iç çatışmaları ve savaşları yakından kontrol etmeyi becermişlerdir.

B- Genel bölge güvenliğinin istikrarsız durumda olması ve Arap ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların meydana gelmesi; Arap dünyasında ve orta doğu bölgesi genelinde tarihi boyuta sahip olan çatışmaların yarattığı siyasal istikrarsızlık ve sürekli güvensizlik sorunu yüzünden, diğer bölgesel ve büyük güçler, barış gerçekleştirme gerekçesini öne

[17] 7 علي الصاوي، النخبة السياسية في العالم العربي، مركز البحوث والدراسات الإستراتيجية، جامعة القاهرة، 1996، ص (Ali Sawi , Arap dünyasında ki siyasi elit, Stratejik Araştırma Merkezi, Kahire Üniversitesi, 1996,7)

sürerek Arap ülkelerinin iç işlerine müdahale etme fırsatı sağlamıştır [18]. Böylece Arap ulusal kararına yüksek derecede baskı yapama kabiliyeti elde etmişlerdir.

C- Soğuk savaş döneminde Arap bölgesinde büyük güçlerin nüfuz yarışmasına başlamaları; O dönemdeki iki kutup (doğu ve batı bloğu) çevreleme politikaları çerçevesinde Arap yönetimlerine veya ona muhalefetlik yapan hareketlere ciddi destek vererek o ülkede iç çatışmalara vesile olmuştur. Mesela, Sovyetlerin destek verdikleri bazı devletlerin düşmanlarına ABD yardım ediyordu. Buna Somali ve Sudan problemleri örnek olarak verilebilir. Ancak her nasılsa soğuk savaş sona ermesine rağmen, orta doğuda ve özellikle Kuzey Afrika'da, ABD ve Fransa gibi Emperyalist devletler, nüfuz rekabetine devam ederek, o bölgede hasım olan tarafları kendi lehine kontrol etmeye o ülkelerin statünü karıştırmaya devam etmektedirler.

Ç- Arap dünyası güvensizliğinde Siyonizm'in rolü; Malum ''İsrail yapısı'' Arap vücuduna bulaşmış tehlikeli bir virüstür. Bunun için Arap genel bağışıklık sistemi bu virüsü tamamen reddeder. Fakat bu virüs, büyümek, Arap vücudun bütün organlarına bulaşabilmek ve hedefleri gerçekleştirmek için, parçalama stratejisini izlemiştir.

Eski İsrail başbakanı Ariel Sharon, kendi devletinin Arap bölgesine karşı izlediği politika ve vizyonu şöyle açıklar; "Orta doğunun çeşitli halkları, yönetildiği hükümetler tarafından hiç memnuniyet duymuyor. Dolayısıyla İsrail Araplığa ve İslam'a karşı duran gruplar yahut insanlarla anlaşabilirse, İslam âlemini kesinlikle parçalayabilecektir."[19]

Diğer taraftan, İsrailli bakanlar ve devlet adamları genel olarak İslam dünyası ve özellikle Arap âlemini etnikçi ve mezhepçi küçük eyaletlere bölme stratejisini sürekli açıkça dile getirmektedir. Bu niyete ve plana örnek olarak Ariel Sharon'un Arap ülkelerini taksim edebilmek için söz konusu ülkelerde azınlıklara yakınlaşma politikası uygulanması gerektiğini sürekli beyan etmesi gösterilebilir. Bu strateji çerçevesinde İsrail'in Lübnan'daki Hristiyanlara, Sudan'dan ayrılmak için Güney Sudan milislerine

---

[18] عدنان السيد حسين ، النزاعات الأهلية العربية :العوامل الداخلية والخارجية، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت 1997 ، ص 198
(Sayın Adnan Hussein, Arap iç çekişmeler: İç ve dış faktörler, Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, Beyrut 1997 .198)

[19] ياسين عساف، "الصهيونية والصراعات الأهلية"،بيروت 1997 .ص 158 Yassine Assaf, "Siyonizm ve arab iç çekişmeler" . Beyrut 1997, s 154

ve Irak hükümetine karşı Kürt tarafına lojistik ve bazen askeri destek verdiğini görmek mümkündür.

2. BÖLÜM: BATI SAHARA SORUNU

Cezayir ile Fas Krallığı arasında Batı Sahra sorunu incelenirken, Sykes-Picot Antlaşması'yla Arap dünyasını Doğu'da parçalayan plan akla gelmektedir. Cezayir işgal altındayken, Fas Fransız manda sistemiyle yönetilmekteydi. O dönemde, Fransız ve İngiliz hükümetleri, Doğu Arap bölgesini uzun vadeli olarak farklı ideoloji ve aşiret meyline dayalı devletlere bölebilmiştir ki planın bölgeye verdiği zararlar ve etkileri hala görülmektedir.

Bu plan çerçevesinde, Irak'tan küçük bir bölge alınıp Kuveyt adı verilmiştir. Sudan'a kendisine ait olmayan Afrikalı topraklar katılmış, Kürt milleti dört ülke içinde dağıtılmış, Yemen'den toprak alınıp Suudilere verilmiştir. Libya'dan Uzo Bölgesi'ni alıp Çad'a vermişler, Araplardan Huzistan Bölgesi'ni alıp İran'a ilhak etmişler, Arap toprağı olan Somali'den Ugadin Bölgesi'ni alıp Kenya ülkesini kurmuşlar ve büyük Suriye'yi dört zayıf ülkeye ayırmışlardır. Doğu Fas Bölgesi'nden geniş topraklar alınıp, o zamanlar Fransız işgali altında olan Cezayir topraklarına katmışlardır.

Endülüs düştükten sonra, Fas, Afrika ile Avrupa arasında stratejik bir köprü konumuna sahip olduğu için, İspanya ve Portekiz başta olmak üzere işgalci güçlerin gözleri ona çevrilmiştir. Dolayısıyla İber yarımadasında, Akdeniz ve Atlantik okyanus sahillerinde bulunan Fas şehirlerine karşı bir sürü Avrupalı saldırı gerçekleşmiştir. Ama Faslılar hep düşmanları kovmuşlardır.

Cezayir'in, Fransızlar tarafından işgali döneminde ve özellikle Amir Abdulkadir direnişin başındayken, Fas'ın ortak din düşmanlarına galip gelmek ve kardeş Cezayirlileri zulümden kurtarmak amacıyla Cezayirli mücahitlere büyük maddi ve manevi destek vermiştir. Dahası, Fransa'nın tarafsız Fas isteği karşısında, Telmasan ahalisi Fas sultanına biat etmiştir. Akabinde Fransa'yı yenmek için Amir Abdulkadir ile Fas sultanı sık ve samimi bir irtibata geçerek, büyük bir askeri faaliyet başlatmışlardır. Savaş gün geçtikçe sert bir hal almış, Fransızların Amir Abdulkadir'in silah ve yardım merkezleriyle birlikte, Fas doğusunda ona destek olan kabileleri mahvetmek için uygulamış olduğu yakıp yıkma taktiğinden dolayı Abdulkadir ve arkadaşları kimi zaman Fas'a kaçmak zorunda kalmışlardır. Fransızların Cezayir'i işgali ve Amir

Abdülkadir'in ülkesine sığınması sonucu, Fas sultanı savaşa resmi olarak girdiğini ilan etmiştir.

Fransa'nın Cezayir'e müdahalesinin doğurduğu neticeler maalesef çok ağır olmuştur. 1844 yılında Vecde'nin kuzey doğu bölgesinde olan İsli'de İsli Vadi Savaşı'na -birliklerin başında- katılan sultan ve veliahtları büyük kayba uğramışlardır. Yenilginin temel sebepleri; plansız taarruz, eski geleneksel teknikler ve silahların kullanılmasıdır. Fransızlar ilerleyişi boyunca Tanca, Tatvan ve Asile limanlarını bombalamış, çölün doğusunu işgal etmiştir. Böylelikle Cezayir'e yapılan yardım durdurulmuştur. 1845 La-Mağniye Anlaşması'nın imzası ile Faslılar vergi verme gibi Anlaşmanın ağır şartlarınıkabul etmiştir.

Fas'la Cezayir arasındaki sınır problemi, 1844 yılında Cezayir'in, işgal etkisiyle Mağrip'ten bağımsız olmasıyla başlar ve 1963 yılında Rimal Savaşı'nın patlamasıyla da derinleşerek, aradaki gerginlik artar. Ancak iki ülkenin ilişkilerini daha da negatif etkileyen konu ise, Batı Sahra Bölge meselesi olmuştur. Bu bölge, Cezayir-Fas-Moritanya arasında 266 bin kilometre yüzölçümüyle Atlantik sahillerinde uzanan ve kuzeyde "Elsakiye- Elhamra'' ile güneyde "Vadi-Elzehep'' olmak üzere iki vilayetten oluşan bir bölgedir.

26 Şubat 1976 yılında İspanyollar Batı Sahra Bölgesi'nden çıkar çıkmaz,İspanya işgalinden önce Fas'a ait bir toprak parçası olduğu için, Fas ordusu bölgeye yerleşmiştir.Fas'ın bölgeye yerleşmesiyle, bölgesel Arap ve Afrika güçleri bu soruna çözüm getirememiş, Mağrip Arap ülkelerinin güvenliğini tehdit eden kritik ve uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür.

Söz konusu sorun büyük boyutlar ve zaman alınca, Fas'ın Cezayir'le ilişkileri kötüleşmiştir. Bu durumda, Fas'a rakip bir bölgesel güç gözüyle bakan Cezayir, Fas'ı Batı Sahra Bölgesi hakkından vazgeçirmek istemiştir. Dolayısıyla Sahra Bölgesi'nde self-determinasyona dair bir referandum yapılmasını önermiştir. Ayrıca, insan hakları gibi asıl meseleyle ilgisi olmayan gerekçeleri de öne sürmüştür. Başka bir deyişle, bu topraklar Fransız işgali sırasında, Fas'ı zayıflatmak hedefiyle Fas'ın doğu topraklarından alınıp bir Fransız bir kolonisi olan Cezayir'e verilmiştir. Fas, bu toprakların meşru sahibinin kendisi olduğu savunmasıyla hem Cezayir'e hem de Avrupalı devletlere karşı mücadele etmektedir.

2.1 Batı Sahra

2.1.1 Coğrafi Konum

266 bin kilometre yüzölçümü olan Batı Sahra, Afrika'nın kuzey batısında bulunmaktadır. Bölgenin sınır komşusu olarak kuzeydoğusunda Cezayir, doğu ve güneyinde Moritanya yer alırken, bölgenin batısında Atlas Okyanusu yer almaktadır. Bölgenin %80'i Fas tarafından, kalan kısmı ise POLİSARİO Cephesi[20] tarafından yönetilmektedir.Şehirleri;Laayun,Gulmim,Dakhlave Bujdur'dur [21].

Harita 1

[20] Polisario Cephesi, 1970 yılında kurulmuş, Batı Sahra'nın kurtuluşu için mücadele veren sol cephede bir örgüttür. Başlangıçta İspanyol sömürgeciliğine karşı mücadele verilirken, İspanya'nın 1976 yılında bölgeden çekilmesiyle, mücadelesini İspanya sonrası bölgeye yerleşen Fas'a karşı yöneltmiştir. Örgüt, bölge ülkelerinden Cezayir ve Kaddafi dönemi Libya'dan tam destek görmüştür.

[21] https://www.marefa.org/%D8%B5%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%A1

2.1.2 Nüfus

2014 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Arap ve Berberi kabilelerden oluşan Batı Sahra nüfusu 400.000 olup, nüfusun çoğunluğu büyük şehirlerde yaşamaktadır[22].

2.1.3 Dil

Bölgede Arapça'nın yanı sıra, belli bir kesim tarafından eski koloni ülkesi İspanya'dan miras kalan İspanyolca konuşulmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu İspanyolcayı ikinci bir dil olarak öğrenmektedir [23].

2.1.4 Din

Bölgede yaşayan nüfusun neredeyse tamamı sünni islam inancına göre yaşamını sürdürmektedir [24].

2.1.5 Ekonomi

Batı Sahra Bölgesi İspanyolların eline geçmeden önce, bu topraklar için sömürgeci Batı devletleri kendi aralarında yoğun bir rekabet yaşamışlardır. Çünkü bu topraklarda doğal kaynaklar bol miktarda bulunmaktaydı. Fakat 1975 yılında bölgeden İspanya çıktıktan sonra, onun yerini dolduracak Moritanya- Cezayir- Fas arasında bölgesel rekabet ortaya çıkmıştır. Üstelik aynı dönemde Batı Sahra bölgesini bağımsızlığa çağıran Polisario Cephesi de ortaya çıktı ve fiilen 27 Şubat 1976 tarihinde Cezayir'in mutlak desteğiyle ''Batı Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti''ni kurduğunu ilan etmiştir.

Batı Sahra bölgesinin 600 km uzunluğunda olan sahilleri sayesinde balıkçılık çok iyi düzeydedir. Bunun yanı sıra hayvancılığın da ekonomiye katkısı vardır. Dünya çapında rezerv miktarının %28,5'i Batı Sahra'da bulunan fosfat, bölgenin yeraltı kaynaklarının en önemlisi sayılmaktadır. Fosfatın yanında, manganez, bakır, demir ve mermer gibi madenler de bulunmaktadır. Ayrıca iyi miktarda gaz ve petrol bulunduğu

[22] https://www.marefa.org/%D8%B5%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%A1
[23] https://www.marefa.org/%D8%B5%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%A1
[24] https://www.marefa.org/%D8%B5%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%A1

iddiaları da söz konusudur. Sahranın bazı kesimlerinin toprağında, demir oranının oldukça yüksek olduğunu gösteren jeolojik araştırmalarda mevcuttur.

Sahra'nın müthiş güzel ve geniş sahilleri ile çölü, keşfi ve macerayı seven turistleri cezbettiği gibi, diğer insanlar tarafından da favori tatil yeri olarak görülmektedir. En meşhur turistik doğal manzaralara sahip siteler ise ''Lemsid Vahası-Neyle gölü- Hinefiis Halici- Tafudar vadisi'' olarak söylenebilir.

2.1.6 Tarihi Arka Plan

İslamiyet'ten önce, V. yüzyılda (Hicri takvime göre II yüzyılın birinci yarısında) Berberi kabilelerinden biri olarak ''Sanhace'' aşiretleri, Güney Fas'ta güney Moritanya'ya uzanan Sahra'ya yerleşmişlerdir [25].

Bu aşiretler XI. yüzyılda Murabıtlar devletini kurup, Mağrip'e ve Endülüs'e hükmetmişlerdir. XIII. yüzyılda, Arap yarımadasından gelen Hilal ve Mâkil sülaleleri bir süre kuzey Afrika'da kalıp Batı Sahra'ya yerleşmişlerdir. Üstelik Sahra'nın V. yüzyılında Mağrip'te kurulan İdrisler Devleti'nin hakimiyeti altında olduğundan bahseden tarihi kaynaklar da vardır.

Tarih boyunca Mağrip devletlerinin gücüne ve koşullara göre Sahra ve genel olarak bölge üzerindeki nüfuz değişmiştir. Bazen bu nüfuz günümüz Mali Devleti'nin topraklarına kadar ulaşmıştır.

Sahra'nın Atlantik sahillere yakınlığı, ticarette de etkin rolünü ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 1884 yılında İspanyollar Sahra'yı geçici manda sistemiyle yönetmişlerdir. 1963 yılında Birleşmiş Milletler 11. maddeye dayanarak, Batı Sahra'nın özerk bir bölge statüsünde sınıflandırmıştır. 6 Kasım 1975 yılında ise, Fas Kralı II. Hasan'ın isteği üzerine 350 bin Faslı, bölgenin bazı topraklarını işgal eden İspanya'ya tepki göstererek baskı yapmak amacıyla, Batı Sahra'ya doğru ilerlemiştir. Bu milli yürüyüş ve tepki sayesinde 26 Şubat 1976 yılında İspanya, BM'ye başvurarak Sahra Bölgesi üzerindeki askeri ve idari hâkimiyetini sonlandırdığını bildirmiştir.İspanya bölgeden çıktıktan

[25] https://www.marefa.org/%D8%B5%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%A1

sonra, Elsakiye-Elhamra Fas hâkimiyeti altına girmiş, Vadi-Elzehep vilayetlerii ise Moritanya toprakları içinde kalmıştır.

Tüm bu gelişmelere paralel olarak, 1976 yılında POLİSARİO Cephesi egemen olduğu Sahra bölümünde ‘’Demokratik Arap Sahra Cumhuriyeti’’ni kurduğunu ilan etmiştir. Cezayir’in Tinduf kamplarından Fas’ın işgalci bir güç olduğunu iddia etmiştir. Buna ek olarak, POLİSARİO Cephesine ev sahipliği yapan Cezayir, Fas’ın Sahra’daki varlığının işgal oluğunu iddia ederek, Birleşmiş Milletler’in ilkelerine göre Sahra ahalisi için self-determinasyon yapılmasını önermiştir.

Böylece 1975 yılında, Fas Devleti’ne göre zayıf ve henüz devletini kurmuş Moritanya toprakları içinde yer alan Sahra Bölgesi’nde,büyük savaş başlamış ve kimi zaman Sahra dışına çıkmıştır. Savaş nedeniyle Moritanya büyük zarar görmüş,ülkede 1979 yılında bir askeri darbe gerçekleştirilerek, Moritanya’nın savaştan çekildiği ilan edilmiştir.

Bu büyük savaş Fas ve Sahra ordularına da büyük kayıplar verdirdiği için, 6 Mayıs 1988 tarihinde BM tarafından savaşa diplomasi yolu ile son verilmesi ve böylelikleateşkes teklifi ile self determinasyon fikri her iki tarafça kabul edilmiştir.

Mart 2006 yılında Fas Kralı VI. Muhammed Sahra’yı ziyaret ederek, Sahra’ya Fas egemenliği altında özerklik teklifinde bulunmuştur. Ama Polisario cephesi bu teklifi Cezayir’den reddetmiştir. Nisan 2007 yılında Fas bu teklifine destek almak ve resmiyet kazandırabilmek için, teklifi Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne sunmuş ve BM’in denetimi altında gerçekleştirilen New York’taki görüşmelere POLİSARİO Cephesi temsilcileri de katılmıştır. POLİSARİO Cephesi’nin olumsuz tutumu ve Cezayir’in üzerindeki baskısı nedeniyle görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Bölge bir çatışma alanı olarak varlığını devam ettirmektedir. Büyük devletler çatışmanın çözümü konusunda isteksiz davranmaktadır.

2.1.6.1 Sahra Bölgesi’nde Olaylar Kronolojisi

Sahra bölgesi 20. yy‘ın başından bu yana önemli tarihsel olaylar yaşadı. Yaşadığı bu olaylar bulunduğu bölgenin kaderi açısından önemli rol oynadı. İspanyol

sömürgeciliğinin yarattığı problem, bölge ülkeleri arasında çeşitli ihtilaflara yol açtı ve bu ihtilaflar da halen devam etmektedir.

- Amazigh'nin Sanhajah kabileleri, MS 8. yüzyılda güney Fas ile Moritanya bölgesi arasındaki Sahra'ya yerleşmiştir.

- Bu kabileler,11. yüzyıl ortasında Murabitler Devleti'ni kurmuşlar, tüm bölgeyi, Fas'ı ve Endülüs'ü ele geçirmişlerdir.

- Bu bölge, daha önce Arap Yarımadasından gelen, Kuzey Afrika bölgesine yerleştirilen Arap kabilelerinin büyük bir kutuplaşmasına tanık olmuştur. (Bani Hilal ve Maqel oğullar)

- 1476'da İspanyollar Sahra sahillerine balık tutmaya inmiş ve yıllar sonra 1527'de Saadiyin Devleti tarafından bölgeden kovulmuşlardır.

- 1884'ten 1935'e kadar İspanyollar yavaş yavaş Batı Sahra bölgesini işgal edip "himaye sistemi " ni uygulamışlardır.

- 1885'de Avrupa sömürge güçleri tarafından Afrika kıtasını paylaşmak için düzenlenen Berlin Konferansı, İspanya'nın Batı Sahra bölgesi hâkimiyetini resmen onaylamıştır.

- 1905 yılında Fransa ve İspanya, Moritanya ve Sahra bölgesini paylaşmak için gizli bir anlaşma imzalamışlardır.

- 1906 yılında Şeyh Maulainain, Sahra ve Moritanya'daki heyetleri yönlendirerek, Faslı Sultan Moulay Abdelaziz Ben Hasan'la bir araya gelerek Avrupalı kolonicilere (Fransa ve İspanya) direnmek ve kendine destek almak için, Fas Sultanının isteğiyle kuzeni Moulay Idriss'i Moritanya'daki Fransızlara karşı direniş eylemlerini düzenlemek için göndermiştir.

- 1908 yılında Moritanya ve Sahrawi direnişi Avrupalılara karşı (Tkant, Akgougat ve Thalmest bölgelerinde) birkaç savaş kazanmıştır.

- 1909 yılında İspanyol general Guru tarafından yönetilen Attar kenti (Moritanya'nın kuzeyinde) Fransızların eline geçmiştir. Fransızlar Marakeş'e doğru yola çıkarken, aynı anda İspanyol kuvvetleri çöl sahillerini işgal etmiştir.

- 27 Şubat 1912'de Fransa ve İspanya Batı Sahra sınırlarını çizmek ve Fas'ı paylaşmak üzere anlaşma yapmışlardır.Bu bağlamda, 30 Mart 1912'de Fas Sultanı Moulay Abdel Hafiz ile Fransızlar arasında Himaye Antlaşması imzalanmıştır. Şeyh Maulainain'nin oğlu Şeyh Ahmed el-Haiba, Himaye Anlaşması'nı reddederek, Marakeş'e büyük bir orduyla girip, kendisini Fas'ın sultanı ilan etmiştir.

- Mart 1913 Fransız Korgeneral Murray çöldeki direniş kalesini ortadan kaldırmak için, Smara şehrine girdi.

- 1934 yılında İspanya, Laayoune çöl kentinde ilk askeri barakaları kurdu.

- Fas 1956 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Fas topraklarının sömürgeci devletlerden kopuşu kademe kademe gerçekleşmiştir. Fas'ın Kurtuluş Ordusu aynı yılın Şubat ayında Sahra ve Moritanya'da İspanyollara ve Fransızlara karşı mücadelesine başlamıştır.

- 1957'de Kurtuluş Ordusu Sahra'da Samara, Bir Anzran ve Osard'ı kurtarmayı ve Moritanya'nın kuzeyindeki Adrar'a ulaşmayı başardı. Ayrıca, "Kurtuluş Ordusu" nun faaliyetine karşı İspanya ve Fransa arasında bir savunma anlaşması imzalandı.

- Şubat 1958'de Kurtuluş Ordusu birçok çöl alanına girmiştir. Fransa ve İspanya, hem Batı Sahra'daki "Kurtuluş Ordusu" nu tasfiye etmek hem de Kurtuluş Ordusu tarafından desteklenen Cezayir devriminin arka üslerine vurmak için "süpürge" adı verilen bir askeri operasyon başlatmıştır.

- Şubat 1958 yılında Sakya el-Hamra ve vadi ddahab alanını İspanya'nın yetkisi altındaki bir bölge birimi olarak kabul eden Cintra Anlaşması İspanya ve Fransa arasında imzalandı.

- 1961'de İspanya, Batı Sahra'nın "İspanya eyaleti" olduğunu ilan etti.

- 1962'de Birleşmiş Milletler 22.oturumunda Batı Sahra konusunu görüşüldü.İspanya, Fas ve Moritanya, Sahra'nın kendi topraklarının bir parçası olduğunu iddia eden bir dilekçe sundular. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, bölgenin kaderini belirlemek için Sahra'da referandum düzenlemek üzere (XXİ 2229) sayılı kararı kabul etti.

-1963'te Birleşmiş Milletler Batı Sahra'yı, sömürgecilik uygulanan ve kendi kendini yönetemeyen özel bir bölge olarak adlandırdı. Aynı yılın Ekim ayında Tinduf

Bölgesi'ndeki sınır anlaşmazlığı meselesinden Kumul Savaşı Fas ve Cezayir arasında patlak verdi.

- 1965 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İspanya'nın Batı Sahra'daki sömürgeciliğini bitirmesi talebini (XXİ 2072) kabul etti

- 1967'de İspanya, Batı Sahara'daki fosfat madenlerinin çıkarılması ve sömürüsüne başladı. Sahra bölgesini ve halkını İspanyol Parlamentosu'nda temsil etmek üzere "Sahrawi (Sahralı) Derneği" ni kurdu.

- 30 Haziran 1969'da İspanya, Sahra Bölgesi'ndeki Sidi Ifni'den çekilmiştir.

-17 Haziran 1970 yılında Laayoune şehrinde, İspanyol sömürgeciliğine karşı "Zemla'nın[26] ayaklanması" olarak bilinen bir ayaklanma yaşandı. Bu ayaklanma, birçok Sahrawis'in ölümüyle, yaralanmasıyla ve tutuklanmasıyla sona erdi. Aynı yıl, Sahra Kurtuluş Hareketi'nin kuruluşu ilan edildi. Buradaki meseleleri görüşmek üzere, Moritanya'nın Nouadhibou kentinde, Moritanya Cumhuriyeti Başkanı Muhtar Ben Daddah, Fas Kralı II.Hassan ve Cezayir Başkanı Huvari Bumedien arasında üçlü bir konferans gerçekleştirildi

- 15 Haziran 1972'de Fas ile Cezayir arasındaki sınır anlaşmazlığı çözüldü, Fas Tinduf şehrini Cezayir'e bıraktı. Buna karşılık Cezayir, Batı Sahra konusunda Fas'ı destekleyecektir. Ancak Cezayir ilerleyen süreçte verdiği sözü tutmamıştır.

- Ekim 1974'de Cezayir Cumhurbaşkanı Boumedien, Rabat'taki Arap zirvesinde Sahara sorununun sadece Fas ve Moritanya'yı ilgilendirdiğini ilan ederek, sadece Batı Sahra'da değil, İspanyol işgali altındaki Sebta, Melilla ve tüm adalarda bağımsızlığı desteklediğini açıklamıştır.

- 10 Mayıs 1973'de POLİSARİO Cephesi, Batı Sahra'nın kurtuluşu için örgütlenmeleri gerektiğini ve kuruluşlarını ilan etti. Yine aynı yıl 20 Temmuz'da İspanyollara karşı ilk askeri eylemini gerçekleştirmiştir.

- 1974 yılında İspanya, Sahara Bölgesi'ndenüfus sayımını organize ederek, Birleşmiş Milletler ve çatışmanın tarafları için önemli bir referans noktası olmuştur. Ayrıca Madrid Sahrawis (Sahralı) Uyrukluk Yasasını çıkarmıştır. Aynı yılın 20 Ağustos

[26] Zemla, Laayoune şehrindeki bir sokağın ismidir. POLİSARİO Cephesi bu sokaktan çıkacaktır.

tarihinde İspanya, Sahra'nın kaderini belirlemek için referandum yapma niyeti olduğunu açıkladığı için, Fas 17 Eylül'de Batı Sahra davasını Uluslararası Adalet Divanı'na götürmüştür.

- Ekim 1974'te, POLISARIO'nun militanları, İspanyolların işlettiği fosfat istasyonlarının bir kısmını yakıp yok etmiştir. 13 Aralık'ta BM Genel Kurulu, Uluslararası Adalet Divanı'ndan Batı Sahra Bölgesi konusundaki yasal görüşünü vermesini istedi.

- Eylül 1975 İspanyol Hükümeti, iki taraf arasındaki ilişkilerin geleceği konusunda POLISARIO cephesi ile toplantılar düzenledi

- 14 Ekim 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Batı Sahra'da kendi kaderini tayin hakkı için bir referandum çağrısında bulundu. 16 Şubat'ta Uluslararası Adalet Divanı Batı Sahra ile Fas arasındaki tarihi ilişkileri öngören kararını yayınladı.

- 6 Kasım 1975'te Fas kıralı II. Hasan'ın öncülüğünde Sahra'ya 350.000 Faslı'nın katılımıyla "Yeşil yürüyüş" organize edilmiştir.

- Aynı ayın 14'ünde İspanya'nın Sahra'dan çıkmasını öngören "Madrid Anlaşması" imzalanmış ve Batı Sahra Bölgesi Fas ve Moritanya arasında bölüşülmüştür.

- 12 Ocak 1976'da İspanya, Batı Sahra'daki son askerlerini de bölgeden geri çekmiştir. 26 Şubat'ta POLISARIO cephesi, güney Cezayir'deki Tindouf'da"Sahrawi Arap Halk Demokratik Cumhuriyeti" ni ilan etmiştir. Aynı ayın 27'sinde Fas, Cezayir ile diplomatik ilişkileri kesmiş ve Cezayir kendi topraklarında ikamet eden Faslıları sınır dışı etmiştir.

- 14 Nisan'da Moritanya ve Fas Sahra'yı ikiye bölerek anlaşma imzalamışlar, bu durum POLISARIO ile sert savaşın başlamasıyla sonuçlanmıştır. 9 Haziran 1976'da POLISARIO Cephesi, Moritanya'nın başkenti Nouakchott'a bir saldırı düzenleyerek savaşı başlattı. Bu savaşta POLISARIO lideriMustafa El Sayed öldü. Mohamed Abdelaziz 5 Ağustos'ta Cephe lideri seçildi.

- 13 Mayıs 1977'de Fas ve Moritanya ortak savunma anlaşmasını imzaladılar. POLISARIO 3 Temmuz'da Moritanya'ya ikincibir saldırıya başladı ve Aralık ayında Fransız hava kuvvetleri Moritanya yanında mücadele etmiştir.

- 10 Temmuz 1978’de Moritanya ordusunun subayları, ülkenin Sahra savaşında acı çekmiş olması nedeniyle, Moritanya cumhurbaşkanı Mokhtar Ould Daddah'ı beyaz darbeyle indirdi ve Albay Mustafa Ben Mohamed Salik'i cumhurbaşkanı olarak tayin etti.

- 5 Ağustos 1979’da Moritanya, kontrolü altındaki Vadi dahab topraklarını teslim etmek için POLISARIO ile anlaşarak Sahra'dan çekildi ancak aynı ayın 14'ünde Fas askerleri Moritanya’nın çekildiği bölgeye girdi

- Mart ve Ağustos 1980 tarihleri arasında Fas, fosfat bakımından zengin alanları ve nüfusun çoğunluğunu POLISARIO’un saldırılarından korumak için 1200 kilometreye kadar çölde bir güvenlik duvarı kurdu

- 26 Haziran 1981’de Fas, Sahra'da kendi kaderini tayin etmek için referandum ilkesini kabul etmiştir.

- 4 Aralık 1981’de Fransız Dışişleri Bakanı Claude Schismon, Fransız hükümetinin POLISARIO Cephesinin Paris'te bir ofis açmasına izin vereceğini duyurdu.

- 12 Kasım 1982’de Cezayir’in baskısıyla Afrika Birliği Örgütü, Sahrawi Cumhuriyeti'ni toplantılarına katılmaya çağırdı.

- 27 Eylül 1983’de Kral II. Hasan, Fas'ın sonuçları ne olursa olsun Sahra'daki bir referandum organizasyonunu kabul edeceğini açıklamıştır.

- 27 Şubat 1984’de Moritanya resmen "Sahrawi Cumhuriyeti" ni tanıdı.

- 12 Kasım 1984 Fas, "Sahrawi Cumhuriyeti" nin üyeliğine karşı protesto için Afrika Birliği Örgütü'nden çekildi. Fas, Birleşmiş Milletler’in Sahra meselesini çözüme kavuşturma çabalarını denetlemesini dilediğini belirtti

- Nisan 1986’da Senegal Devlet Başkanı Abdou Diouf ve BM Genel Sekreteri Javier Pérez Decoyar'ın gözetiminde, Fas ve POLISARIO Cephesi arasındaki dolaylı görüşmeler başlamıştır.

- 31 Ekim 1986’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Batı Sahra üzerindeki çatışma tarafları arasında doğrudan görüşmeler yapılmasını talep eden 40/50 sayılı kararını onayladı.

- 6 Mayıs 1988 ‘de Fas ile Cezayir arasındaki diplomatik ilişkiler restore edildi. Ağustos ayında, Fas ve POLISARIO Cephesi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından Sahra'da kendi kaderini tayin etmek için bir ateşkes ve referandum yapılması, bunun sonucunda ya Fas'a bağlılık ya da bağımsızlığa kavuşması için bir barış planı üzerinde anlaşmaya varmıştır. Aynı yılın 20 Eylül'ünde Güvenlik Konseyi, 621 sayılı kararı ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Sahra meselesinden sorumlu bir Özel Temsilcinin atanması onaylanmıştır.

- 5 Şubat 1989’da POLISARIO Cephesinin heyeti, Marakeş'te Fas Kralı II. Hassan ile bir araya gelmiştir. Aynı ayın 17'sinde, Fas, Cezayir, Moritanya, Libya ve Tunus tarafından Arap Mağrip Birliği’nin kurulduğu ilan edilmiştir.

- 19 Ocak 1990’da BM Genel Sekreteri, İsviçreli diplomat Johannes Mans'ı Sahra temsilcisi olarak atamıştır.

- Haziran 1990'da İsviçre'nin başkenti Cenevre Sahrawi şeyhlerinin ilk toplantısına ev sahipliği yapmıştır. 18 Haziran'da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Sahra sorununun çözümüne yönelik önerileri içeren tam raporunu Güvenlik Konseyi'ne sunmuş ve 27 Haziran tarih ve 658 sayılı Konsey Kararı ile onaylanmış ve uygulanmıştır

- 29 Nisan 1991’de Güvenlik Konseyi, 690 sayılı kararıyla, Batı Sahrası'nda MINURSO olarak bilinen referandumun düzenlenmesi için uluslararası bir misyon kurulmasını onayladı.

- 6 Eylül 1991’de, Fas ve POLISARIO aynı gün yürürlüğe giren bir ateşkes anlaşması imzaladılar.

- 25 Mart 1992’de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros-Ghali, Batı Sahra için Özel Temsilci olarak Pakistanlı diplomat Yacoub Khan'ı atadı.

- Temmuz 1993 Laayoune görüşmesi, BM Genel Sekreteri Sahra Özel Temsilcisi himayesinde gerçekleştirildi. 4 Kasım'da MINURSO'nun Kimlik Tespit Komisyonu, Laayoune'de iki büro açarak 12 Aralık'ta başlatılmış olan seçimlerin etkili şekilde kayıt altına alınmasına yönelik hazırlıklar başlattı.

- 15 Mart 1994’de Kimlik Komisyonu Başkanı Eric Jensen, Sahra dosyasından sorumlu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Özel Temsilcisi seçildi.

- Haziran 1995 ‘de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi misyonu Fas, Batı Sahra, Cezayir ve Moritanya'yı ziyaret etti.

- 3 Kasım 1995’ Birleşmiş Milletler Dördüncü Komisyonu, herhangi bir idari veya askeri baskı olmadan, özgür, adil bir referandum yapılması gereğini yineledi ve çatışmanın taraflarını doğrudan müzakerelere başlamaya çağırdı.

- Aralık 1995’de, seçmenolmanın koşulları noktasındaki anlaşmazlıktan dolayı, kimlik tespit sürecinin dondurulacağı açıklanmıştır.

- 17 Mart 1997’de yeni BM Genel Sekreteri Kofi Annan,ABD eski Dışişleri Bakanı James Baker'i Batı Sahra Özel Elçisi olarak atadı.

- 23 Nisan 1997’de BM elçisi Baker, bölgedeki ilk turuna Fas ve Sahra, Cezayir ve Moritanya ile başladı.

- Haziran 1997’de çatışmanın tarafları arasındaki doğrudan müzakerelerin ilk turu Londra’da BM elçisi Baker'in gözetiminde başladı.

- Eylül 1997’de Fas ve, referanduma davet edilen seçmenlerin belirlenmesi, mültecilerin yeniden yerleşimi ve esirleri değiştirmek için "Houston Anlaşması" nı imzaladı.

- 3 Eylül 1998’de Kimlik tespitinin ikinci aşaması tamamlanmış olup, tespit edilen toplam kişi sayısı 147.348 olarak belirlendi. Ekim ayında Genel Sekreter Kofi Annan, tartışmalı kabilelerin kimliği konusundaki anlaşmazlığın üstesinden gelmek için teklifte bulunarak bölgeyi gezdi.

- Haziran 1999’da ihtilaflı kabileleri tanımlama sürecine başlandı ve Temmuzda önceki aşamadaki nitelikli seçmenlerin listesini yayınlandı.

- 9 Eylül 1999’da Laayoune'daki Sahrawi öğrencileri tarafından, Fas makamlarının taleplerine cevap vermediği gerekçesiyle protesto düzenlendi. Cezayir’in de desteklediği eylemler yaklaşık bir hafta sürmüş, eylemlerde POLISARIO’nun Fas askerlerini öldürmesi üzerineFas kuvvetleri bu eylemi şiddetle bastırmıştır.

- 23 Eylül 1999’da Fas'ın yeni Kralı VI. Muhammed, Sahra'nın her aşamasındaki işleri takip etmek üzere bir Kraliyet Komisyonu kurulması yönünde bir kararname

yayınlamıştır. Aralık ayında BM referandum planı, kimin oy hakkına sahip olduğu konusunda taraflar arasında keskin farklılıklar olduğu için askıya alındı.

- 17 Ocak 2000'de çatışmanın tarafları arasındaki çelişkili kabilelerin 86.381 kişilik uygun seçmenler listesi Birleşmiş Milletler tarafından yayınlandı.

- Aynı yılın 31 Mayısında Fransa ve Amerika, esasen Fas egemenliği dahilinde Sahrawis'e özerklik sağlayan siyasi bir çözüm oluşturmak üzere, Güvenlik Konseyi'ne sunmuş oldukları ortak bir girişimi başlattığını açıkladı.

- 28 Haziran'da, Birleşmiş Milletler himayesinde Londra'da iki taraf arasında yapılan ikinci bir toplantı da başarısızlıkla sonuçlandı, ardından 20-21 Temmuz'da Cenevre'de bir tur daha devam etti. Baker'ın konuyla ilgili "üçüncü bir çözüm" sunduğu 28 Eylül'de Berlin'de düzenlenen üçüncü bir toplantı düzenlendi. Ancak toplantı iki gün olarak planlansa da dört saat içerisinde sonuçsuz bitti.

- 25 Temmuz'da, BM Güvenlik Konseyi'nin Sahra sorununa politik bir çözüm öneren Fransız-Amerikan girişimi üzerine kurulu 1309 sayılı kararı alındı. James Baker'in iki taraf arasında müzakereli bir çözüm çağrısı yapması, Birleşmiş Milletler'in referandum planını terk edecekleri anlamına geliyordu.

- Aynı yılın 17 Kasım'ında, Laayoune ve Smara kentlerinde Sahralı öğrenciler Fas yönetiminin "rastgele uygulamaları!"na karşı şiddet protestolarabaşladı. Olaylar 131 göstericinin tutuklanmasıyla sona erdi. Bu olaylar üzerine POLISARIO, zorla alıkoyduğuyaklaşık 200 Faslı esiri 14 Aralık'ta serbest bıraktı.

- Ocak 2001'de BM elçisi James Baker, Fas içinde dış politika, para ve bilim alanındaSahra Bölgesi'ne kapsamlı bir bağımsızlık sağlayacak bir çerçeve anlaşması sundu. Bu çözüm planının taraflarca onaylamaması durumunda kendisinin istifa edeceğini beyan etmiştir.

- 3 Mayıs'ta POLISARIO Birleşmiş Milletler tarafından sunulan çerçeve çözümünü reddetti. 22 Mayıs'ta Cezayir Devlet Başkanı Abdelaziz Bouteflika, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a Çerçeve Anlaşmayı reddeden Cezayir'in tutumunu içeren bir mektup gönderdi.

- 20 Şubat 2002 Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan Güvenlik Konseyi'ne Saara sorununu çözmek için dört seçenek önermişti

* Bölgede çatışma taraflarının şartları koymadan referandum düzenlenmesi.

* Sahrawis'e Fas egemenliği dahilinde özerklik kazandırma.

* Fas ile POLİSARİO arasındaki Sahra bölüşümü.

* Birleşmiş Milletler'in Sahra'da 11 yıldır çalışan uluslararası gözlemcilerinin geri çekilmesi ve ilgili tarafların ayrılması

- Laayoune ve Smara kentlerine Kral VI. Mohammed 'in ziyaretinden dört ay sonra 27 Şubat'ta, Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelaziz Bouteflika, "Sahrawi Cumhuriyeti" nin ilan edilmesinin yıldönümünde Tindouf'daki Sahrawi mülteci kamplarını ziyaret etti. Bouteflika ziyareti Fas Kralı ziyaretine yanıt olarak gelmiştir ve kampları ziyaret eden ilk Cezayir cumhurbaşkanıdır.

- 5 Mart'ta Fas Kralı VI. Muhammed Sahra Bölgesi'ndeki Dakhla ve Laayoune şehirlerini Fas Hükümeti üyeleri ile ziyaret etti ve Dakhla'da ilk girişim olarak kabul edilen bir toplantı gerçekleştirdi. POLİSARIO Cephesi Başkanı Mohamed Abdelaziz, bu ziyarette Güvenlik Konseyi'ni protesto etti. Mayıs ayında Birleşmiş Milletler nihai karar almadan, BM Güvenlik Konseyi'nde oybirliği ile MINURSO'nun görevi 31 Temmuz'a kadar uzatıldı.

- 14 Mayıs - 28 Haziran tarihleri arasında gözlemci ülkeler Cezayir ve Moritanya'nın huzurunda, Londra'da POLİSARIO Cephesi ve Fas ile BM elçisi James Baker'in himayesinde iki tur doğrudan görüşme gerçekleştirildi.

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 31 Ocak 2003'te Baker, Fas ile POLİSARIO Cephesi arasındaki eski bir çatışmayı sona erdirecek bir anlaşmaya varılması için son bir tarih belirledi.

- Temmuz ayında, Fas Kralı VI. Muhammed, tahta çıkış yıldönümü vesilesiyle Batı Sahra üzerindeki çatışma ile ilgili, Fas'ın birliğini ve egemenliğini koruyacak bir çözüm bulunmazsa, yakın komşularıyla (Cezayir'e atfen) güçlü ilişkiler kurmanın imkânsız olduğunu söyledi.

- Ocak 2005'de BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Hollandalı diplomat Peter van Walsum'u, James Baker'ın yerine Batı Sahra'nın yeni özel elçisi olarak atadı.

- Ekim ayında yeni BM elçisi, bölgedeki çatışmalarla ilgili ülkelerin nabzını tutması için Cezayir ve Moritanya'ya, Fas'taki yetkililerle görüşmek üzere Fas başkenti Rabat'ı ziyaret etti. Fas, Cezayir ile Batı Sahra hakkında doğrudan diyaloğa hazır olduğunu tekrarladı.

- 26 Mart 2006'da Fas Kralı, Sahra'ya yaptığı bir ziyarette ülkesinin bölgeye özerkliği Fas egemenliği çerçevesinde vermeyi teklif ettiğini açıkladı. Bu teklif, Cezayir ve POLİSARIO tarafından reddedildi.

- 11 Nisan 2007'de Fas, Sahra Sorunu ile ilgili Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne özerklik üzerine bir müzakere isteği sundu. 18 Haziran'da Fas ve POLİSARIO, New York'ta Birleşmiş Milletler himayesinde doğrudan görüşmelerde bulunmayı kabul etti.

- Nisan 2008'de BM elçisi Valosom tarafından yapılan açıklamada, POLİSARIO Cephesi tarafından talep edilen bağımsızlık seçeneğinin "gerçekçi olmayan bir seçenek" olduğu iddia edildi. POLİSARIO Cephesi, Valosom'u eleştirip Fas'ın önyargılı olduğunu iddia etti.

- Ocak 2009'da BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, ABD'li diplomat Christopher Ross'ı, Batı Sahra'ya özel elçi olarak atadı ve Hollandalı Valosom'un yerine geçti. Mayıs ayında BM Güvenlik Konseyi, Sahra'daki BM misyonunu Nisan 2010'a kadar uzatma kararını oybirliğiyle kabul etti.

- Mart 2010'da BM elçisi, Mağrip turu yaptı. Cezayir'de Tindouf'da bulunan Sahrawi mülteci kampları, Fas, Moritanya ile görüşmeler gerçekleştirdi.

- Mayıs 2012'de Fas, Birleşmiş Milletler'in Sahra elçisi Christopher Ross'a olan güvenini kaybettiğini açıkladı.

- Mart 2013'de BM elçisi Ross, Fas ve POLİSARIO Cephesi arasındaki müzakereleri hazırlamaya, Cezayir, Moritanya ve Fas'ı ziyaret etmeye başladı.

- Nisan ayında Ross, Mali'deki savaşın bir sonucu olarak Sahel bölgesindeki tehlikeli güvenlik durumundan, silahlı grupların ve bölgedeki silah ticaretinin yaygınlaşmasının, Sahra sorunu çözümünden daha acil olduğunu söyledi.

- Fas, Afrika Birliği'nin MINURSO'nun insan hakları izleme çalışmalarını Batı Sahra'ya dahil etme yönündeki genişletme talebini reddetti. Bu dosyada Fas, Afrika Birliği'nin bu konuda herhangi bir rolü veya müdahalesini reddettiğini bildirdi ve Birliği önyargılı davranmakla suçladı.

- Fas, 31 Ocak 2017 de Etiyopya'da düzenlenen Afrika Zirvesi'nde oy çokluğuyla tekrar Afrika Birliği'ne döndü.

- 17 ağustos 2017 de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Batı Sahra Özel Temsilciliği özel görevine, Christopher Ross yerine, eski Almanya Cumhurbaşkanı Horst Köhler'in getirildiğini belirtti.

2.2 Sahra Sorununu Ortaya Çıkaran Etkenler

2.2.1 Batı Sahra Üzerinde Yaşanan Anlaşmazlığın Tarafları

Anlaşmazlığa doğrudan taraf olanlar; bölge devletleri olan Fas, Cezayir ve Moritanya'nın yanı sıra, aralarında var olan çatışmadan dolayı İspanya ve Polisario Hareketidir. Batı Sahra sorunun çözümü ile ilgili olarak uluslararası ve bölgesel örgütlerde birtakım görevler üstlenen ve bu nedenle anlaşmazlığın dolaylı tarafları olan aktörler de vardır. Anlaşmazlığın taraflarının her biri söz konusu anlaşmazlığın yaşandığı konuma dayalı olan birtakım nedenlere sahiptir ki bu nedenler tarafların bölgedeki siyasi ve ekonomik çıkarlarını gözetmelerinden ileri gelmektedir. Tarafların çatışmaya yönelik tutumları aşağıda ele alınmaktadır:

Harita 2

2.2.1.1 Fas:

Bayrak:	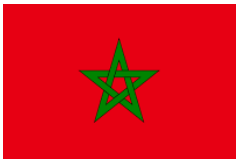

Resmî dil :	Arapça, Berberce, Fransızca gayr-i resmî olarak kullanılır.
Başkent :	Rabat
En büyük şehir :	Kazablanka
Devlet şekli :	Parlamenter monarşi Kral Muhammet VI

Yüzölçümü :	724.730 km2
Nüfus :	38.000.000
Para birimi :	Fas Dirhemi (MAD)
Milli Slogan :	Allah, Vatan, Kral

Fas, 1956 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından İspanya ile bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, İspanya Fas'ın bağımsızlığını tanıyarak Sebte, Melilya ve Sidi İfni. Kanarya Adaları, Tarfaya ve Sakya Hamrae ile Vadi Dahab dışında kalan topraklarındaki himayesini kaldırmıştır.[27]. Bu anlaşma ile İspanya, işgal ettiği Fas topraklarının yarısından fazlasını Fas egemenliğine bırakmıştır, ancak Batı Sahra sorununun ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

Ulusal bağımsızlığını talep eden Fas bölgeleri, özgürlüğüne kavuşmaya başlamıştır. Bu talep, "Yeşil Yürüyüş" [28] gibi barışçıl, diplomatik yollarla ve toplumsal hareketler yoluyla gerçekleştirilerek, Batı Sahra'yı da içeren problemlerin çözümünü başta Arap Birliği olmak üzere bölgesel ve uluslararası örgütlerin görüşmelerine bırakmıştır. Batı Sahra'nın Fas topraklarının bir parçası olarak, bağımsızlığını talep etmesinin gerekli hale gelmesi yönünde Fas'ta ve Batı Sahra'da ulusal bir konsensüs söz konusu olmuştur. Ancak, bu durum, İspanya'nın bölgedeki çıkarları ile çelişmekteydi. 1957 Madrid Konvansiyonu uyarınca, İspanya, askeri alanların ve tesislerin bakımı karşılığında Batı Sahrayı; Fas, Moritanya ve Sahra halklarının oluşturduğu geçici bir yönetime devretmeyi öne sürerek Batı Sahra halkının görüşlerine

[27] 1979 العدد ،125 ص ،مصر ، مجلة القانون الدولي ، مشكلة الصحراء المغربية ،عبد الله هداية.(Abdullah Hidayat, Batı Sahra sorunu , Mısır Uluslararası Hukuk Dergisi, No. 5, 1979 ,sayfa 125)

[28] 1975 yılında İspanya işgal ettiği Batı Sahra'da referandum yapmayı önerdi. Referandum sonucuna göre bölgenin İspanya'ya bağlı kalacağı veya bölge halkının kendi kaderini belirleyeceği karara bağlanacaktı. Bölgede referandum kararı alınması üzerine dönemin Fas Kralı 2'nci Hasan yüzbinlerce Faslının bölgeye girmesine yol açan "Yeşil Yürüyüş"ün emrini verdi. Kralın radyodan yaptığı çağrıya kulak veren 350 bin Faslı Batı Sahra bölgesine ellerinde Kur'an-ı Kerim, Fas bayrağı ve krallarının resmiyle hareket etmiş, ellerinde herhangi bir silah bulunmadan yapılan bu barışçıl yürüyüş yaklaşık iki hafta sürmüştü. Tarihe bir sivil itaatsizlik eylemi olarak geçen Yeşil Yürüyüş sonrası İspanya yönetimi referandumdan vazgeçip Sahradan çıktı

olan saygısını ifade etmiştir. Fas ise Sebte ve Melilla bölgelerindeki talepleri göz ardı etmiştir.

Fotoğraf 1: Yeşil Yürüyüş

Siyasal ve tarihi verirlere göre, Sahra'nın Faslı olması bir gerçektir. Zira Sahranın jeostratejik konumuyla Atlantik sahilde uzanmasından dolayı, tarih boyunca Mağrip'i yöneten Aleviler-Saadiler ve Murabıtlar devletlerinin hem kara hem de deniz ticaret konvoyları hep bu bölgeden geçmiştir.

Diğer bir deyişle, jeostratejik olarak, Sahra Mağrip'e ait olmasaydı eğer, Mağrip güney ülkeleriyle ekonomik ve özellikle ticari ilişkiler kuramazdı. Hem de kendine kapanmış olacaktı ki, bunun da tarihi tespitler vesilesiyle doğru olmadığını öğrenmek mümkündür.

Sahra'nın Faslı gerçeğine başka bir delil de göstermek gerekirse, Tanca'dan Senegal Vadisine kadar aynı para, aynı tartı birimleri ve vergiler toplanıyordu. Buna ek olarak coğrafi alanda da gümrüksüz ticaret yapılması bu işlerin tek bir memleketin sınırları içerisinde gerçekleştiğini gösterir.

Batı Sahra'nın yeniden Fas toprağı haline dönmesi talebine karşılık olarak Fas, şu argümanları öne sürmektedir:

a. *Tarihsel Olarak:* Batı Sahra, tarihsel süreç içerisinde Fas hükümdarlarının denetimi ve yönetimi altında olmuştur. Bu durum, Çoğu Batılı ve hatta İspanyol tarihçiler tarafından da, Batı Sahra'nın Fas'ın bir parçası ve doğal uzantısı olduğunun belirtilmesi ile doğrulanmıştır. Alevi Hanedanı (Filali) sultanlarının Sahra bölgesine olan ilgisi, Fas Devleti'nin kuzey, güney, doğu ve batı bölgelerini güçlendirerek konsolide edilmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Alevi Hanedanı, Afrika'nın ticari yollarının geçtiği Sahra Çölü bölgesindeki varlığını ve etkisini artırmak istemiştir. Bu nedenle, Hanedanın Çöl'e ait olması ve özellikle de Batı Sahra'nın Kuzeydoğu sınırında yer alan Tafilalt ile derin bağlar kurarak Sahra Çölü'nün güvenliğinin sağlaması gerekli görülmüştür [29]. Bu doğrultuda, Molla İsmail, güçlü bir merkezi devlet kurmuş, bu devletin nüfuzu ve etkisi hemen hemen bütün Sahra Çölü üzerinde hissedilmiş ve etki alanı Senegal Nehrine kadar genişlemiştir. Bu bağlamda Nasiri: "Molla İsmail Çölü ele geçirdi, bütün kabileler her yönden ona doğru gelerek, ona biat etti" [30] demiştir. Molla İsmail, Sahra'nın doğusundan batısına kadar egemenliğini sağlamış ve Fas nüfuzunu göstermeyi başarmıştır. Öyle ki, Oğlu Prens Molla Memun'u kendine halife atayarak, hükümdarlık merkezine uzak topraklardaki kontrolü ve yönetimi karşılıklı yazılan mektuplarla gerçekleştirmiştir [31]. Söz konusu bu mektuplar, Fas'ın Batı Sahra üzerindeki egemenliğinin tarihsel kanıtlarını teşkil etmektedir.

---

[29] بهيجة السيمو مدير الوثائق الملكية ،الصحراء المغربية في عهد السلاطين العلويين، ص 17 ،2012 (Bahica Simu Kraliyet Belgelerinin Direktörü, Fas Sahrası Alevi sultanları döneminde ,sayfa 17)

[30] احمد بن خالد الناصري الاستقصا لاخبار دول المغرب الاقصى، دار الكتاب الدار البيضاء.ص40، 1956 (Ahmed ben halid Nasiri , Mağribin haberler takibi , darul kitap kazablanka ,1956 ,sayfa 40)

[31] مديرية الوثائق الملكية ،رسالة إلى ولدي المأمون ،1967 (Kraliyet belgeler Müdürlüğü , mektup oğluma Memun 1967.)

Fransa 2016 yılında, 1912 yılına dayanan Kuzey Afrika haritasını yayınlamıştır

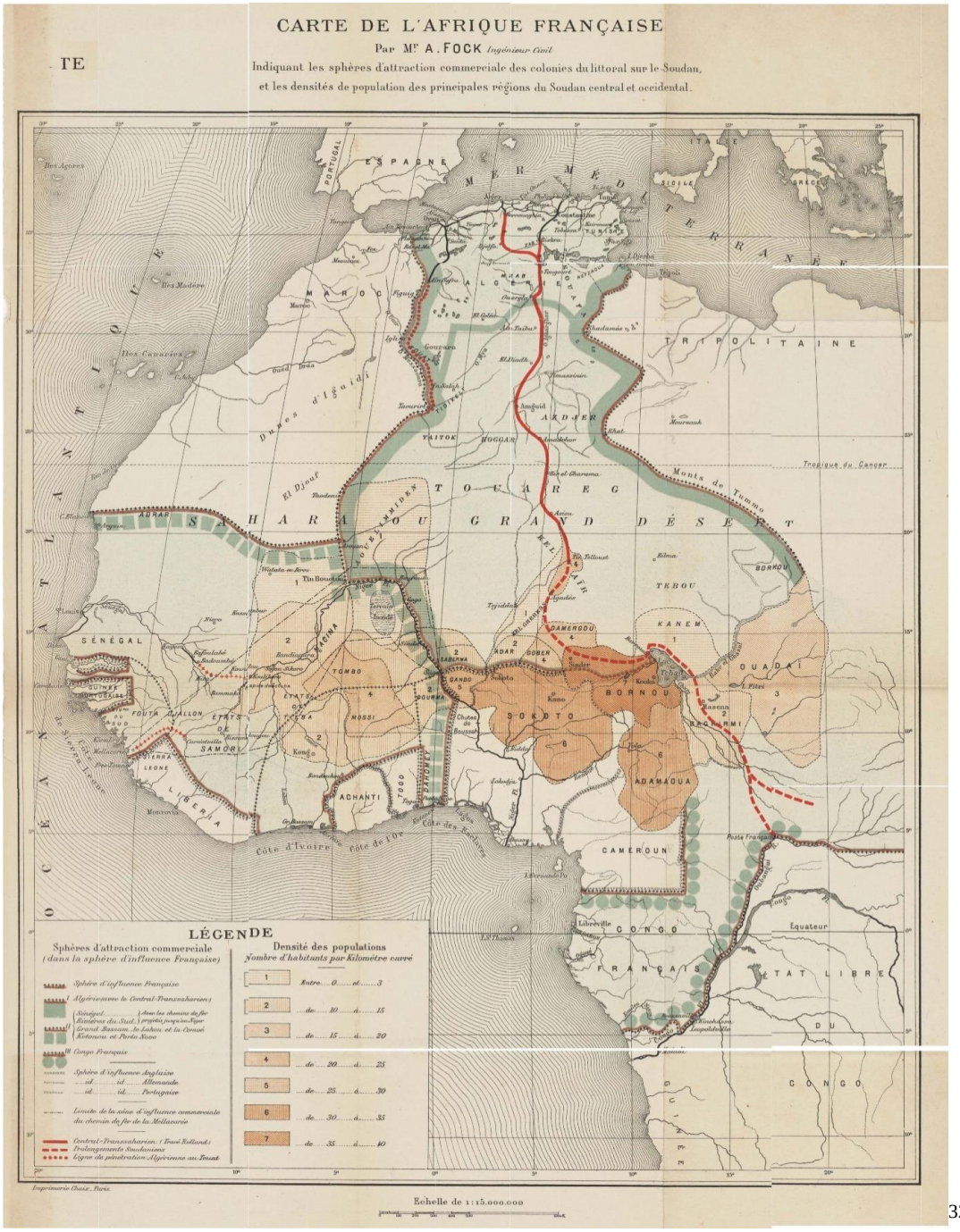

[32]

Harita 3: Kuzeybatı Afrika 1912

Haritada gösterildiği gibi, Moritanya, Doğu ve Batı Sahra, Fas topraklarında yer almaktadır.

[32] Fransa'nın milli kutuphanesi , http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530711094

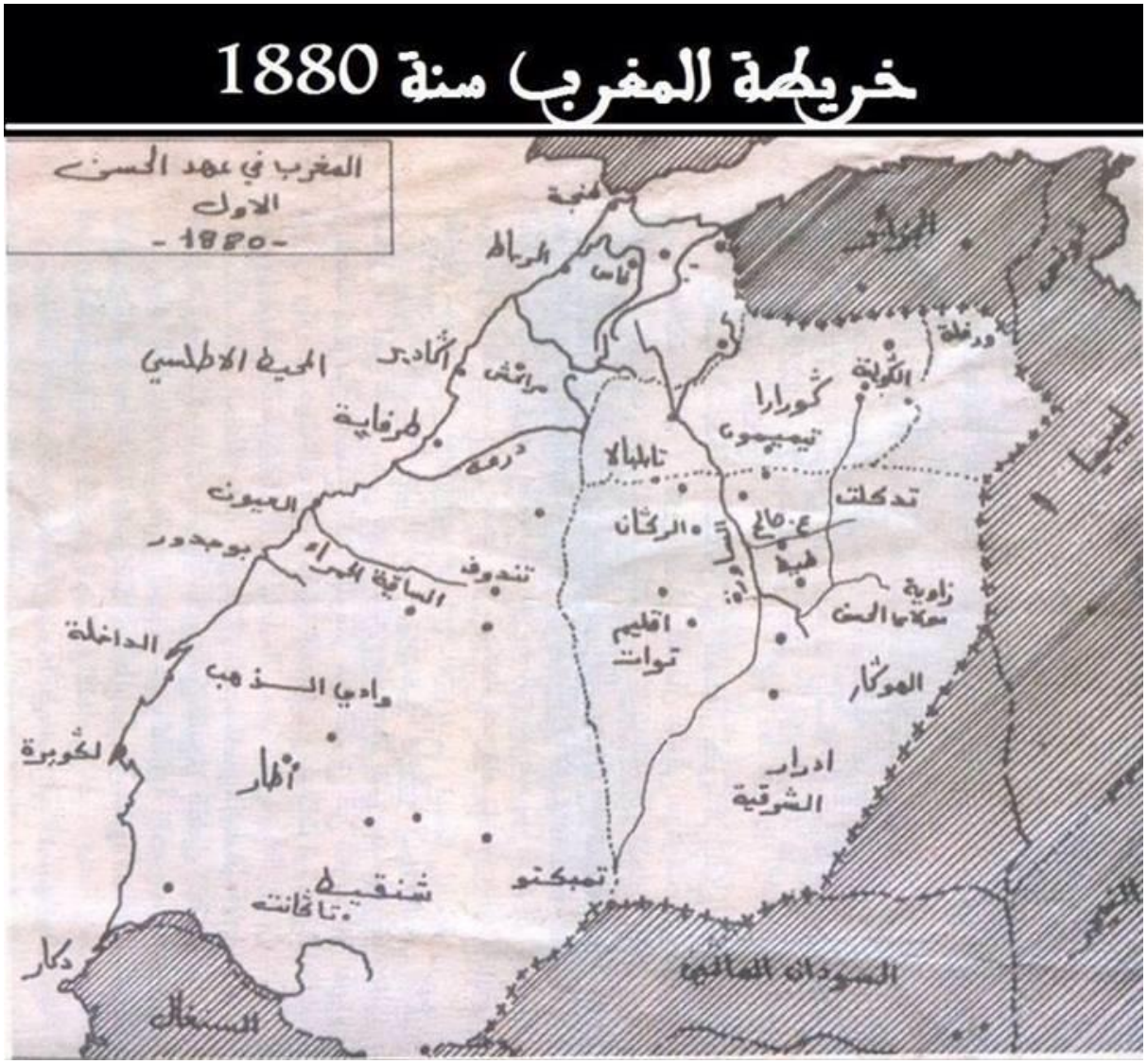

Harita 4: Fas haritası 1880

b. *Hukuki Açıdan:* Bir taraftan Fas ve Avrupa ülkeleri arasında imzalanan tüm uluslararası antlaşmalarda ve diğer taraftan Avrupa Sömürgeleri ile Fas arasındaki ilişkilerde Sahra üzerindeki Fas hâkimiyeti vurgulanmaktadır. Moulay Sidi Muhammed Bin Abdullah döneminde, ticaret gelişmiş, Avrupa ülkeleriyle ve Osmanlı Devletiyle diplomatik ilişkiler güçlendirilmiş ve böylece ülke seçkin devletler arasına dâhil olmuştur. Bu doğrultuda, Fas

Krallığı ile yabancı ülkeler arasında imzalanan bazı antlaşma ve sözleşme metinlerinden yola çıkarak, Çöl bölgelerinde ve Batı Sahra üzerindeki Fas egemenliğini onaylayan karşılıklı mesajlara değinmek yerinde olacaktır: Sultan Sidi Muhammed Bin Abdullah'ın Fransa Kralı XVI.Louis'ye yazdığı ve Fransız denizcilerin Mağrip tarafından Fas Çölü kıyılarında tutulduğuna dair 4 Eylül 1777 tarihli mektupta, "Fransız gemilerinin çölün en korunaklı alanına girdiğini bilin" dediği görülmektedir. Daha sonra, tutukluların serbest bırakılma koşulları hakkında Fas ile Fransa arasında bir mutabakat sağlanmıştır. 1786 yılında Fas Krallığı ile Amerika Birleşik Devletleri arasında çöl sahaları üzerinde yapılan antlaşma, Fas egemenliğini kanıtlar niteliktedir. Bu antlaşmaya göre, Sultan Sidi Muhammed bin Abdullah, gemilerin geçişinde ortaya çıkacak krizlerde gemileri himaye edecekti. Öyle ki, sözleşme, Fas egemenliği altındaki kıyılardan geçen bir geminin "Amerikan Gemisi" olarak tanımlanması halinde, o geminin geçişinin güvenliğinin Fas Devleti tarafından sağlanacağını bildirmektedir [33]. Sultan Moulay Süleyman da Avrupa ülkeleri ile bir dizi antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmalar da Fas'ın Sahra Çölü kıyıları üzerindeki egemenliğini doğrular niteliktedir. 1 Mart 1799 tarihli İspanyol Konvasiyonu'nda "Sahra sahillerinde bir İspanyol gemisi batarsa, Fas devleti gemi mürettebatını kurtaracak ve mürettabatın ülkelerine geri dönmelerini sağlayacaktır" hükmü yer almaktadır. Yine bu doğrultuda, 1801 yılında Büyük Britanya ile imzalanan bir antlaşmaya atıfta bulunmak yerinde olacaktır. Söz konusu antlaşmanın 33.Maddesi "Çöl sahillerinde bir İngiliz gemisine bir şey olması halinde, Marakeş Sultanı'nın denizcileri kurtarmak için imkân ve kabiliyetlerini kullanacağı ve ülkelerinde dönmelerini sağlayacağı " hükmü yer almaktadır[34].

c. *Yönetim Açısından:* Bu açıdan bakıldığında, Sahra bölgesinde hâkimlerin ve valilerin atanması, bölge üzerinde mutlak yetki sahibi olan Fas hükümdarlarınca yapılırdı. Martin, "Sahra'daki Fas Tarihinin Dört Yüzyılı"

[33] التاريخ الدبلوماسي، اتفاقية وقعت في 9 يونيو 1786، الجزء 9، صفحة 297 (Diplomatik tarihi , Bölüm 9, sayfa 297 ,28 Haziran 1786 imzalanan bir anlaşma)

[34] مديرية الوثائق الملكية، الاتفاقيات الموقعة مع بريطانيا، فرنسا، اسبانيا، البرتغال، الولايات المتحدة الأمريكية، هولاند (Kraliyet belgeler Müdürlüğü ,Britanya,Fransa,Ispanya,Portkez,ABD,Hullanda...ile imzalanan anlaşmalar)

adlı kitabında Sultan Moulay İsmail'in birçokhâkim ve valiyi Sahra'nın belirli yerlerine atadığını belirtmektedir. Araştırmacı, atanan on beş görevlinin isimlerini ve görev yaptığı tarihlere de kitabında yer vermektedir[35].

Sultan Süleyman, 7 Temmuz 1796 tarihli bir ferman ile Muhammed bin el-Hac el-Abbas'ı Twatt eyaletine tayin etmiştir[36]. Yapılan atamaların toplam sayısı on ikidir. Avrupalıların bölgedeki sömürgecilik faaliyetleri karşısında, Sultan Moulay el-Hasan sessiz kalmamış ve toprak birliğinin sağlanması konusunda ısrarcı tutumundan taviz vermemiştir. 5 Nisan 1878'de Sultan, Fas hâkimiyeti altındaki topraklarda, Batı Sahra'nın tamamı üzerinde yetki vererek Şeyh Ma'ul Ainain'i[37] temsilcisi olarak atamıştır. Şeyh Ma'ul Ainain, kısa sürede Sahra'daki kabileler arasında nam salmış ve kabilelerin saygısını kazanmayı başarmıştır. Sultanla yakın ilişkiler kuran Şeyh, sultanı sık sık ziyaret etmekle birlikte Sultan'ı, Marakeşte kendisine bir han inşa etmeye ikna etmiş ve böylece çöl kervanlarının ticaretini teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Sultan El Hasan öldüğünde tahta geçen oğlu Moulay Abdülaziz de Şeyh Ma'ul Ainain'i desteklemeye devam etmiştir. Öyle ki Sultan, Şeyh'e Samarra kentinin inşasını tamamlamak için yapı malzemeleri ve para sağlamış, Casablanca ve Marakeşte birer evinin olmasına izin vermiş, Fransız ve İspanyol sömürgeciliğini engellemek için Şeyh'e silah ve mühimmat sağlamıştır.

1908'de Padişah, Tanca kentindeki valisi Muhammed El-Gabas'a kıyıları korumak ve yabancı gemilerin girişini önlemek için, inşaat işçilerinin liman kenti Tarfaya'nın yeniden inşasını gerçekleştirmelerini emretmiştir.

Ekonomik ve sosyal anlamda, Batı Sahra halkı ve Fas, sahip oldukları ortak medeniyetin mirasını yeni kuşaklara da aktarmıştır. Bölge, bilhassa Kuzey kıyı kesminde geniş ekonomik ve sosyal niteliklere sahiptir[38].

---

[35]Martin. Quatre Siècles D'Histoire Marocaine. Au Sahara De 1504 à 1902. p 68.paris1912

[36]13 صفحة .مديرية الوثائق الملكية، الظهيرالملكي (Kraliyet belgeler Müdürlüğü ,kral fermeni ,sayfa 13

[37]Şeyh Mawalainin, yazar ve bilim adamı Moritanya'nın doğusundaki dünyaya geldi, Fransa ve İspanya, Şeyh Maoulainin'in direnişi sayesinde Moritanya ve Sahara'ya girmeyi zor buldu.

[38]1987 س ،20 ص ،جهاد عودة، الإطار الدولي والإقليمي لمشكلة الصحراء الغربية، القاهرة (Cihat avda , Batı Sahara sorununa uluslararası ve bölgesel çerçeve ,cairo,1987 ,sayfa 20)

Bu veriler ışığında, tarihsel belgelere dayanarak, Batı Sahra'nın Fas ile olan bağının antik dönemlere kadar uzandığını belirtmek ve Batı Sahra ile Fas'ın bir toprak bütünlüğü içerisinde bulunduğunu söylemek kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıktır. İslam'ın doğuşundan, yayılışına ve bugüne kadar Batı Sahra, Fas toprak bütünlüğünün ayılmaz bir parçası olmuştur. Bu birlik, Fas'ın doğasını oluşturan Çölün ve Arap coğrafyasının uzantısı olan eşsiz nehirlerin bir pota içerisinde birleşmesiyle karakterize edilen bir insan kompozisyonu ile açıkça görülmektedir.

Açıktır ki, bu birim, yönetici ile yönetilen arasındaki temel sözleşmeye dayanan meşru sabitler üzerine kurulmuştur ve bu meşru sözleşmenin temeli siyasi ve yasal egemenliktir. Sözleşme akdedilmesi bir takım görev, sorumluluk ve şartlara tabidir. Bunların en önemlileri; dinin korunması, kararların uygulanması, hakların, kişilerin ve ülkenin savunulmasıdır. Topraklar ve vatandaşların korunmasından padişah ya da yemin eden kral sorumlu olur. Dolayısıyla bu belgeler, sultanların ve kralların, Fas toprak bütünlüğünü korumak ve savunmak üzere oldukça net ve keskin bir şekilde ifade ettikleri taahhütlerini göstermektedir. Dolayısıyla, egemenliğin korunması ve güvenliğin sağlanması, taht sahibinin başlıca kaygısı haline gelmektedir. Geçmişten süregelen bir siyasi birlik sembolü olan bu tutum, Faslılar ile hükümdarlarını bir araya getiren bir yönetim düzeninin devamlılığının simgesi ve bu düzene olan bağlılığın bir göstergesi olmuştur. Buna dayanarak, padişahlar ile ardıl hükümdarların diğer Fas bölgelerinde olduğu gibi tüm Sahra bölgesinde Fas egemenliğini sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Burada, Sahra Çölü üzerindeki kabilelere kapsamlı bir düzen dâhilinde, valilerin, hâkimlerin ve işgüderlerin atanmasının yönetsel ve politik önemini açıklığa kavuşturma gayesi güdülmektedir.

Bütün bunlarla birlikte, Fas'taki çöl kabileleri arasındaki kültürel benzerlikler, savunma hatları ve kuleler, çöl sahili boyunca sıralanan limanlar gibi tarihsel kanıtlar dikkat çekmektedir. Bina ve köprüler ile inşa edilen yollar, sondaj kuyuları, birçok kasaba ve köyde panayır ve pazarların kurulması, camilerin inşası ve bu alanlarda diğer Fas Bölgelerinde olduğu gibi Fas Para birimi ile işlem yapılması, Fas ile Sahra'nın toprak birliğinin göstergesi anlamına gelmektedir.

2.2.1.1.1 Coğrafi Durum

Arapça El Mağrip, El Memleket'ül Mağribiye, İnglizce Morocco, Afrika kıtasının kuzeybatı ucunda yer alan ve Kuzey'de Cebelitarık Boğazı ve Akdeniz, doğuda Cezayir, güneyde Moritanya ve batıda Atlas Okyanusu ile çevrili olan Fas, Cebel-i Tarık boğazına hakim stratejik bir konuma sahiptir.

Cezayir sınırı 1.617 km, Moritanya sınırı 1.213 km. Olup, Akdeniz ve Atlas Okyanusundaki sahil şeridi 3.500 kilometreyi geçmektedir.

2.2.1.1.2 Tarihçe

Açoli, Amoostirih, Alatrah, Alebromoziye, Fenike, Roman ve İslam medeniyetlerini görmüş olan Fas Krallığı, binlerce senelik tarihe sahip bir memlekettir.

Fenike Uygarlığı:

Tarihçi Pline L'ancien Fas'ın batısında "Liksos"sitesine işaret ederek, M.Ö 12 Y.Y sonunda o topraklarda Fenikelilerin yerleşmelerinden bahsedebileceğini öne sürmüştür. Son çalışmaların verilerine göre, Akdeniz sahilinde "Liksos" yanında "Mokador"eseri de ortaya çıktı ve böylece arkeolojik harita daha da büyümüştür.

Kartaca Uygarlığı:

M.Ö 5 Y.Y da Kâşif Hanun Fas'ın sahillerini keşfedip birkaç iz bırakmıştır. Moritanyalı Velili şehri de M.Ö 3 Y.Y da Kartaca uygarlığına benzer bir uygarlık hâkimiyeti altındaydı ki, cenaze töreni ve Kartaca dili bu medeniyetin en bariz sembollerinden iki tanesidir.

Roman Uygarlığı:

Romanlılar Moritanya'yı Tanca'ya ait olarak kurduktan sonra, Tanca kendisi Temuda, Zelil, Banasa vb. kentlerinde bir yenileme hareketi gerçekleştirdiler ki askeri nitelikte merkezler de tesis etmişlerdir. Ayrıca o dönemde de Akdeniz bölgeleriyle Fas'ın ticari ilişkileri de iyi durumdaydı. 5.yy başlarında ise Romanlar Fas bölgesinden çıkmışlardır.

İslam Uygarlığı:

Hz. Muhammed'in soyuna mensup olan "İdris Bin-Abdallah"M.S 786 yılında Mekke'den kaçarak Fas'a gelmesiyle "Velili" ahalisi destekleriyle bölgede ilk İslami devlet 788 yılında kurulabilmiştir.

ADARISA Devleti:

Şark bölgeleri durumundan farklı olarak Mağrip (Fas)'in fethedilmesi M.S 646-710 arası neredeyse 50 sene sürmüştür. Böylece yukarıda değinildiği gibi 788 yılında lider İdris devletini kurduktan sonra Tamansa, Fazaz sonra Telmesan bölgelerini kendi bölgesine ilhak etmiştir. Ancak Abbasi halifesinin planladığı komplo yoluyla İdris'in katledilmesinden sonra oğlu İkinci İdris tahta geçip Fas şehrini kurmuş ve memleketin bütün toprakları üzerine hâkim olmuştur.

Harita 5: Adarisa Devleti'nin haritası

Murabıtlar Devleti:

M.S. 6.yy da Mağrip güneyinde Berberi "Sanhaca" kabilesine mensup olarak bir göçebe grubu çıkmıştır. Din adamı olan Abdullah Bin Yasin bu söz konusu kabileyi din kurallarına göre örgütleyerek Murabıtlar hareketini kurup, adım adım etkin bir güç olduktan sonra devletini ilan ederek M.S. 1069 yılında Marakeş'i kurmuş ve başkent yapmıştır.1086 yılı civarlarında Kuzey Afrika ile Andelüs tamamen Murabıtların toprakları içindedir.

Harita 6: Murabıtlar Devleti'nin haritası

Muvahhidler Devleti:

12.yy da siyasi hareketlerin ve din reformların etkinlikleri ağır basmaya başlar başlamaz devrimci Mehdi Bin Tomert,Marakeş'in güney doğusunda Atlantik dağlarında bulunan "Tenmil" köyünden başlayarak Muvahhidler adlı bir cemaat oluşturur ki, bu da doğrudan akide yolundan çıkan Murabıtlar devletine karşı savaşmak içindir. 1147 yılında ise Muvahhidlerin yeni lideri Abdulmümin Bin Ali sayesinde, Kuzey Afrika ve Andelusu birlikte hükmederek Akdeniz bölgesinde Roma İmparatorluğu döneminden sonra en geniş devleti yürütmüşlerdir.

Harita 7: Muvahhidler Devleti'nin haritası

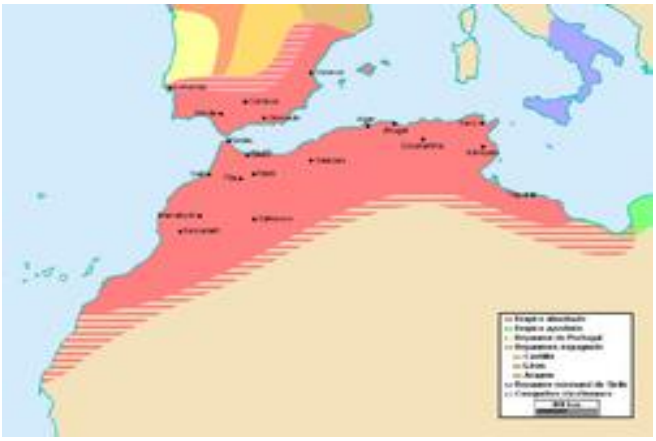

Marini Devleti:

1269. Y.Y da Mağrip'in doğu taraflarında Marinililer politik ve askeri bir kuvvet oluşturarak Muvahhidler Devletini yıkmışlardır. Bu yeni devlet iki yüzyıl sürmesine rağmen, üstüne geldiği Muvahhidler mirasını muhafaza edemediklerinden Uzak Mağrip topraklarının bütünlüğünü muhafaza etmeye çalışmışlardır. Fakat sonunda Fas Krallığı yanında Marakeş Krallığı olarak Mağrip iki bölüme ayrılmıştır. Bir de XV. yy boyunca da Tanca, Melilla, Ceuta gibi bölgeler İberyaliler eline düşmüştür.

Harita 8: Marini Devleti'nin haritası

Saadi Devleti:

İberya işgaline karşı direniş hareketleri çıktı ki, bunların başında Dara bölgesindeki Saadiler hareketidir. Bu kurtuluş mücadelesi başlarında Saadiler, cihatçı milisler olarak başlasalar bile daha sonra örgütlenmiş bir güç olarak siyasi ve askeri bir iktidar haline gelerek bir takım çatışmalarda büyük zaferler elde etmiş ve 1525 yılında Marakeş'i, 1554 yılında ise Fas şehrini ele geçirebilmişlerdir. Bundan dolayı da sonunda Fas'ta Saadiler Devleti'ni başarıyla kurabilmişlerdir.Üstelik 1578 yılında Vaadi-Makhazin savaşında Saadilerin Portekizlileri ve Ispanyollari birlikte yenmeleri sayesinde, Fas'ın bölgedeki heybeti ve Afrika ile ekonomik ilişkileri yeniden canlanmıştır. Fakat 1603 yılında Mensur El-zehebi'nin ölmesiyle birlikte tahtta ortaya çıkan çatışmalar, Saadiler Devleti'nin sonunu getirmiştir.

Harita 9: Saadi Devleti'nin haritası

Alevi Hanedanı veya Filaliler Devleti:

1664 yılında Tafilelt bölgesinde Saadiler taht çatışmaları yüzünden, dini bölgelere bölünmüş Mağrip'i yeniden birleştirmek amacıyla Şerif Mevla Reşit adlı bir kahraman yola çıkmıştır. Böylece kendi beldesinden başlayarak savaşacak bir güç örgütleyip zaferlere koşup ve nihayet de tesis edeceği Aleviyye Devleti sultanı olmuştur. Ondan sonraki sultan Mevlayi İsmail'in majör vazifesi ise bu genç devlette istikrarı pekiştirmektir ki, iktidarda 50 sene kalarak gerçekte düzgün bir siyasi düzen kurup memlekete ihtişamı tekrardan kazandırmıştır. Söz konusu hanedanı o dönemden 20.yüzyıla kadar iktidarı elinde tutup muazzam iç ve dış tehlikelerle yüzleşerek 1956 yılında Fransa'yı ülkeden kovarak, Fas'ın yeni dönemde yöneltmesinde önemli rol oynamışlardır.

Harita 10: Alevi Devleti'nin haritası

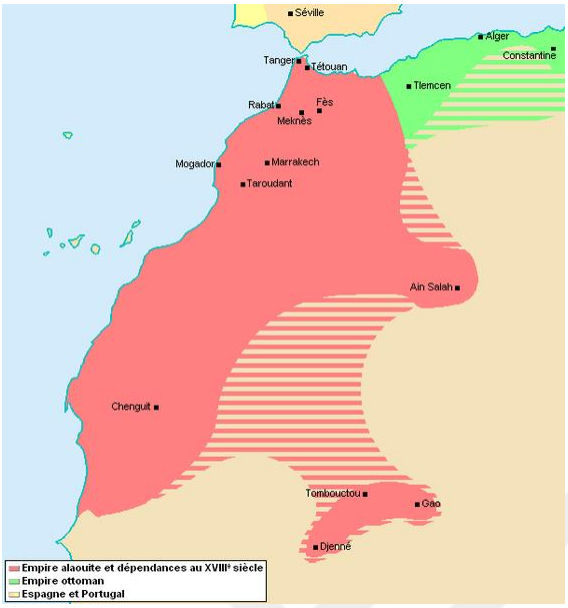

Fas'ın Cezayir ile sınırları hep kritik bir mesele oluşturmuştur, özellikle Cezayir Fransızlar tarafından işgal edildikten sonraki dönemde. İşgal döneminde ise Tunus padişahınıntutumunun aksine, 1822-1859 arası Mevlai/sultan Abdurrahman hele hele Amir Abdulkadir döneminde, dinin ortak düşmanları üzerine galip gelmek ve kardeş Cezayirlileri zulümden kurtarmak hedefiyle Cezayirli mücahitlere büyük maddi ve manevi destek vermiştir. Fransa'nın tarafsız Fas isteği karşısında, Telmasan ahalisi Fas sultanına biat etmiştir. Fransa'yı yenmek için Amir Abdulkadir ile Fas sultanı sık ve samimi bir irtibata geçerek, büyük askeri faaliyet başlatmışlardır. Bu konuda da Sultan'ın isteği üzerine Fas müftüleri Cezayir'e müdahale etmenin mukaddes görev olduğunu fetva vererek milletin maneviyatını güçlendirmişlerdir.

Emir Abdul Kader

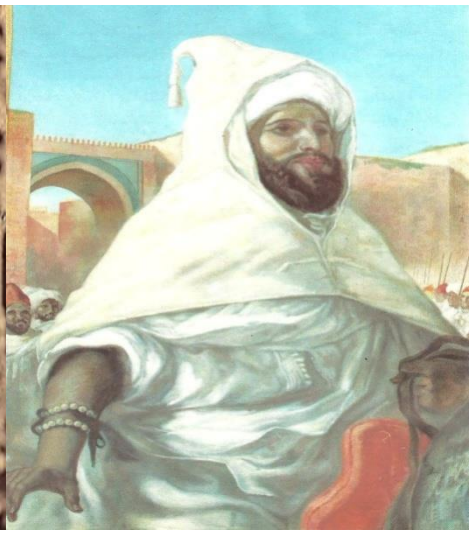

Sultan Abdu Rahman

Savaş kademeli olarak sertleşme sürecine doğru gitmiştir. Fransızların, Amir Abdulkadir'in güç ve yardım merkezleriyle birlikte Fas'in doğusunda ona destek olan kabileleri mahvetmek için uygulamış oldukları yakıp yıkma taktiğinden dolayı Abdulkadir ve arkadaşları bazı durumlarda Fas'a kaçmak zorunda kalmışlardır. Bütün bu gelişmeler Fas sultanının savaşa resmi olarak girmesini ilan etmesine sebep olmuştur.

Fakat bu resmi müdahalenin doğurduğu neticeler maalesef çok ağırdır. 1844 Vecde kuzey doğu bölgesinde olan,"İsli" vadi savaşına -birliklerin başında- katılan sultan ve veliaht büyük kayba uğramışlardır. Başlıca sebepleri plansız taarruz, eski geleneksel teknikler ve silahlar kullanmalarıdır. Böylece Fransızların ilerleyişi sonucunda Tanca, Tatvan ve Asile limanlarını bombalamalarıyla, doğu çölü işgal edip Cezayir'e yardım etmeyi durdurmuş oldular. 1845'de La-Mağniye Antlaşması imzalattırılarak vergi verme gibi farklı ağır şartları Faslılara kabul ettirebilmişlerdir.

Böylece Fransa'nın ileri askeri teçhizatı ve örgütlenmiş kuvvetleri sayesinde bu savaşta galip gelmesiyle, Fas'ın komşu Avrupa ülkelerine nazaran üstünlüğü, bölgede güçler dengesi ve Fas'ın İskandinavya ülkelerinden vergi almasına dair anlaşmalar gibi koşulları altüst edilmiştir. Keza bu hadise Fas'ın bütün Avrupa'yla ticari ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir.

Ancak bu savaş, Avrupalılarla yapılan son savaş değildir. 1859 yılında İspanyollarla Tetvan harbi sonucu Fas'ın yeniden yenilmesiyle, 1860 barış antlaşması imzalanarak İspanyollar savaş tazminatı olarak; 20 milyon Riyal para cezası, Güney Fas topraklarının bir kısmının ele geçirilmesi, kapitülasyonlar ve limanlardan vergi almak üzere oraya gözetmenler gönderilmiştir.

Bu gidişatla, 1906 yılında Alcaziras Konferansı adında Avrupa devletleri Almanya, Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz, İsveç, İngiltere, Belçika, ABD, Rusya, Macaristan, Avusturya, Hollanda olarak toplanıp Fas'ın zayıflığından istifade ederek topraklarını paylaşma planını görüşmüşlerdir. Bu konferansın sonucunda, şimdi Moritanya adı olan Güney Fas ve Orta FasFransa'ya, Kuzey Fas ve BatıSahra İspanya'ya ve birkaç şehir İngiltere ve Almanya'ya verilerek Mağrip'in kesin biçimde bölünmesi sağlanmıştır. Lakin yurtsever Faslılar vatanın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin korunması için, işgalci yabancılara karşı muazzam direniş göstererek kendi toraklarında uzun kalmalarına izin vermemişlerdir. Hatta İspanyollar 1930'lara kadar Fas Çölüne girememişler, bazı bölgelerde de diğer işgalci güçlerin sadece 25 sene kalabildikleri vurgulanmaktadır.

Harita 11: Fas İşgal haritası

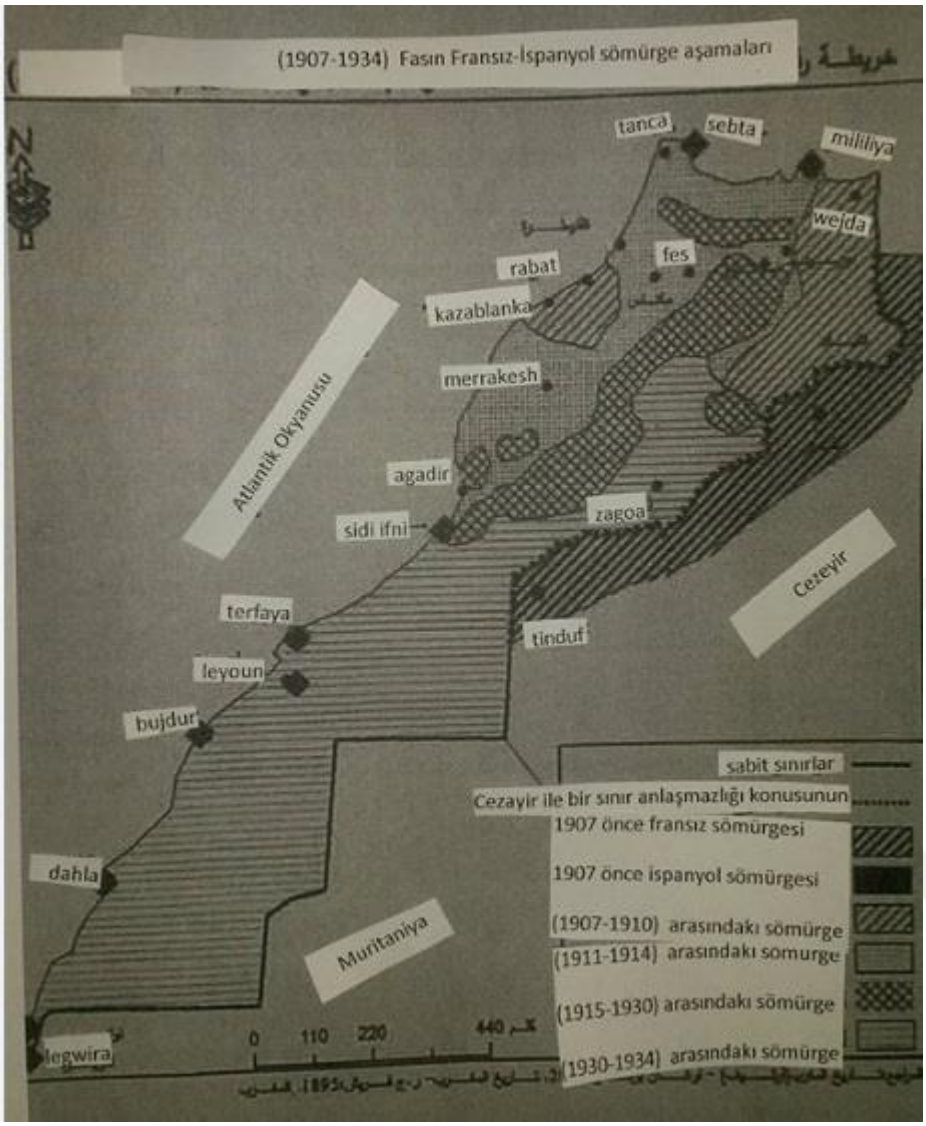

Harita 12: (1907-1934) Fas'ın Fransız-İspanyol sömürge aşamaları

Son olarak, Fas'ın işgali adım adım gerçekleştiyse de kurtuluş sürecine de gitgide erişilmiştir. Başka bir deyişle, 1956 yılında Fransız ve İspanyol işgali altında olan Kuzey Fas'ı, 1985 yılında Tarfaya bölgesini, 1969'da Sidi-Efni bölgesini, 1975'de Saguia El-Hamra ve 1979 yılında ise Río de Oro vilayetini kurtararak tekrar ele geçirmiştir. Üstelik 1960 yılında Moritanya'nın bir ili olan Şangit'i de Fas geri almak istediyse de Cezayir destek vermediğinden bu işten vazgeçmiş ve 1969 yılında da Birleşmiş Milletlerde Moritanya'nın üyeliğini resmen tanımıştır.

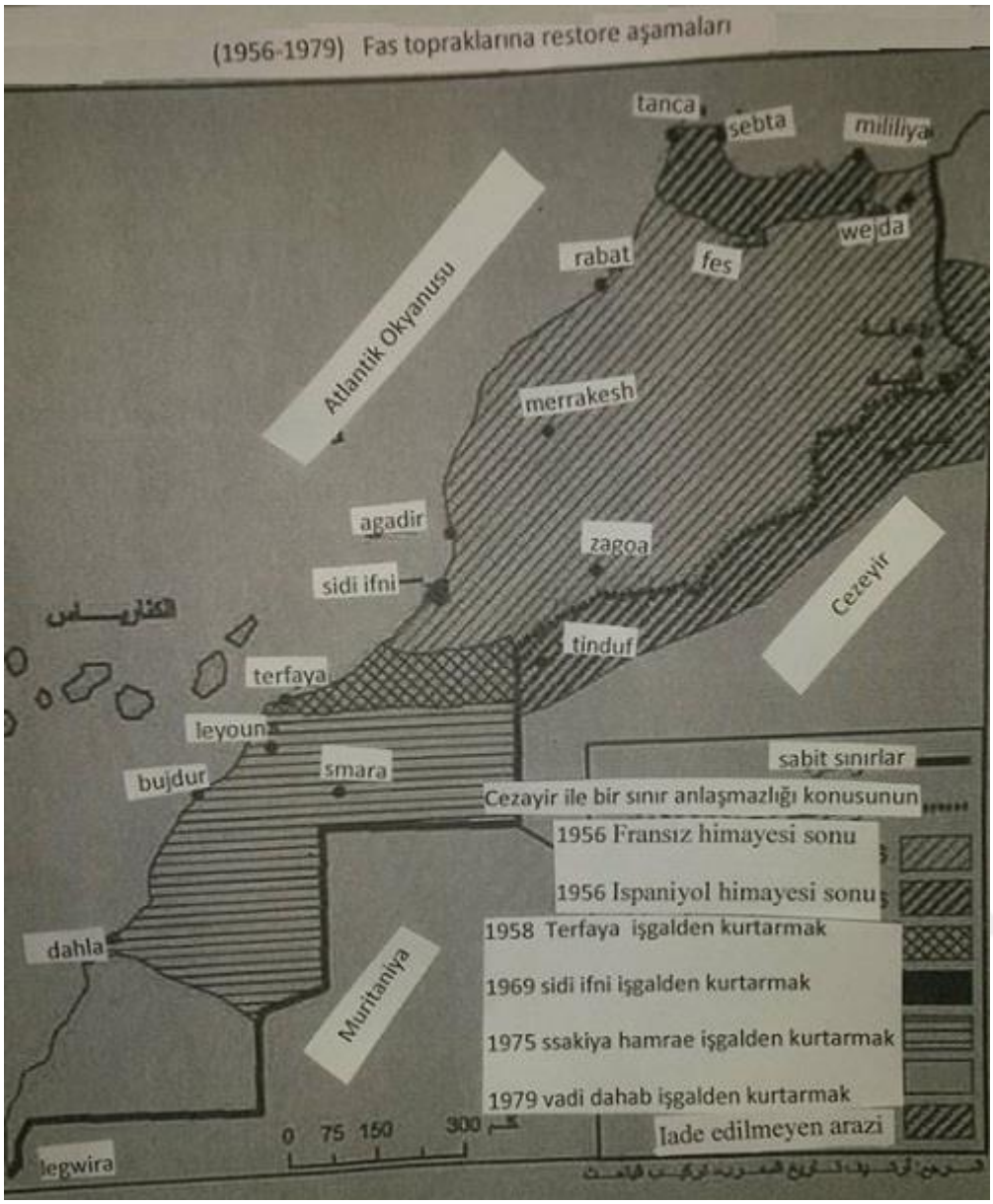

Harita 13: (1956-1979) Fas topraklarına restore aşamaları

2.2.1.1.3 Ekonomi

Ekonomisi hızla gelişmekte olan Fas Krallığı, çağa ayak uydurmak için ülke çapındaki tüm sektörlerinde çaba göstermektedir. Geçen yüzyılın sonlarından beri(1990) ekonomik durumunu geliştirerek dünya ticaretine açılabilmek amacıyla özelleştirme politikası uygulanmıştır ve devletin üretim araçları yanında özel sektöre de yer verilmiştir.

Fas'ın ekonomisi temel olarak tarım, endüstri, ticaret ve turizmden oluşmaktadır.

Tarım sektörü:

Fas ekonomisinde madencilik, yabancı yatırımlar ve sanayi gelişiminin yanı sıra çiftçilik de büyük önem taşimaktadır.Ülkede 71 milyon hektar yüzölçümü üzerinden, tarımsal topraklar istihdamın %34'ünü teşkil edip 9 milyon hektar olarak hesaplanmaktadır.Tarih boyunca çiftçiliğin iyi olmasında verimli topraklar ve yağmurlu bayırlar etkin faktörler sayılmakla birlikte ürünlerin çeşitlenmesine yol açmıştır. Bir de tarımsal ürünler ihracatta büyük öneme sahip olup en meşhuru hububat (buğday, arpa, mısır), pancar, patates, domates, zeytin, fasulye, bezelye ve turunçgiller gibi hasılatlar olarak sıralanabilmektedir.

Hayvancılık:

Tarım sektörüne bağlı olup onun bütçesine yılda 35 milyar dirhemlik katkı sağlar, yani bu tarım sektöründe ticaretin %44'ünü oluşturur. Diğer taraftan, hayvancılığın olumsuz etkilendiği iklim değişikliği, yüksek yem fiyatları ve sektörün nispeten eski teknolojisi gibi dezavantajlar bulunmasına rağmen, hayvancılık çiftçilik alanında birinci mertebeye sahiptir.

Balıkçılık:

Fas'ın 3500 km2 uzun sahillere sahip olması, ona büyük bir deniz ürünleri zenginliği kazandırıyor. Dahası, Atlantik Okyanusu ortasında ve güneyinde 500 tür deniz canlısı varken yalnız 60 çeşidinden yararlanıyor ve hamsi bunların başında bulunuyor. Ayrıca bu sektör binlerce iş fırsatı sağladığı için ulusal ekonomiye önemli katkıda bulunmaktadır. Tarım ve beslenme müdürlüğü istatistiklerine göre 2014 yılında Fas 1 milyon ton balığı elde etmesiyle dünya çapında 18.sırada, Arap dünyasında ise 1.sıraya sahip olmuştur.

Sanayi:

Çeşitli ve kaliteli Fas endüstrilerinin ekonomiye sağladıkları katkı %35 olup şu kategorilere ayrılıyor:

-Gıda endüstrisi

- kimya endüstrisi:Dünyada fosforik asit üretiminin %46'sı Fas'ta yapılıyor , diğer kimyasal sanayiler alanında da Güney Afrika Cumhuriyeti'nden sonra Kıta Afrika'sında ikinci sırada bulunmaktadır.

- ilaç endüstrisi iç talep oranının %90 'ını sağlamaktadır, ilaveten hem Afrika hem de Avrupa'ya bir kısmı ihraç edilirken karşılanmayan dilim ise ithal edilir ki bilhassa Fransa'dan.

- Petrokimya endüstrisinde ise "Sidi-Kasım" ile "Muhamediye"rafinerileri Afrika'da en büyük olanlardan 2 tanesidir.

-Tekstil fabrikaları da çok yaygın ve büyük olduklarından dolayı, Avrupa'ya dokunmuş kumaş satanlar arasında Fas ön sıralarda bir yere sahiptir.

-2011 yılında hükümetin "Renault" ve "Nissan" araba şirketleriyle imzaladığı anlaşmanın sayesinde yılda 400 bin araba satılmaktadır ki Fas'ı araba ihraç eden ülkeler arasında önder bir ülke haline getirmiştir.

-Savaş ve sivil uçaklar, gemi parçaları bütünleştirilmesi, çimento imalatı gibi sanayi dalları da inşaat ve kentleşme projelerinden dolayı gelişmektedir.

-Birçok İspanyol, Fransız ve İngiliz mekanikle birlikte elektronik sanayiciliği yapan firmalar, hükümetin yabancı yatırımcılara sunmuş olduğu kolaylıklar, ülkenin jeostratejik konumu, ucuz emek ve insanların yabancı dill bilmesi gibi avantajlar da cezbedicidir.

<u>Madencilik:</u>

Fas'ta demir, barit, bakır, manganez, kurşun, çinko, antimon, gümüş ve altın vb. madenler farklı miktarlarda bulunurken, fosfat evrensel rezervinin %75'i Fas'ta bulunup ondan 6 milyon ton uranyum çıkarılıyor, yani dünyanın uranyum toplam rezervinin iki katı Fas'ta mevcuttur. Ancak enerji kaynaklarına gelince çok sınırlı miktarda bulunmaktadır.Örneğin yerli doğal gaz kaynakları pazarın sadece %20 gereksinimini karşılayabilmektedir.

Turizm:

Ekonominin başlıca direklerinden bir tanesi olarak tanıtılabilecek turizm sektörü, 2007 yılında demir ve kara yolları, uluslararası havaalanları (Agadir,Marakeş, Tanca, Fes,Kazablanka gibi havaalanları) ve Kazablanka, Mehmediye, Künaytıra, Nadur gibi limanlarının hizmetleri sayesinde ülke 70 milyar dolar kazanmıştır .

TarihiEserler:

Fas'ın tarihi zenginliğinden dolayı çok değerli ve dünya mirası olarak nitelendirilen sitelere sahiptir. Örneğin, Valili Antik Kenti, Ait-Bin Hado Sarayı, Mazakan,Suvira, Marakeş'in ve Meknas'ın eski pazarları ve Tanca şehridir.

Gurbetçilerin yurda gönderdikleri döviz:

Yurt dışında kalan Faslıların sayısı yaklaşık olarak 5 milyondur ve ülkeye göndermiş oldukları döviz hacmi aşağı yukarı 7 milyar dolar olduğu için ekonomide önemli bir yere sahiptirler.

2.2.1.1.4 Demografik Bünye:

Son 20 yılda nüfus sayısı artarak 35 milyona kadar ulaşmıştır. Bunların içinde farklı etnik kimlikler (Arap, Berberi, Afrikalı) vardır, ancak inanç konusunda çoğu Maliki-Sunni müslümanlardır. Arap dünyasında Mısır, Sudan ve Cezayir'den sonra nüfus yoğunluğu Fas'ta ağır basmaktadır.

Toplum yapısının çeşitli hüviyetlerden ibaret olması kültürün zenginleşmesinde olumlu rol oynamakta ve ihtilaflara veya ayrımcı etnik tabakalaşmaya yol açmamaktadır. Ayrıca Berberiler ile Arapların genetik araştırmalara göre pek farklı olmadıkları saptanıp, sosyal uyum yoluyla da Berberilerin bir bölümü Araplaşmışlardır.

Arapça ve Berberice Fas'ın resmi dilleri olarak sayılırken, ticaret, eğitim, turizm gibi alanlarda da Fransızca ülkenin üçüncü dili olarak rahatlıkla görülebilmektedir.

Nüfusun %52'si şehirlerde yaşarken diğer kısmı ise taşralarda yaşamaktadır. İnsanların çoğunluğu Atlantik dağlarının batısında yaşıamakta ve Kazablanka'nın ekonomik başkent olarak bir yeri varken, Rabat ise resmi bürokratik bir başkenttir. Fas

tarafında İspanya'ya kapısı olan Tanca vardır. Kültür ve din kenti Arap "Fes şehri"nin yanı sıra, turistik memleket Marakeş ise Berberi niteliğinde görünmektedir.

2.2.1.1.5 Siyasal Sistem:

Fas'ın monarşisinin anayasaya, demokrasiye, Parlamentoya dayalı olduğu gerçekten söylenebilmektedir. Millet, anayasal kurumların belirlediği referandum ve diğer demokratik yöntemleri kullanarak yarı doğrudan demokrasiyle yönetiliyor ve elbette egemenlik millete ait. Çok partili sistemi, sendikalar ve loncalar aracılığıyla vatandaşların siyasi hayatta temsil edilmesi, örgütlenmesi gibi konularda önemli rol oynamaktadırlar.

Yasama organı ise temsilciler meclisinin yanı sıra müsteşarlar/senatörler meclisinden oluşmaktadır. Bu iki meclise ait üyeleri doğrudan halk tarafından seçilerek göreve gelmektedirler.

Hükümet ise kral ve parlamento önünde sorumlu olarak başbakan ve bakanlardan ibaret olmaktadır.

Kraliyet müessesesi hem devletin başı olurken, hükümetin yürütme organındaki rolü ve kanunlar yapma ve anayasal bünye direği olarak yasama organı karışımıyla Fas'ın siyasal sistemi, geleneksel sultanlık kuralları ile modern demokratik değerleri bir arada birleştiren siyasal bir mozaik sistem gibi görülmektedir.

2011 anayasasının 41 ve 42. maddelerine göre, Müminlerin Emiri ve milletin hamisi, din özgürlüğü serbestliğini sağlayan, devletin başı ve en yüce temsilcisi olarak milletin birliğinin sembolü, anayasa saygınlığını koruyan ve devlet kurumları arasında ihtilaf çıktığı durumda hâkimlik yapan ve ülkenin bağımsızlığını ve heybetini savunan kraldır.

Kraliyet müessesesinin dini, kültürel ve meşru niteliğiyle, ülkenin her işine karışma yetkisi vardır. Başka bir deyişle, devletin başı olan monarşi kabulüyle ülkenin iç ve dış işleri yürütülmesi için diğer organlar harekete geçmektedirler. Bunun için de Faslı insanlar artık kraliyet olmaksızın yaşamın mümkün olmadığı ve devlet işlevlerinin duracağına inanmaktadırlar.

Esasen Fas'taki monarşi bütün anayasalardan daha eski ve tarih boyunca anayasaların fiili kurucusu olarak bilinmektedir. Daha açıklayıcı olmak gerekirse kral, Anayasanın 47. maddesine dayanarak parlamento seçimlerinde kazanan partiden başbakan ve onun önerisiyle bakanları tayin eder ki, başbakana danışarak da bakanlardan birini veya daha fazlasını azledebilmektedir. Ayrıca, hükümetin toplantılarının başında yer alır, silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır, yüksek yargı konseyinin ve güvenlik yüksek teşkilatının başkanıdır, büyükelçiler ve konsoloslar tayin eder, parlamento önünde konuşma yapmak ve meclislerden birini veya ikisini feshetmek, bir de devletin hem sivil hem de siyasi kurumları arasında dengeleyici rol oynamak gibi yetkilere de sahiptir.

Kanunları uygulayacak organ ve yürütme ekibi anayasal yetkilerine dayalı olarak hükümet, kral tarafından atanıp temsilciler meclisi güvenoyunu aldıktan sonra işe başlamaktadır. Yeni anayasanın 91-92. maddelerine göre de bakanlar kurulunda uzlaşarak yüksek mevki de devlet adamlarını ataması, 104.Maddesine göre ise temsilciler meclisi feshetme yetkisi gibi başbakana yeni yetkiler verilmiştir.

Vatandaşların siyasi yaşama etkin katılımları ve milli prensiplere göre örgütlenmesi işi ise siyasi partilere düşmektedir.

Son olarak, 2011 anayasasına göre parlamentonun görevleri milleti temsilen yasalar yapmak, hükümeti gözlemlemek ve kamu politikaları değerlendirmek olarak özetlenebilmektedir.

2.2.1.2 Cezayir

Cezayir bayrağı	
Resmî dil	Arapça, Berberce, Fransizce gayr-i resmî olarak kullanılır.
Baaşkent	Cezayir
Nüfus	40,000,000
Yüzölçümü	2.381.741 km²
Yönetim biçimi	Cumhuriyet
Para birimi	Cezayir dinarı

Cezayir ve Fas, Fransız ve İspanyol sömürgeciliğine karşı ortak bir mücadele yürütmüştür. 1962 yılında Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi esnasında, Fas, Cezayir'in yanında bulunmuştur. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra, Fas, Cezayir ile olan sınır meselesi ile ilgili olarak tutumunu sertleştirmekten kaçınmış ancak bununla birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler bu sınır sorunundan zaman zaman etkilenmiştir.

1975 yılının Aralık ayında Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından yayınlanan ve kurtuluş hareketlerine verilen desteği doğrulayan açıklamalarda belirtiği

üzere, Cezayir, Batı Sahra'daki konumunu politik ve ideolojik olarak şekillendirmektedir. Cezayir, Batı Sahra'daki mücadelenin Polisario Cephesi ile Fas ve Moritanya arasındaki süreğen feodalist çatışmalar olduğuna ve bu sorunun çözüme kavuşmasının yalnızca Sahra halkının bağımsızlığını kazanması halinde gerçekleşeceğine inanmaktadır[39]. Cezayir'in Batı Sahra'ya yönelik tutumunda politik boyut, ekonomik boyutu maskelemektedir. Öyle ki, Batı Sahra, fosfor bakımından zengin bir bölgedir. Fas stokları dünya fosfat rezervinin üçte ikisinden fazladır. Cezayir ise demirini Tindouf'tan Atlantik Okyanusu'na ulaştırmak için 400 kmlik bir çöl alanını aşmak istemektedir. Akdeniz'in kıyılarına erişmek için kat edilmesi gereken toplam mesafe ise 1600 km'den fazladır. Bu nedenle Tindouf'da demir cevherinin varlığı ve iç bölgedeki petrolün keşfedilmesi, Cezayir'in Sahra meselesindeki tutumunu belirleyen temen endişe kaynağı olmaktadır. Öyle ki, POLİSARİO Cephesi, Cezayir topraklarında bulunan Tindouf koridoruna erişim sağlamak için etkin bir çaba göstermekte ve amacına da ulaşmaktadır, hatta bu nedenle 1963 yılında Fas ile neredeyse savaş boyutuna ulaşan bir askeri çatışma yaşanmıştır[40].

2.2.1.2.1 Coğrafi Durum

Cezayir ya da resmi adıyla Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti, Afrika Kıtası'nın kuzeyinde, Akdeniz'e kıyısı olan, batısında Fas Krallığı ve Moritanya; Güneyinde Mali ve Nijer, Kuzeydoğusunda Tunus, Doğusunda ise Libya ile çevrilmiştir. Cezayir'in en büyük şehirleri, Cezayir, Konstantin ve Vahran'dır. Cezayir, 7 yıldan uzun süren ulusal kurtuluş devriminde yaklaşık bir buçuk milyon şehit vermiştir. Etnik açıdan bir İslam, Arap ve Berberi ülkesidir. Ülke ismi (El Cazayir) Arapçada "adalar" anlamına gelir.

Cezayir, 1988'de kurulmasına karar verilen Arap Mağrip Örgütü'nün kurucu üyelerinden biridir ve yine bağımsızlığını kazandığından bu yana Arap Birliği, Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletler üyesidir. Bunların yanı sıra ortak dili Arapça olan çok sayıda bölgesel örgüte üyedir.

---

[39] علي الشامي الصحراء الغربية، عقدة التجزئة في المغرب العربي،الحوار المتمدن ،العدد: 3168 2010 /10/ 28 (Ali Şami, Batı Sahra ve Arap dünyasındaki parçalanma problemi ,Medeniyet Diyalog, Sayı: 3168. 2010/10/28)

[40] عبدالله هداية الغربية الصحراء المشكلة، المجلة المصريه للقانون الدولي .ع 5 ص25 (Abdullah hidaya batı sahra sorunu ,s 125, Mısır Uluslararası Hukuk Dergisi, sayı 5)

Cezayir, coğrafi büyüklüğü açısından ele alındığında, en büyük yüzölçümüne sahip Afrika ve Arap ülkesi olmakla birlikte, dünyanın en geniş yüzölçümüne sahip onuncu ülkesidir. Atlas Dağları'ndan başlayarak Denize kadar uzanan Kuzey bölgesi, Cezayir nüfusunun %74'üne ev sahipliği yapmaktadır.

2.2.1.2.2 Tarihçe:

Arapların, M.S. 8.Yüzyıl'da Afrikaya gelişiyle birlikte Cezayir İslamiyet ile tanışmıştır. Ülkede ilk bağımsız devletlerin kurulduğu da bilinmektedir, Rüstemiler Devleti ve İdrisiler Devleti bunlara örnektir. Fatımilerin ortaya çıkışı ile birlikte fetihlerin yönü dışarıya çevrilerek, bilhassa doğuya; Mısır, Levant ve Hicaz'a doğru yönelmiştir. Fatımilerin etkisi ile birçok Arap kabilesi yerlerini değiştirmek, göç etmek zorunda kalmıştır. 11.Yüzyıl'dan başlayarak Cezayir topraklarında bir takım devletlerin de kurulduğu görülmektedir. 1015 – 1152 yılları arasında varlığını sürdüren Ziriler ve Hammadiler devleti buna örnek olarak verilebilir.

Tarihsel süreç içerisinde, Cezayir'in Kuzey sahilleri Hıristiyan donanmalarının operasyonları için vazgeçilmez bir alan olmuştur. Öyle ki, Cezayir, Avrupa donanmalarına karşı korunmak için Osmanlı Devleti'nden yardım istemiş ve Cezayir Donanması Osmanlı'nın bir parçası haline getirilmiştir. Bu çatışmalar M.S. 1600'lara kadar artarak devam etmiştir. 1827 yılına gelindiğinde ise Cezayir, Fransa'ya olan borçlarını ödemediği için ve Fransa'nın temsilcisine kötü muamelede bulunduğu için Fransa, Donanmasını Cezayir üzerine yollamıştır. Üç yıl sonra, 5 Temmuz 1830'da Fransa, Cezayir'in Sidi Faraj kasabasını işgal etmiştir. Yerel halk, Fransız işgaline şiddetli bir şekilde karşı koymuştur. Öyle ki, Donanmadakiler, "Cezayir'e indiğimizde gördüğümüz şey yalnızca kılıç, silah ve baruttu" demiştir. Emir Abdelkader, ülkenin batısındaki direniş hareketine öncülük etmiştir ve devrimleri ülke ülkenin tamamında etkili hale gelmiştir. Fransızlar tam 93 yıl süren halk direnişinin karşısında, 1923 yılında ülkenin güneyindeki Taureglere boyun eğdirmeyi başarabilince, Cezayir'i tamamen işgal etmişlerdir.

Fransızlar, Cezayir'i Fransa anavatanını tamamlayan bir il haline getirmiştir. Bir milyondan fazla Fransız, İtalyan ve İspanyol göçmen Akdeniz'in Kuzey

kıyılarından girerek, Cezayir kentlerinin önemli bir bölümünü işgal etmiştir. Fransa, yerli halk olan Arap vatandaşlarını ırkçı bir ayrımcılık sistemine tabi tutarken, Fransızlar tıpkı Fransa'daki statülerine sahip olacaklar, Avrupa kökenli tüm vatandaşlar ve Yahudiler de parlamentoda temsil edilme hakkına sahip olacaklardır.

Kentsel ve kırsal bölgelerde, 7 yıldan uzun süren savaşlar ve çatışmalar bağımsızlığın kazanılmasına kadar devam etmiştir. 1830'da Sömürgecilik faaliyetlerinin başlamasından bu yana toplam beş milyon, 7 yıl süren çatışmalarda ise bir buçuk milyon şehit verilmiştir. 1962'de Cezayir bağımsızlığını kazanmış ve Kurtuluş Cephesinin liderlerinden biri olan Ahmed bin Bella Cezayir'in ilk devlet başkanı olmuştur. Ahmed bin Bella, 1965 yılında eski bir müttefiki olan savunma bakanı Huari Bumedyen tarafından ihtilal ile koltuğundan indirilmiştir.

2.2.1.2.3 Ekonomi:

Cezayir, başta petrol ve doğalgaz olmak üzere Dünyanın en büyük enerji ve maden rezervlerine sahiptir. Bu rezervler genellikle ülkenin güneyinde bulunur.

Cezayir'de sanayi ve özellikle madencilik sektörüne ait hidrokarbon endüstrisi Cezayir ekonomisinin temel direklerinden birini oluşturur. Başlıca endüstriler; gıda, tekstil, çimento, kimyasallar, kâğıt, metaller, kauçuk, plastik, gübre, rafineri petrol ürünleri ve doğalgazdır. Cezayir'in doğalgaz, petrol ve türevleri OPEC üyesi olan ülkelerin yurt dışı ihracatının toplam %68.7'sini oluşturmaktadır. Cezayir, ticaretini ağırlıklı olarak Avrupa ülkeleri ile gerçekleştirmektedir.

2.2.1.2.4 Siyasi Sistem:

Cezayir Anayasasını okurken kendinizi rejim öncesi uygulamalara bakıyor bulmanız işten bile değildir. Askeri teşkilatın Cezayir tarihinde önemli bir yere sahip olmasına, ekonomik sektörlerdeki etkisine ve cumhurbaşkanı üzerindeki etkisine rağmen sistemin tam anlamıyla askeri bir yönetim biçimi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte tam anlamıyla parlamenter demokrasinin varlığından da söz etmek mümkün değildir. Sistem, yarı başkanlık ya da başkanlık benzeri bir yönetim

biçimi olarak nitelenebilmektedir. Başkan bütün yetkilere sahip olmakla birlikte hükümete ya da parlamentoya karşı sorumlu değildir. Sistem tek parti sistemi olmamasına rağmen, bir tek partinin etkisi hissedilmekte, pek çok partinin iktidar yolunun kapalı olduğu görülmektedir.

Cezayir rejiminde cumhurbaşkanı özel bir statüye sahiptir ve bu durum devletin tüm yasaları ve Cezayir anayasası tarafından doğrulanmaktadır. Başkan, bütün gücü ve yetkiyi elinde bulunduran seçkin bir konuma sahiptir ve ancak hükümete veya Başkanın parlamentoya hesap verme sorumluluğu bulunmamaktadır. Başkan, görevlerini yerine getirirken yaptığı eylemlerden sorumlu tutulmamaktadır. Başkanın görev süresi beş yıldır.

Başkanın Görev ve Yetkileri:

Başbakan ve bakanların seçilmesi ve atanması, Hükümet genel sekreteri, Milli Güvenlik Başkanı, Bütçe Konseyi üyeleri gibi üst düzey görevlilerin atanması, Yüksek Yargı Organları mensuplarının atanması, Valilerin, kamu kurumlarının müdürlerinin, üniversite rektörlerinin, gümrük ve hazine ile ilgili kurumların yöneticilerinin atanması, bakanlar kuruluna başkanlık etmektedir.

Başkan, ayrıca Ordunun başkomutanı ve dışişlerinin başıdır. Silahlı kuvvetler yüksek komutanı, savunma bakanı, yüksek güvenlik konseyi başkanını atar, savaş ilan etme ve barış antlaşmalarını imzalama yetkisine sahiptir. Başkan, büyükelçileri ve özel görevli elçileri görevlendirir. Elçilerin ve diplomatların görev ve kimlik belgelerini imzalar, diplomatik temsilcilerin görevlerini sona erdirme yetkisine sahiptir.

Başkan, genel af ilan etme ve yayınlama, cezaları azaltma ve affetme yekisine sahiptir. Yüksek Yargı Kuruluna başkanlık eder, hâkimleri atar ve görevden alabilir. Başkan'ın ulusal halk meclisini feshetme hakkı vardır. Anayasa'nın 76 – 89.Maddeleri uyarınca Başbakanı atama ve görevden alma yetkisine sahiptir.

Anayasa, yasama yetkisini ve mevzuat oluşturma yetkisini Ulusal Halk Meclisine vermektedir. Ancak yürütme organı olan Başkanın etkisi nedeniyle Meclis tam bağımsız olamamakta ve bir takım kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Yürütme

makamı her ne kadar kısıtlama getirici bir etkiye sahip olsa da, Meclis üzerinde tam kontrol hakkına sahip değildir.

2.2.1.3 Moritanya

Moritanya bayrağı	
Resmi dil	Arapça
Yönetim biçimi	Başkanlık tipi cumhuriyet
Başkent	Nvakşut
Nüfus	2.000.000
Para birimi	Ugiya
Yüzölçümü	1.030.700 km2

Moritanya'nın Sahra anlaşmazlığındaki konumu, sınırlarını korumak ve iç istikrarı sağlamak ilkesine dayanmaktadır. Moritanya, Fas'ın Batı Sahra üzerindeki tarihi haklarından dolayı endişe duymaktadır. Moritanya'nın bir parçası olduğu bilinen ve bilhassa Moritanya'nın güçlü etnik ve kültürel bağ ile ilişkili olduğu güney çöl kabilelerinin bulunduğu yerlerde, bu kabilelerin Cezayir ile olası bir ittifak durumu Moritanya'yı bir hayli rahatsız etmektedir.

1979 yılında Moritanya ile Polisario Hareketi arasında imzalanan Cezayir Antlaşması ile Moritanya çatışmadan resmi olarak ayrılmış ve savaş halini sona erdirmiştir. Moritanya'nın Vadi Dahabı'nden çekilmesi ile bu bölge Batı Sahralılara devredimiştir[41].

[41] 1976 ، دار المسيرة ،ص 21،ليلى خليل بديع، اضواء وملامح من الساقية الحمراء ووادى الذهب (Layla Khalil badie ,Al sakya alhamra ve ve Wadi Al-Dahab'ın ışıkları ve özellikleri ,s 21,Masira matbaasi 1976)

2.2.1.3.1 Konum

Moritanya, resmi olarak Moritanya İslam Cumhuriyeti, Kuzey Batı Afrika'da ve Atlantik kıyısında bulunan, Kuzeyde Fas ve Cezayir ile güneyde ise Senegal ile Doğu ve Güneyde ise Mali ile çevrili Arap Afrika ülkesidir.

2.2.1.3.2 Tarihçe

M.S.5 Yüzyıl'ın başlarında Arap Kabileleri Moritanya topraklarına ulaşmıştır. Daha sonraları, M.S.6.Yüzyıla gelindiğinde ise, Moritanya haklı Arap kültürüne uyum sağlamıştır. Moritanya tarihi boyunca en önemli halk olan ve halen mevcut olan Moritanyalılar Araptır.

11.Yüzyılda Moritanya'daki Murabıtlar Hareketi, Sanhâce Kabilesinin bir kolu olan Lemtûneler tarafından yönetilmiştir. Bu hareket, İslam'ı tebliğ etmeyi vazife edinmiş ve dini sapmalarla savaşarak Batı Afrika'da İslamiyet'i yaymaya başlamıştır. Murabıtlar Devleti, Fas'ı işgal etmiş ve Marakeş Şehrini kurmuşlardır. Fas'tan sonra ise Endülüs'e geçerek, Müslümanların savaşlarını desteklemişlerdir. Burada Müslümanların İspanyollara ve Hristiyanlara karşı verdiği savaş zaferle sonuçlanmış ve Endülüste dört asır boyunca İslam hüküm sürmüştür.

2.2.1.3.3 Ekonomi:

Moritanya; demir, bakır, fosfat gibi yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengin maden rezervlerine sahiptir. Geniş bir alana yayılan zengin doğal kaynaklar özellikle mevcut istihdam problemlerine ve bundan kaynaklanan sosyal problemlere çözüm sunmaktadır. Bu zenginlikler aynı zamanda ulusal sermayenin oluşumuna, ülkenin gelişimine ve büyümesine etkili bir şekilde katkıda bulunmaktadır.

<u>Tarım:</u>

Tarımsal faaliyetler yerel nüfusun büyük bir bölümünün geçimini sağladığı en önemli ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır. İstatistiklerden elde edilen verilere göre

tarım sektöründeki işçiler mevcut toplam işgücünün %53'ünü oluşturmaktadırlar. Tarımda halen ilkel metotlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Senegal Nehri kıyısında Pirinç Tarımı, sebze ve meyve yetiştiriciliği gerçekleştirilir.

2.2.1.3.4 Yönetim:

Moritanya Cumhuriyeti'nde egemen sistem, askeri yönetim sistemidir. Moritanya ordusu 25 Kasım 1960'da kurulmuştur. Ordu, devletin güvenliğinden ve toprak bütünlüğünün korunmasından ve yabancı saldırılara karşı savunmadan sorumludur. Yurtiçinde ise, ordu, polisin görevlerini yürütmekten yani emniyeti sağlamaktan, devlet kurumlarının güvenliğini ve yasaların uygulanmasının sağlanmasından sorumludur. Ordu, ülke siyasetinde oldukça önemli bir role sahiptir. Moritanya hükümdarları asker kökenlidir ve Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı Silahlı Kuvvetlerin en üst düzey komutanıdır.

19 Aralık 1980'de ilan edilen anayasa taslağına göre, çok partili demokratik düzene geçmiştir. Fakat seçimlere halen tek parti listesiyle, Moritanya Halk Partisi girmektedir. Aynı anayasa Cumhurbaşkanlığı süresini altı yıla çıkarmış milletvekili süresini dört yıla düşürmüştür.

2.2.1.4 İspanya

Ispanya bayrağı	
Başkent	Madrid
Yönetim biçimi	Parlamenter monarşi
İspanya yüzölçümü	505 990 km²

Nüfus	46.000.000
Resmi dil	İspanyolca, Baskça, Katalanca
Para birimi	Euro

1882'de Sahra sahilini işgalinden bu yana İspanya, Sebta ve Melilla'daki gibi Sahra'yı ilhak etmeye çalışmış ve Sahra halkına İspanyol vatandaşlığı verilmesi ve Avrupalılara göç açılması da dâhil olmak üzere Layun Bölgesi'nde pek çok yöntem izlemiştir. İspanya'nın Sahra'ya yönelik sömürgecilik ve işgal faaliyetleri şu nedenlerden kaynaklanmaktadır[42]:

A. Sömürgeci güçlerin koloniler üzerinde birbirleri arasındaki şiddetli rekabet, dünya'nın nüfuz alanlarına bölünmesine neden olmuştur. Fransa, İspanya'nın güneyindeki Fas bölgesinde etkin olmuştur.

B. İspanya, Fas bölgesinde yer alan ve askeri açıdan önem teşkil eden alanlara erişmek istemiştir.

C. Diktatör Franco'nun otoritesi altında yaşanan çalkantılı sürecin yol açtığı istenmeyen durum, sol güçlerle çatışmalar ve İspanya'nın yaşadığı diğer iç sorunlar ülkeden çıkarılmak istenmiştir.

D. Bölgenin coğrafi konumunun önemi, Avrupalı güçlerin bölgedeki çıkarları ve bu çıkarların neden olduğu güç mücadelesi ile İspanya'nın çıkarlarıyla çelişen kimi antlaşmaların imzalanmış olması, İspanya'nın Kuzey Afrika'daki varlığını kuvvetlendirmesi yönünde baskı yaratmıştır.

2.2.1.5 POLİSARİO Hareketi

[42] محمد عابد،الجابري وحدة المغرب العربي،بيروت:مركز دراسات الوحدة العربية، ص23 ،1987 (Mohamed Abed El Jabiri Arap Mağrip Birliği, Beyrut: Arap Birliği Araştırma Merkezi, s. 23, 1987)

POLİSARİO, Fas'ta eğitim gören ve liderleri Fas'ta yetişen bir grup genç Batı Sahralı tarafından kurulmuştur. Batı Sahra'da bir ulusal hareket olan POLİSARİO, Sahra halkının Fransız ve İspanyol sömürgesinden kurtulma umutlarını temsil eden bağımsızlık mücadelesi döneminde ortaya çıkmıştır. Hareket, Fas ulusal hareketinin ayrılmaz bir parçasıydı ve 1956'da Fas'ın bağımsızlığını kazanmasında büyük rol oynamıştır. Ancak Fas, Sahrayı özgürlüğüne kavuşturduktan sonra, Fas'a dâhil etmek istediğinde Sahra – Fas problemi de ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözümü uluslararası görüşmelerde barışçıl yollarla aranmıştır[43].

1973 yılında Cezayir ve Libya'nın da desteğini alan POLİSARİO Hareketi, Fas rejimine karşı düşmanlık sergileyen yerel ve bölgesel partiler ile ittifakların tarafınca desteklenen Sahravi Ulusal Hareketi'nde bölünmelerin yaşanmasına neden olmuştur. 1970'li yıllarda Polisario eğitim kampları her iki ülkede de yaygınlık göstermeye başlamıştır. Öyle ki, Dünya siyasetinin iki kutuplu yapısı, Sosyalist Öğretinin, sosyalist ülkeler arasında uluslararası bir şekilde kabul görmesine ve tanınmasına yol açmıştır.

Bu süreçte, Fas ordusu mevzilerine büyük çaplı askeri operasyonlar düzenlenmiştir. Batı Sahra'nın bir devlet olarak kabul edilmesi ve tam bağımsızlığının tanınması, Cezayir'in askeri ve siyasi desteği ile Afrika Birliği Örgütü'nde gözlemci statüsü kazanması talep edilmiştir.

Eski Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra uluslararası arenada meydana gelen değişiklikler ve Cezayir'deki güvenlik ve ekonomi alanındaki çöküntüden sonra POLİSARİO Hareketi'nin siyasi hattı zayıflamıştır ve sonuç olarak referandum ilkesinin kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar, Birleşmiş Milletler tarafından da kabul edilmiştir. Soruna dair yeni çözüm arayışlarının bir göstergesi olarak, POLİSARİO Hareketi savaşçıları tarafından tutuklanan 245 Faslı tutsak serbest bırakılmıştır. 1975 yılından Ağustos 2003'e kadar toplam 1435 tutsak serbest bırakılmıştır[44].

---

[43] 8ص ،1998. مصطفى الكتاب،النزاع على الصحراء الغربية بين حق القوة وقوة الحق (Mustafa lkitap , Sahra üzerindeki çatışma, s8 1998)

[44] 16ص ،1998. مصطفى الكتاب،النزاع على الصحراء الغربية بين حق القوة وقوة الحق (Mustafa lkitap , Sahra üzerindeki çatışma hak ve güç , s16. 1998)

2.2.1.5.1 “ POLİSARİO Cephesi”Nin Meşruluk Sorunu

Fas’ın Sahra bölgesinde çatışma sorununun nesnel sonuçlara ulaşması yasal açıdan çatışma analizini gerektirir. Bu çalışmada önemli olan “POLİSARİO cephesini” ayıranların, bu durumun uluslararası meşruiyetedayanıp dayanmadığını açıklamaktır. 1. maddenin 2. fıkrası ve 55. maddede belirlediği gibi Birleşmiş Milletler Şartı açıkça halkların kendi kendisini tayin etme hakkına işaret etmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı’nda var olan bu temel ilkenin kanuni anlamı hakkında çoğunluk ittifakı olup uluslararası hukukta hakiki bir ilkedir. Kendi kaderini tayin etme hakkının gerçekleştirilmesi meselesi hakkında ki mutabakat, bu olayın gerçekleştirilmesinin takririne hükmedip, farklı halk ve kabilelere hükmeden devletlerin yok olmasına yol açmaz.

Bir halkın özerklik hakkını elde etmesiyle bağımsız, egemen ve çoklu halklara sahip olan bir devlet içinde kalmasına rağmen, kendi kaderini tayin etme hakkını garanti edebilir, bu nedenle halkların Kendi kaderini tayin hakkı ve ayrılma hakkı arasında mukayese yapamayız.

Halkların kendi kaderini tayin etme hakkı kavramı hakkında uluslararası hukuk uzmanları arasında uyuşmazlık bulunmaktadır. Kendi kaderini tayin hakkı prensipi azınlıklara egemen devletten ayrılma isteği hakkı verir mi? Geçerli kamu hukukundakendi kaderini tayin prensibinde bunun gibi bir hakkı reddedip toprak bütünlüğünü koruyarak var olan devletlerin önemine işaret eder.

Bir de azınlık görüşüne göre kendi kaderini tayin etme hakkı prensibi kendini müdafaa amacıyla uygulanmalı, soykırım gibi uluslararası hukuk ihlali durumlarında, ayrılma hakkı meşru görülmektedir.

Yazar ve politikacı Fas diplomatmerhum AbdulHadi Butalib şöyle diyor : “Uluslararası hukuk düşünürlerinin tartıştıkları bu ikili sorun, halkların kendi kaderini tayin etme hakkı bir yandan, devletlerin toprak birliğinin egemenliğini koruma hakkı öte yandan bu iki hak ve ilkeler arasında bir çelişki içermektedir ve şöyle bir sonuça ulaşır; halkların kendi kaderini tayin etme hakkı prensibi uygulamasının bittiği çünkü o kavramın sömürgenin kolonilerden kaldırılması ve halkların özgür bırakılması anlamına gelmektedir. Öyleyse işgalin sona ermesi kendi kaderini tayin etme hakkı talebinin de

sona ermesini gerektirir. Bilakis Devletlerin birliklerini koruma ve egemenliğini üzerindeki tüm topraklarda hükmetme hakkı bitmez, çünkü o sadece devletin yok olmasıyla biten sabit bir haktır".

Kanada'da ki Yüksek Yargı Konseyi tarafından yayımlanan kararın işaret ettiği gibi, Kanada Hükümeti Merkezi "Quebec" eyaletini terk etmeyi yasaklayıp bağımsızlık izni vermemiştir. Hükümet bu hakka sahip olmayıp, vatan egemenliği ve toprak birliğini korumak ile yükümlüdür Ve Kanada Yüksek Mahkemesi halkların kendi kaderini tayin etme hakkının "Quebec" [2] durumunda uygulanmasının mümkün olmadığını ve halktan bir grup ya da fırkanın kendi iradesiyle anavatanlarından ayrılık hakkının uluslararası hukukta olmadığını eklemiştir.

Uluslararası hukukta tanımlanan "halk" ifadesi ile Mahkemenin kararı "Halk" tanımının sorununa işaret etmiştir. Bir grup ya da fırkanın kendi iradesiyle anavatanlarından, büyük halktan ayrılık hakkı isteği hak olamaz demiştir. Bu yüzden Kanada Yüksek Mahkemesi merkezi hükümetin bu ayrılığı kabul etmesi veya ona yardım etmesini yasaklamıştır.

Ve mahkeme kararı sonunda şöyle açıklanmıştır: "Herhangi devlet halkının grupları arasında ayrım yapmayan hükümet ve eşitlik ile davranan uluslararası hukuğa göre ayrılık ya da ona izin verilmesinin kabullenilmesi mümkün değildir. Daha doğrusu onun tek görevi toprakları üzerinden ulusal toprakları ve egemenliğini korumaktır".

Bu sözden Uluslararası hukuk uzmanları ve geçerli kamu uygulamalarına göre "POLİSARİO Cephesi 'nin" ayrılık talebi hakkının yok olduğu var sayılır. Fas devleti kimseyi öldürmemiş ve çölün nüfusuna karşı herhangi bir suçta bulunmamıştır ve hiç kimse Fas devlet tarafından yapılan bir suç iddiasında bulunmamıştırr. Hatta azınlık görüşe göre, ayrılma hakkı elde etmek için sağlanması gereken koşullar mevcut değildir.

Tarihsel olarak bilinir ve tanınır ki, Fas'ın Sahra nüfusun Fas krallarına ve anavatanlarına bağlılardır. Hatta İspanyol sömürüsünün çekilmesine kadar bu bölgelerin nüfusunun çoğunluğu gezici göçmenler olarak yaşamışlardır. Uluslararası hukuk temel ilkelerine göre gezici sakinler ve göçmenler ulus devleti kuramazlar.

Ayrıca azınlıkların ayrılma hakkı şiddet kullanımı nedeniyle yok olmuştur. Hem ayrılma hakkını destekleyenlerin, kendi kaderini tayin hakkını elde etmek için şiddet kullanmama durumuna saygı göstermeleri ve zor kullanmaları bu ayrılmayı engellemiştir.

Birleşmiş Milletler Şartı, ikinci maddesinde, dördüncü paragraf'ta [45], "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar".

Şiddet kullanımının önlenmesine saygı duyulmasını tavsiye eder çünkü halkların barış genel hakkı uluslararası hukukta temel bir ilkedir, şiddet kullanımını önlemenin öneminin azalması yasaklanmış olur. Uluslararası hukuka göre halk kendi kaderini tayin etme hakkında şiddet kullanılmasının yasaklanmasına öncelik verir.

"POLİSARİO Cephesi" uluslararası düzeyde organize bir askeri örgüt olarak sayılamaz. Sadece yasa dışında, şiddet kullanarak amaçlarına ulaşmak için askeri yöntemler kullanan bir gruptur.

Birleşmiş Milletler Şartı 7.ci bölüm madde 51 " Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin bu antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.[46]"

Mevcut uluslararası hukuka göre kendini savunma hakkı doğal bir haktır. Ancak hak mevcut ve egemen sahip devletlere ait hukuk dışında gruplara ait değildir. "POLİSARİO Cephesi" dediğimiz gibi yasa dışında bir grup olduğu için kendini savunma hakkına sahip değildir.

---

[45] 2. Madde 4.paragraf

[46] birlişmiş milletler şartı 7.ci bölüm madde 51

Herhangi bir ülkenin üyeliği Birleşmiş Milletler Örgütünde kabullenilmesi için Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi tarafından (ABD, Rusya, Çin, Fransa, Büyük Britanya Birleşik Krallığı) bu üyeliğin tanınması gerekmektedir. "POLİSARİO cephesi" tarafından açıklanan Arap Sahravi Demokratik Cumhuriyeti bu ülkeler tarafından tanınmamıştır.

Buradan anlıyoruz ki uluslararası hukuk, devletlerin toprak bütünlüğü ve halkların kendi kaderini tayin hakkı prensibi arasında denge oluşturmayı ister ve bu mesele özerklik ile gelişmiş demokratik seçenek olarak gerçekleşir.

Ve gerçekten genel ayrılma hakkı prensibi, iradesini empoze edememiş ve uluslararası hukukta başarılı olamamıştır. Çünkü geçerli uluslararası hukuk tüm halkını temsil eden ayrımcılık yapmayan devletlerin toprak bütünlüğünü korur.

Ayrıca" POLİSARİO" nun ve müttefiklerin iddiası olan Sahra'ın Fas işgali altında durması hukuken illegal bir iddiadır, işgal uluslararası hukuka göre : "Düşman ordusunun fiilen yetkisi altına konulmuş bulunan bir toprak işgal edilmiş gibi telâkki edilir. İşgal ancak, bir yetkinin tesis edildiği ve icra olduğu topraklara şamil olur "[47]

Bu anlamda, Fas'ın Batı Sahrayı işgal etmediği anlamına gelir. Çöl'de zatenFas'tan bağımsız uluslararası toplum tarafından tanınan bir devlet yoktur. Orada Fas egemenliğine ait İspanyol işgali altında olan bir arazi vardır. 1975 yılında Fas Sahrasını geri alınca İspamyol işgalı bitirmiştir.Hâlbuki Arap Sahravi cumhuriyeti bir sene sonra Cezayir'de mevcut olan Tindouf'da 1976 da kuruldu yani Fas Sahrasını geri alınca Sahrada Fas'tan bağımsız bir ülke yok olmuştur.

Genellikle herhangi bir halkın kendi devletini kurma hakkı olarak tanımlanan kendi kaderini tayin etme ilkesi 1918'de ABD cumhurbaşkanı Woodrow Wilson tarafından gündeme getirilmiştir. Dünya ülkelerinin %10' undan azının nüfus olarak homojen olması ve kendi kaderini tayin etme ilkesiyle ikincil değil birincil ahlaki prensip olarak davranılması dünyanın birçok yerinde felaket sonuçların doğabileceği anlamına gelir. Kendi kaderini tayin etme ilkesinin esrarengiz bir ahlaki ilke olduğu

[47]18 Ekim 1907 tarihinde Lahayde imzalanmış, IV sayılı kara harbinin konuları ve adetleri hakkında sözleşme kesim-III madde-42

gözükmektedir. Wilson bu ilkeyle Avrupa'ya istikrar getireceğini düşünmüştü ama bunun yerine bu ilke devletlerin birliği ve iç barışını baltalamak için kullanılmıştır.

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra, kendi kaderini tayin etme ilkesi Doğu Avrupa ve Eski Sovyetler birliğinde çok ciddi bir sorun haline geldi. Kafkasya'da Azeriler, Ermeniler, Gürcüler, Abhazlar ve Çeçenler bağımsız bir devlet çağrısı yaparak savaşlar düzenledi ve bu yolda çok fazla kan döküldü.

Yugoslavya'da Slovenyalılar, Sırplar ve Hırvatlar bağımsız cumhuriyetleri elde etmeyi başardılar anca Bosna Hersek'te Müslümanlar bu kadar başarılı değildi. Hem Hıvat hem Sırp güçleri tarafından "etnik temizlik" kampanyasına maruz kaldılar.

Hitler bu ilkeyi istismar etti. 1938'de Çekoslavaya'ya bağlı olan Sudetenland bölgesini Almanya'ya ilhak etti. Sudetenland'taki Almanlar Çekoslavakya'dan ayrılıp Almanya'da katıldı. Dağlık sınırın kaybedilmesi Çek savunmaları için ciddi bir gerileme oluşturdu. Çekoslavakya'nın askeri savunmaları altı ay sonra Almanya tarafından parçalandı. Sudeteland bölgesindeki Almanların kendi kaderlerine tayin etmesine izin vermenin bedelini ağır ödedi.

Güney Sudan Sudan'dan ayrıldıktan sonra yeni devlette iç savaşlar devam etti.

Gelecek için en iyi umut arzunun gidişitına karar verilmesi ve kimin karar verdiğiyle olur. Bir ülkedeki grupların zorluklarla birlikte yaşadığı durumlarda özerklik vermek iyi bir çözüm olabilir. İsviçre ve Belçika gibi ülkeler kendi kurucu gruplarına büyük miktarda siyasi, kültürel, ekonomik ve politik özerklik sağlamaktadır.

2.2.2 Fas İle Cezayir Arasındaki Sınır Çatışmasının Ana Kaynağı Olarak Batı Sahra Sorunu

2.2.2.1 Cezayir'in Fas'la Sınır Anlaşmasına Yönelik İnkârı

5 Temmuz 1962 yılında bağımsızlığını kazanan Cezayir'in geçici hükümet başı ''Ferhat Abbas'', Fas'la imzalanmış olduğu sınır anlaşmasını tanımadığını ve Fransa'nın çizdiği mevcut sınırları kabul ettiğini dile getirmiştir. Bu durum 1963 yılında Fas ile Cezayir arasında ''Kum Savaşı'' nın çıkmasına neden olmuştur.

Cezayir Osmanlılar tarafından yönetilirken, Fas'la sınırları tamamen belirten 1844 Tanca anlaşmasını da imzalanmıştır[48].Tanca Anlaşmasına göre; Fas sınırları içerisinde bulunan ''Tinduf'' bölgesi büyük bir ekonomik değer taşımaktadır. Fransız bir şirketin raporuna göre, dünya sanayisine ve özellikle Avrupa sanayileşmesi için gerekli olan ham demir dünya rezervinin %75'nın bu bölgede olduğutespit edilmiştir[49].

Harita 14: Tinduf Bölgesi

Böylece, Fas köklerine sahip olan demir zenginliğiyle bilinen bu Cezayir sınırlar içinde kalan bu bölge jeopolitikbir önemesahiptir. Diğer bir ifadeyle, Cezayir'in büyük petrol ve gaz kaynaklarına, söz konusu bölgedeki demir rezervi de eklenirse eğer, Avrupa'nın ve hatta dünyanın sanayileşme hareketi Cezayir'e bağlı kalacaktır. İşte bu potansiyel hayaller karşısında Cezayir'in yeni liderleri etik değil, sırf ekonomik çıkarı düşünerek Fas'a tavır almışlardır.

[48] عبد الكريم جلام، النزاع المغربي الجزائري حول الصحراء أي طريق نحو التسوية؟ !ص31 المطبعة والوراقة الوطنية، الطبعة الأولى، سنة 2008

[49] عبد الكريم جلام، النزاع المغربي الجزائري حول الصحراء أي طريق نحو التسوية؟ !ص33 المطبعة والوراقة الوطنية، الطبعة الأولى، سنة 2008

Şunu da söylemek gerekir ki, Fransa'dan bağımsızlığını elde ettikten sonra Cezayir büyük bir siyasi kriz yaşanmıştır. Bu dönemde, Fransa'dan vatana dönen generaller ve subaylar, 1962 yılında Savunma Bakanlığı gibi askeri kurumlara girerek cezayir'de siyasal sistemin yürütülmesi ve ülkenin dışpolitikasını özellikle Fas'a karşı yönlendirmeye başlamışlardır[50].

2.2.2.2 Fas İle Cezayir Arası Gerginliğin Artması Ve Kum Savaşı'nın Gelişmesi

1845 yılında imzalanan ''Lamagniye Antlaşmasına'' göre Fas topraklarının bir kısmı Fransız işgaliyle yönetilen Cezayir'e ilhak edilmiştir[51]. Daha sonra Fransa hükümeti, bu toprak meselesini halletmek amacıyla Fas'a görüşme teklifi önermiştir. Ancak Cezayirlilerin arkasından vurarak düşmanla iş birliği yapmayı istemediği için, vefasıyla bilinen Fas kralı VI. Muhammed, Fransızların teklifini reddederek kardeş ve komşu Cezayir'in bağımsızlığını kazanınca onunla anlaşmayı yeğlenmiş ve Cezayir'in geçici hükümeti adına ''Ferhat Abbas'' ile anlaşma imzalamakla yetinmiştir. Dolayısıyla bu konudaki tüm çabalar durmuş ve yeniden 1963 yılında Cezayir bağımsızlığa kavuştuktan sonra Fas Kralı II. Hasan Cezayir'i ziyaret ederek bu dosyayı tekrar açmıştır.

[50] براهيمي عبد الحميد ، في أصل الأزمة الجزائرية .مركز دراسات الوحدة العرية الطبعة الأولى بيروت 2001 (Brahimi Abdel Hamid, Cezayir krizinin başlangıcın, Beyrut 2001 birlik çalışmaları merkezi)

[51] جلال يحيى وآخرون، "مسألة الحدود المغربية الجزائرية والمشكلة الصحراوية"، 30 دار المعارف، القاهرة1981 (Celal Yahya , "Fas-Cezayir sınır meselesi ve çöl sorunu", Dar El Maaref, Kahire 1981,s30)

Harita 15: 1845 Lalla megniya Antlaşması öncesi Fas toprakları

Fransa'nın Fas topraklarından Cezayir topraklarına ilhakı gerçekleştirmesi, Cezayir'in sonsuza kadar işgal altında kalacağını düşünerek, bu toprakları Fransa'nın bir parçası olarak görmesinden kaynaklanmıştır.[52].

Bu nedenle Fas- Cezayir sınır sorununu müzakere etmek üzere Fas Kral II. Hasan ve ona refakat eden delegasyonu Cezayir'i ziyaret etmiştir.

Fas Kralı II. Hasan Cezayir'in o dönem Cumhurbaşkanı olan Ahmed Binbilla'ya, Fransızların haksızca Cezayir'e kattıkları topraklar, şüphesiz Fas'a ait olduğunu ispatlayan tarihi belgeler, haritalar, uluslararası anlaşmalar ve Cezayir'in 1961 geçici hükümet başı ''Ferhat Abbas'' ile imzalanan anlaşma gibi kanıtlar ortaya koymuştur [53].

[52] الناضوري رشيد، تاريخ المغرب الكبير ،ص 53، دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع (Nadori Rachid, Büyük Mağrip Tarihi, s. 53, Dar al-Nahda 1991)

[53] عبد الله العروي ، تاريخ المغرب ، ص 32، المركز الثقافي العربي1997 (Abdullah Al-Arawi, Fas Tarihi, s 32, Arap Kültür Merkezi, 1997)

Ahmed BİNBELLA Ikinci HASAN

Toplantıda, Cumhurbaşkanı Ahmed Binbilla'nın yeni seçilmesinden ve devletin anayasal organları hala hazır vaziyette olmadığından dolayı, kraldan bu meselenin tartışılması, bir süre ertelenmesini arzu ederekşu sözleri söylemiştir;

'' Emin olun ki, Cezayirliler Fas'la sınır sorununda, işgalci Fransızların mirasçısı olmayacaktır''. Buna ilaveten, Binbilla göreve başlama töreninde kendi hükümetinin önceki hükümetlerin imzaladıkları bütün anlaşmalara saygı duyduğunu ve kabul ettiğini açıklamıştır. Bunun için Kral II. Hasan biraz rahatlamıştır [54]".

Fas kralının Cezayir ziyareti sürecinde, ''Kabayil''[55] bölgesinde Cezayir hükümetine karşı silahlı isyanlar çıkmıştır. Kral ve delegasyonu Fas'a döner dönmez, Cezayir hükümeti tarafından Fas'a isyancıları desteklemek ve Cezayir'in güvenliğini tehdit etmek gibi ithamlar ve iftiralar atılmaya başlanmış ve Cezayir birlikleri bu iddialardan yola çıkarak Fas'a saldırmıştır. Bu saldırı ile Tinduf topraklarını işgal ederek, buradaki Fas vatandaşlarının mağduriyetine sebep olmuştur[56].

Bu olaydan dolayı 3 gün sürecek ''Kum Savaşı''ortaya çıkar ve Cezayir'in işgal ettiği toprakları Fas geri alır. Hatta Fas kuvvetleri Fas köküne tamamen sahip ''Tinduf''

---

[54]10 عبد الهادي التازي التاريخ الديبلوماسي للمغرب عهد العلويين، 2009 ص (Abdel Hadi Tazi Fas Diplomasi Tarihi Alevilerin dönemi,2009 s 10.

[55] Bölgede ki yaşayan Amaziğler

[56]1981 يحيي، جلال وآخرون، مسألة الحدود المغربية الجزائرية والمشكلة الصحراويه ، صـ 519، دار المعارف ، القاهرة (Celal Yahya , "Fas-Cezayir sınır meselesi ve çöl sorunu", Dar El Maaref, Kahire 1981,s519)

bölgesine de çok yaklaşmasına rağmen ele geçirmiştir. Bunun sebebi ise, uluslararası müzakereler ve meşru yollarla hakkını almayı tercih ettiği içindir. Kral II. Hasan ateşkes ve görüşmeleri başlatan Ekim 1963 tarihli Bamako konferansına katılmıştır. Ancak konferans dosyayı kapatmakla sonuçlanmış ve her iki taraf da diğerine üstün gelebilecek fırsatı yakalamaya çalışmıştır.

2.2.2.3 Batı Sahra Meselesinde Cezayir'in Çelişkili Tutumları

2.2.2.3.1 Fas'ın İç İşlerine Dair Cezayir'in Tutumları

1963 Kum Savaşı'nda yenilgisindensonra Cezayir, Fas'tan intikam almak amacıyla hep tartışılan sınır davasını kazanmaya çalıştı. Bu çabalar Fransa'nın Cezayir'e kattığı Faslı topraklarını (bol demir kaynaklarıyla bilinen Tinduf bölgesi başta) içeren bir anlaşmayı[57] 1972 yılında Fas'ın kabulüyle neticelendi.

Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra Cezayir'in Batı Sahra meselesinde Fas'a karşı bir tutum niyeti yok gibi gözüküyordu. Hatta İspanyollar söz konusu bölgeden çıkmadan kısa süre önce, Rabat'ta Ekim 1974 yılında geçekleşen Arap ligi zirvesinde. Odönemdeki Cezayirli yetkililer ve Cumhurbaşkanı rahmetli ''Hevari Bumediyen'' başta olmak üzere, sadece Batı Sahra'da değil, Septe ve Melilla da diğer İspanyol işgali altında olan tüm topraklarda da Fas'ın hakkı var diye konuşuyorlardı[58].Fakat 16 Ekim 1975 tarihinde, Fas'ın Sahra ile kanuni ve tarihi ilişkilerinden söz eden Uluslararası Adalet Divanı'nın danışma kararı yanında, 14 Kasım 1975 Madrid Anlaşmasıyla Sahra'dan çıkan İspanyollar, Fas'ın bütün topraklarına kavuşup kazanacağı doğal kaynaklarla daha güçlü ve rekabetçi bir hale geleceğine işaret ediyordu.

Bu yüzden, Fas'a karşı tutum alan Cezayirli generaller bu gelişmelere hoş bakmıyorlardı. Ayrıca, Sahra meselesinin diplomatik yollarla çözüleceğini açıklayan ve Fas ile Cezayir arasında fitne çıkmasını reddederek ilişkileri iyileştirmeye çalışan Cumhurbaşkanı Muhammed Bumidyaf, ülkenin siyasal ve ekonomik sıkıntılarını giderecek güce sahipti, ancak kendi cumhurbaşkanlığı döneminde devleti fiilen yöneten

---

[57]Sınırlar Antlaşması

[58]أسامة عكنان ، قضية الصحراء الغربية "كذبة جزائرية"، الشيطان وحده من يملك تبرير حيثياتها https://sahara-question.com/ar/دراسات/دراسة-قضية-الصحراء-الغربية-"كذبة-جزائرية"، الشيطان-وحده-من-يملك-تبرير-حيثياتها Osama Aknan, Batı Sahra sorunu "Cezayir yalanları"

general ve komutanlarla iç ve dış politika konusunda ters düşüyordu.Bundan dolayı Bumidyaf 1992 senesinde general ve komutanlardan gelen emir ile kendi koruması tarafından konuşma yaptığı sırada öldürülmüştür.Bu suikastı gün yüzüne çıkaran ve cevapsız soruları cevaplandıran ise 1984-1988 yıllarında başbakanlık yapmış olan Dr. Abdulhamid ibrahimi olmuştur.

Cezayir'in bağımsızlığından itibaren hükümetin Fas politikasında hep çelişkili ve garip tutumlar olmuştur. Mesela, 1963 yılında Kum Savaşı'nı sona erdiren ve iki ülkeyi barıştıran 1964 Kahire konferansı sonrası, Fas'ın İspanya'dan Batı Sahra (Vadi-Elzehep ile Elsakiye-Elhamra) bölgelerini içeren toprakları geri almak için yürüttüğü diplomatik mücadelede Cezayir Fas'ın hudutlar sorununu çözmek üzere tekrar çabalamaya kalkınca, İspanyol işgali altında Faslı topraklar kartıyla Fas'a baskı yapmaya başlamıştır. Bu da Fransa'nın çizdiği sınırları muhafaza edebilmek içindir.

Aralık 1966 yılında Cezayir yönetiminin uyguladığı baskıdan dolayı, Batı Sahra etrafında bulunan Sidi-İfni bölgesi, BM tarafından Batı Sahra'dan ayrı bir mesele olduğuna karar verilmiştir ve 1969 yılında Sidi-İfni yeniden vatan kucağına dönüştür[59]. Batı Sahra için ise, Fas topraklarına dönüp dönmemesi konusunda BM'de self determinasyon yapılmasına bağlayan Cezayir'in açıklamaları, Fas tarafından, kendi toprak bütünlüğüne bir tehdit ve Fas halkına karşı bir komplo olarak değerlendirildi. Bu durum iki ülke arasındaki gerginlikte büyük rol oynamıştır.

14 Aralık 1966 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletlerin genel kurul 21. toplantısında, Cezayir büyükelçisi tartışılan Batı Sahra topraklarında Fas'ın geçmiş sahipliğini inkâr edip, Fas'ı işgalci bir güç niteliğinde görümütür.

Fas Cezayir sınırları içerisinde bulunan ve 1945 yılına dayanan asıl topraklarından vazgeçerek İspanyol işgali altında kalan topraklar mücadelesinde Cezayir'in desteğini garantiye almak amacıyla 1972 Anlaşmasını imzalamıştır. Ancak, Batı Sahra'yı paylaşmak için Fas Moritanya'yla uzlaşınca, Cezayir, Batı Sahra halkı için self determinasyon teklif edilmesinden tekrar bahsetmeye başlamıştır. Bununla

[59] أسامة عكنان ، قضية الصحراء الغربية "كذبة جزائرية"، الشيطان وحده من يملك تبرير حيثياتها https://sahara-question.com/ar/كذبة-جزائرية-الغربية-الصحراء-قضية-دراسة-دراسات/تبرير-حيثياتها-يملك-من-وحده-الشيطان Osama Aknan, Batı Sahra sorunu "Cezayir yalanları"

birlikte, Batı Sahra'dan çıkan İspanyol birlikleri yerine Fas ordusu geçince hem diplomatik hem de askeri yollara başvurarak Fas'ın o adımına karşı hareket eder. Vadi-Elzehep ve Elsakiye-Elhamra'dan ''Fas işgali'' kovmak için ''POLİSARİO Cephesini'' kurar. Tansiyon artarken Cezayir'in cumhurbaşkanı self determinasyon teklifinden vazgeçip, bağımsız Batı Sahra cumhuriyetini kurmaya çağırır. Bu yolda da Cezayir topraklarında kurulan Polisario'ya her türlü askeri ve maddi destek sağlanarak yönlendirilir.

2.2.2.3.2 Cezayir'in Batı Sahra Üzerinde Fas Egemenliğini Reddetme Israrı

Fas'ın Cezayir'le paylaştığı doğu sınırları uluslararası topluluk tarafından tanınmamaktadır[60]. Diğer bir ifadeyle Birleşmiş Milletler arşivinde resmi olarak kayıtlı değildir. Bir de Fransızların sınırları değiştirmesinden dolayı şimdi Cezayir egemenliği altında olan ama asıl sahibi Fas olan o topraklardan vazgeçirmek üzere Cezayir, Batı Sahra sorununu gündeme getirmiştir. Kısaca, Cezayir İşgalcilerin bıraktıkları mirası muhafaza edebilmek amacıyla , ''Batı Sahra halkının kendi kaderini tayin etme hakkı'' diye bir mesele ortaya çıkarmayı başarmıştır.

Cezayir'in Dışişleri Bakanı Sudan iki ülkeye bölünmeden önce,güneyi ayrı bağımsız bir ülke olma olasılığına karşı Cezayir'in ikinci televizyon kanalına şöyle bir yorum yapmıştı; ''Eğer Sudan iki ülkeye bölünürse, bölge güvenliği ve istikrarı hatta Afrika kıtası geneline uzun vadeli olarak bu olaydan mutlaka olumsuz etkilenecektir sömürgecilikten miras kalan siyasi sınırları koruyarak Afrika ulkeleri istikrarını devam ettirilmelidir'' dedi.

Aslında Sudan'ın güneyinin bağımsız bir ülke haline gelmesi,geçmişte işgalin çizmiş olduğu sınırlarından vazgeçmek anlamına gelmektedir.Sudan'nın bölünmesi, sömürgecilikten miras kalan sınırların egemenliği ilkesinin sona ermesinin başlangıcıdır. Burada Cezayirli bakanın açıklamasından açıkça anlaşılabilir ki, Cezayir'in sürekli savunduğu ''Batı Sahra bağımsızlığı'', self determinasyon prensibine değil de Fransızların ona vermiş oldukları mirasın, elinden gitmemesi için bahane

[60] عبد الكريم جلام، النزاع المغربي الجزائري حول الصحراء أي طريق نحو التسوية؟ !المطبعة والوراقة الوطنية، الطبعة الأولى، سنة 2008.65 (Abdel Karim Gelam, Sahra yuzerinde Fas-Cezayir çatışması, çözüm var mı? Ulusal Matbaa, 2008.s 65)

olarak hep kullanılmıştır. Zira Sudan'ın iki parçaya ayrıldığı durumda bütün bölge tehlikede olacakken, niçin Sahra Fas'tan ayrıştırılınca bölge güvenliği ve istikrarının hiç etkilenmeyeceği bir olay olarak düşünülmektedir? Cezayir'in çelişkili bu tavrıkuşku uyardırmaktadır.

Cezayir bölge ve kıta çapında, kendini hep en üstün güç olarak göstermeye çalışmıştır ki bu konuda sanayisini geliştirmesi ve 1970 yıllarındaki petrol fiyatlarının artmasıyardımcı bir rol oynamıştır. Ayrıca, Okyanusa ulaşmak ve Afrika kıtasında özellikle Mağrip bölgesinde siyasi nüfuzunu artırmak hedefiyle Batı Sahra'da bir devlet kurmaisteği taşımaktadır.

Aksi düşünülürse, Sahra Fas topraklarına katıldığı durumda, Fas krallığının büyük bir etkiye ve nüfuza sahip olacağının Cezayir farkındadır. İşte sırf bu yüzden Sahra'nın Fas egemenliği altında özerk bir bölge fikrine sıcak bakmamaktadır. Tam tersine, Fas'ın daha fazla güçlenmesine katkı sağlamayan, belki de bölünme tehlikesine götürebilen Sahra'nın bölünmesi teklifini desteklemiştir. Bölgeyi kendihâkimiyeti altına alamadığı için de henüz Mağrip birliğinin olmasını da arzu etmemektedir.

19 Şubat 2002 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Batı Sahra sorununu çözmekle görevlendirilen Kofi Anan'ın raporunda geçen önerilerden biri, Sahra'yı bölmektir. Malum Cezayir bu fikri ''insaflı'' bir çözüm olarak betimleyerek büyük bir kabulle karşılamıştır.

James Baker'ın Fas'a 24 Ocak 2002 ziyaretinde, Sahra halkı ve Cezayir'in bölme teklifinin müzakere edilmesi üzerine hazır olduklarını Fas yönetimine bildirmiştir. Ve böylece Cezayir'in sürekli bahane olarak kullandığı self determinasyon ilkesini açıkça terk ettiği ortaya çıkmıştır.

Kısacası, Fas'ın tarihi topraklarını tekrar ulusal egemenliği altında almasına karşı olan Cezayir'in vizyonuna göre bu mesele çözülürse, inatçı tutumunun arkasında yatan stratejik üç çıkar elde etmiş olacaktır. Bunlar;

Birincisi; Fas'ın Batı Sahra topraklarını talep etmesini sonsuza kadar engelleyerek Fransız mirasınıkoruyacaktır.

İkincisi; Fas'ı doğal kaynaklarıyla zengin olan Batı Sahra'dan mahrum bırakarak, siyasal, ekonomik ve jeopolitik anlamda zayıflamasına neden olmak.

Üçüncüsü; Cezayir'e bağlı olarak ve Tinduf bölgesinden yönetilecek Cezayir'in 49. yeni bölgesini oluşturarak güney Fas'ta Atlantik Okyanusu'na doğru bir koridor açmaktır.

Cezayir söz konusu sorunun başından itibaren, bölgede kendi üstünlüğü ve hâkimiyetini sağlamaya ve aynı zamanda bölgede zayıf ve rakip olamayacak bir Fas dileğine denk düşmeyen tüm siyasi diplomatik çözümleri reddetmiştir.

İşgalin haksızca çizdiği sınırları sırf korumak amacıyla bir ülkenin toprak bütünlüğüne tehdit oluşturacak veya savaşa götürebilecek şekilde yol izlemek, medeni, ahlaki, milli ve insani ilkelerle bağdaşmamaktadır.

Bu kritik mesele konusunda Afrika birliği örgütü tarafından, işgalin koyduğu sınırları tekrar çizmek veya Afrika kıtasını kolektif vizyona göre paylaşmak gibi kararlar alınamayacağı ortaya çıkmıştır.

2.2.3 Polisario Cephesinin Ortaya Çıkması

Bu bölümde POLİSARİO Cephesini üyelerinden Mounineine Marbih ile yapılan görüşme sonrasında, elde edilen veriler kullanlmıştır. Marbih,Tindouf kamplarından kaçtıktan sonra Fas'a dönerek Radyo Sahara'nın direktörlüğünü yapmaktadır. Polisario'nun ortaya çıkma koşulları, Tindouf kamplarının kurulması ve Sahara sakinlerinin gözaltına alınmasının amacı hakkında bilgi verdiği bir görüşme düzenlenmiştir.

POLİSARİO Cephesinin ortaya çıkışı hakkında ve tarihteki genel şartları bize anlatabilir misiniz?

Sahra Bölgesi'nden bir grup genç Tantan kentinde gerçekleştirilecek kutlamalar esnasında, sosyo-ekonomik ve siyasi taleplerini ifade edecekleri bir gösteri hazırlığı içerisindeydi. Bu insanlar, insanlık onuruna yakışmayan, onur kırıcı koşullar altında yaşıyorlardı. Bölgelerinde, yol, kaldırım, içme suyu, elektrik yoktu, sağlık koşulları çok

kötüydü, yatırımın olmadığı ve işsizlikle boğuştukları adeta terk edilmiş, unutulmuş bir ülkede yaşıyorlardı.

Bu talepler, devletin dışarıdan ve içeriden güçlü bir baskıya maruz kaldığı Fas tarihinin çalkantılı bir döneminde ortaya çıktı. Bu dönemde yani 1970'lerde, Fas'ta herhangi bir makam, siyasi güç ya da bölgesel meşru bir otorite bu taleplere yanıt veremedi.

Bu dönemde Fas oldukça büyük iç ve dış sorunlarla boğuşmaktaydı. Dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, öncelikler listesinin içeriği ve önceliklerin sırası farklı bir biçimde şekillenmekteydi. Soğuk Savaş koşullarının hâkim olduğu bir atmosferde, ne ilk ne de son olan, süreğen hale gelmiş Arap çatışmaları devam etmekteydi.

Devlet, gençlerin bu heyecanlı tutumuna ve eylem isteğine yönelik tepkisini göstermekte gecikmedi. Onları zorla dağıtarak galip gelmekten daha iyi bir yol yoktu. Örgüt liderine gösterilerin sonlandırılması emredildi, gençler tutuklanarak cezaevlerine gönderildi ve burada oldukça kötü bir muamele ile karşı karşıya kaldılar. Görece daha dezavantajlı konumla olan vatandaşlara gerekli korunma sağlanmadı.

Bu gençler, kaybettikleri onurlarının ve zedelenen haysiyetlerinin intikamını almak istemekteydiler. Bu nedenle, diğer ülkelerdeki örgütün ileri gelenleriyle bir araya gelerek, kendilerine işkence edenlere ve kötü muamelede bulunanlara karşılık vermek istediler. Soğuk Savaş koşullarında, Arap ve Afrika ülkelerinde görülen çatışmalara dâhil oldular ve bazı ülkelerde savaşan taraf oldular. Bu dönemde, birliklerin kurulmasına ve koalisyonların yapılmasına izin verildi. Bu üniversite öğrencileri, atalarının, anne ve babalarının yaşadığı anavatanları olan Fas'a yönelik intikam faaliyetlerine giriştiler.

Anne ve babaları bu genç Sahralıların gelecekte hayatlarını sürdürecekleri ülkeyi özgürleştirmek için Kurtuluş Ordusu saflarında yorulmadan mücadele etmişlerdir. Fas Kralı V.Muhammed'e ve daha sonra da yerine geçen oğlu II. Hasan'a destek olmuşlardır.

Daha farklı bir tutum sergilenmeliydi. Unutulmamalıdır ki, 1972'de TanTan Gösterisi sırasında bu gençlere yapılan işkencelerin ve kötü muamelelerin sorumlusu

olan Fas makamları, zamanında iki başarısız darbe girişiminde bulunan kişiler tarafından yönetilmekteydi.

Bu doğrultuda, denilebilir ki, 1970'lerde Fas, genel bağlamda çelişkilere sahne olmaktaydı. Bununla birlikte, meydana gelen bu başkaldırı ve isyan hareketleri, tarihin normal seyrini etkilememiştir. Zira Batı Sahra meselesi aslen Fas ile İspanya arasındaki sömürgecilik mücadelesinden başka bir şey değildi.

Fas, iki sömürgeci gücün, Fransa ve İspanya'nın himayesi altındaydı. 1956'da Tanca (Tangier), 1958'de Tarfaya ve Tantan, 1969'da Sidi İfni (Afni) ve 1975'te Batı Sahra, sömürgeci güçlerin elinden aşama aşama bağımsızlığını kazanmıştır. Bu, tarihsel sürecin bir parçası ve sonucu olarak tezahür etmiştir.

Komşu ülke İspanya ile Fas arasında bu durum sıklıkla gündem yaratmıştır. Bu ülkeyle olan çatışmalar, müzakereler ve barışçıl yollarla çözüme kavuşturulmuştur. Bununla birlikte, Fas'ın rakipleri Cezayir ve Libya, POLİSARİO Hareketi'ne finansman ve kaynak sağlayarak, Fas'ın toprak bütünlüğünün tamamlanmasına karşı faaliyetleri desteklemişlerdir. Cezayir, Fas ile sınır topraklarında yer alan Tindouf'ta POLİSARİO'nun barınmasına izin vermiştir.

Fas, Güney illerinin egemenliğini geri kazandığında, POLİSARİO, Sahravi nüfusunun bir bölümünü Cezayir topraklarında kurulan mülteci kamplarına yönlendirmiştir. Polisario, Sahravileri Tindouf'taki bu kamplara götürürken, onlara yalan söyleyerek, durumu olduğundan farklı aksettirmiştir.

1975 yılının Kasım ve Aralık aylarında, POLİSARİO, Sahravilerin çoğundan Guelta Zemmur'da toplanmalarını ve Bir Lehlu şehrindekilere katılmalarını istediler. Bundan sonra, POLİSARİO Sahravileri Tindouf'a götürmek ve nihayetinde orada kalmalarını sağlamak ve geri dönmelerini engellemek istemekteydi. Ne yazık ki çoğu Sahravi, ulaşım imkânlarından yoksun oldukları için günümüze dek Tindouf'ta sıkışmış kalmıştır. POLİSARİO'nun nihai amacı zaten Cezayir topraklarında barınmak idi. Bu gerçeği bugün en azından 15 yaşındaki Sahraviler bile bilmektedir.

POLİSARİO neden bu toplama kamplarını kurmuştur? Neden kendine ait olmayan topraklar üzerinde, bunca insanı belgesiz, kayıtsız bir şekilde bir kampta rehin tutarak, onların hareket özgürlüğünü kısıtlamıştır?

Bu insanlar, gece gündüz POLISARIO'nun gözetimi altında tutulmaktadır, çocukları yalnızca nefret aşılayan ve umutsuzluğa itildikleri okullara zorla gönderilmektedir. İnsanlar, bir grup POLISARIO liderinin, bu insanları 40 yıldan daha uzun bir süredir bu kamplarda esir tutmalarının altında yatan nedenleri merak ediyorlar mı? Bunun asıl amacı nedir? POLISARIO'nun elinde, takas için bir koz bulundurmak istemesi mi?

POLİSARİO'nun askeri ve politik eylemlerinin bu kamplar sayesinde gerçekleştirildiği apaçık ortadadır. POLİSARİO'nun varlığı, bu kampların varlığıyla bağlantılıdır. Bu tarz bir politika, bir örgütü ya da topluluğu yalnızca uçuruma yuvarlayabilir. Bu kamplarda, insanlık dışı koşullara mahkûm edilerek uzun bir süre boyunca esir tutulan insanların maruz kaldığı her şey tamamıyla insan hakları ihlali olarak değerlendirilmelidir.

POLİSARİO, kendine, bu insanları 30 yıldan fazla bir süre boyunca kamptaki çadırlarda terk edecek yetkiyi nasıl vermektedir? Bu eylemini hangi nedene dayandırmaktadır?

İnsanların serbest dolaşım özgürlüğü nasıl engellenebilir?

Çocuklar nasıl istihdam edilir, onlara nefret ve umutsuzluk nasıl aşılanır?

Kamplardaki insanlar, diğer insanlar gibi yaşamaktan nasıl alıkonulabilir?

Kamplarda esir tutulan Sahravi toplumunun insanlarından nasıl yararlanılabilir?

Uluslararası hayır kurumları ve yardım vakıfları bu insanlık dramını nasıl görmezden gelirler?

Bu durum, insan haklarının en büyük ihlalidir. Öyle ki, insanın özü, kendi seçimlerini yapma ve kendi kararlarını almak ister. POLİSARİO temel insan haklarını 40 yıldan daha uzun bir süredir, durmaksızın ihlal etmektedir. Kamplarda esir tutulan bu insanlar neden bu acıları çekmiştir? Bu insanların, 25 yıldan daha uzun bir süre

boyunca, dayanılmaz koşullar altında fiziksel, psikolojik, ruhsal acılar çekmesinin ve işkencelere maruz kalmasının ne anlama geldiği bilinmekte midir?

POLİSARİO, tiranlığa benzeyen tek kurum, tek bürokrasi ve tek parti sistemini işte bu savaş ortamında Tindouf'ta kurmuştur. Her şey tek bir düşünce kalıbına bağlı olarak şekillendirilmektedir. Sürekli olarak uygulanan sistematik nüfus kontrol yöntemleri, esirlere şantaj karşılığı verilen yemekler ve daha bir sürü yöntemle, kampta esir tutulan sivilleri sıkı ve keskin fiziksel ve psikolojik işkenceler ile kontrol etmişlerdir. POLİSARİO Cephesi, gençleri ve yetişkinleri beyin yıkama faaliyetlerine maruz bırakarak, kendi "resmi tarihini" kendi kaleme alarak, olayları çarpıtarak, nefreti bir kural olarak dikte ederek ve yaygınlaştırarak, bu kimseleri sürekli kendi işleri için kullanabilecek bir hale getirmiştir.

Dünya 1991 yılında yaşanan değişimlere tanık olsa bile, Polisario ideolojisine sadık kalmakta ısrar etmiştir: Seçim yok, demokrasi yok, çoğulculuk yok, fikir özgürlüğü yok, sivil toplum yok! Polisario, varlığını sürdürmek için siyasi yapılarının tamamen kapalı tutulmasını emretti. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bu yana, POLİSARİO benzeri siyasi ve askeri yapılar ile bu yapıların tüm izleri dünya üzerinden kaybolmuştur. Bu hareketler, adlarını değiştirmişler veya kendileri çözülerek dağılmışlardır ya da küreselleşen özgür ve demokratik dünyanın gereksinimlerine ve koşullarına uyum sağlamış gibi görünen yeni yapılara dönüşmüşlerdir.

Tüm Sahravi Halkının kaderini belirlemek için, ahlaki, tarihsel veya demokratik bir temele dayandırılmayan bir toplum yaratma arzusu doğrultusunda, toplum iradesini hiçe sayacak şekilde bir referandumun gerçekleştirilmesi nasıl talep edilebilir? Bu referandumdan ne gibi bir beklenti söz konusu olabilir?

Demokratik olmayan, otoriter hareketlerin ve oluşumların hareket tarzı her yerde ve her seferinde aynıdır. İnsanlara ne düşündüğü asla sorulmaz. Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti'nin Polisario tarafından tek taraflı olarak ilan edilmesi de uluslararası hukukun apaçık bir ihlalidir.

Bu durum, halkın iradesine saygı göstermemek ve dolandırıcılık, sahtekârlık ve hilekârlık yoluyla siyasi zafere ulaşma niyetinin yanı sıra demokratik normları ihlal etmek meselesidir. Bu şekilde, Sahravi Halkının kendi kaderini tayin özgürlüğü

engellenmiş, halk, bu hakkından yoksun bırakılmıştır. POLİSARİO halkın adına karar vererek, halkın bu hakkını istismar etmiştir.

Eğer ortada bir hile varsa, bir bütünlükten ya da birleşmeden de söz edilemez. Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti, Dünya üzerinde maddi olarak herhangi bir varlığa sahip değildir, kuruluşu yok hükmündedir. Cezayir'in Tindouf kentinde kurulmuştur, kendi halkı yoktur. Söz konusu olan tek insan topluluğu, oy pusulaları kullandırılmadan oy vermeye zorlanan, kendi iradeleri dışında toplama kamplarında esir tutulan insanlardır. Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti'nin egemenliği de yoktur. Yalnızca yabancı bir ülkenin egemenlik sahasında hayali kurumlara sahiptir ve yalnızca internet üzerinde bulunmaktadır.

POLİSARİO kurulduğunda ilk genel sekreteri El Veli Mustafa Seyyit olmuş ve halefi olarak da Muhammed Abdülaziz'i atamıştır. POLİSARİO Cephesi, Tindouf'ta, Sahravi Haber Ajansı, Sahra Radyosu, Polisario Radyosu gibi propaganda araçlarını kullanmış ve Sahravi Hükümeti, Sahravi Kızılayı, Sahravi Kadınları Birliği ve Sahravi Gençlik Birliği gibi birimler kurmuştur.

POLİSARİO savaşı kaybettiğinde, bütün sınırların değiştirilmesi gibi imkânsız bir talebi içeren referandum projesi de başarısızlığa uğramış, iptal olmuştur. Polisario, Sahra'nın Fas tarafından işgal edildiğini dile getirmeye başlamış ve bölgenin siyasi baskı altında tutulduğunu ve insan haklarının ihlal edildiğini her fırsatta ifade etmeye başlamıştır. İnsan hakları konusunda ders verecek en son örgüt POLİSARİO'dur. Kuzey Batı Afrika'da, Cezayir, Fas, Moritanya ve Mali arasındaki sınırların Fransa ve İspanya tarafından belirli bir hesap doğrultusunda çizildiğini herkes bilmektedir.

Mevcut sınırlar herhangi bir coğrafi, insani ya da gerekli başka bir ölçüte tabi değildir. Sömürgeciler bu sınırları kendi paylaşımlarına uygun düşecek şekilde keyfi olarak çizmişlerdir, bu su götürmez bir gerçektir. Referandum projesinin başarısızlığının temel nedeni de bu durumdur. Sahraviler sadece Fas'ta değil, Bashar'dan Moritanya ile Mali arasındaki sınıra kadar, Cezayir'in Güneybatı kesiminde boydan boya kabileler halinde varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, Moritanya'nın kuzeybatı kesiminin tamamında, Mali'nin kuzeyinde, Cezayir'in güneyinde Timbuktu ile Taoudenni arasında da Sahravi varlığı söz konusudur.

Dolayısıyla, özgür, demokratik, adil ve kapsamlı bir referandumun düzenlenmesi için, istisnasız olarak bütün Sahravilere, ilk yerleşim planı aracılığıyla Birleşmiş Milletler tarafından kendi kararlarını verme fırsatı tanınmalıdır. İlgili dört ülkenin; Fas, Cezayir, Moritanya ve Mali'nin sınırları değiştirilmelidir. Tarihsel bağlamda, belirli bir Sahravi nüfusu vardır. Ancak sınırların belirlenmesi ve buna göre yeniden düzenlenmesi olanaksız görünmektedir ve bu nedenle bir çeşit kimlik belirleme referandumunun yapılması da mümkün değildir.

Referandumu organize etmek için gösterilen her kararlılık, atılan her adım, çatışmayı ve halkın çektiği acıyı sürdürmek için kasıtlı yapılan bir eylemdir. İşte bu düşünce tarzıyla, POLİSARİO; Sahra Halkı Dostluk Topluluğu, İnsani Yardım Derneği, Batı Sahra Dostları Derneği, Sahravi Halk Dostları Derneği gibi hayali kurumlar yaratmaktan çekinmemişler ve Faslı ancak Fas ile karşı görüş sahibi kimselerle suç ortaklığına girişmişlerdir. Birleşmiş Milletlerin, sınırları değiştirmeden bir referandum düzenlemenin imkânsızlığı sonucuna varması bir yana, POLİSARİO, sadece bölünmeye ve ayrılmaya yol açan bir referandumu istemekteydi ve kendi kaderini tayin (Self determinasyon) hakkını pek de dikkate almıyordu. Bununla birlikte, uluslararası düzeyde en üst otoriteyi temsil eden Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, kendi kaderini tayin hakkında devletlerin toprak bütünlüğünün dikkate alınması gerekliliğini vurgulamakta ve özyönetimin kendi kaderini tayin hakkının en iyi biçimlerinden biri olmaya devam ettiğini belirtmektedir.

Özerk yönetim biçimleri, Dünyanın en gelişmiş Batı ülkelerinde görülmektedir. Uluslararası toplum, böyle bir talep doğrultusunda, Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti'nin varlığını tanıyarak uluslararası hukuku kasten ihlal eden Afrika Birliği Örgütüne başvurmaktadır. Afrika Birliği Örgütü, bir referanduma dayalı olmayan, siyasi ve askeri bir hareket tarafından tek taraflı ilan edilen bir devleti tanıyarak uluslararası hukukun temel ilkelerinden sapmıştır. Ancak, bunu telafi etmeye çalışan kurum da her nasılsa, yine aynı örgüttür.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler, Bağlantısızlar Hareketi, Arap Birliği, İslam Konferansı Örgütü ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler uluslararası hukuk kurallarını sistematik bir şekilde hiçe saymışlardır. Bu uluslararası örgütlerin her biri, Sahra üzerindeki anlaşmazlığa yönelik bir çözüm çağrısı niteliğinde, Birleşmiş Milletler

Güvenlik Konseyi'nin siyasi ve uzlaşmaz kararlarını kendilerine dayanak olarak kabul etmişlerdir. Müzakereler ve diyalog çabaları esnasındaki çatışmalar, Arap Mağrip Birliği'nin kurulmasını engellemiş ve iki komşu ülke, kardeş devlet olan Fas ve Cezayir arasındaki uzlaşma çabalarını boşa çıkarmıştır. Bundan dolayıdır ki, Sahravi ailelerinin yaşamak için evlerine dönmeleri de engellenmiştir.

Buna ek olarak, bu çatışma sona erdiğinde, Kuzeybatı Afrika, insan ticareti, yasadışı göç, terör, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi suçların işlendiği gerilim dolu bir suç yatağı haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler, bu kamplardaki kötü muameleleri araştırmak ve gönderilen insani yardımların çalınmasının önüne geçmek için bu kamplara düzenli olarak Dünya Gıda Programı (WFP) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) komitelerini göndermektedir. Aynı zamanda, Avrupa Birliği İnsani Yardım Ofisi (ECHO) de bu kamplarda esaret altında bulunan kişilere yönelik insani faaliyetlerini sürdürmektedir.

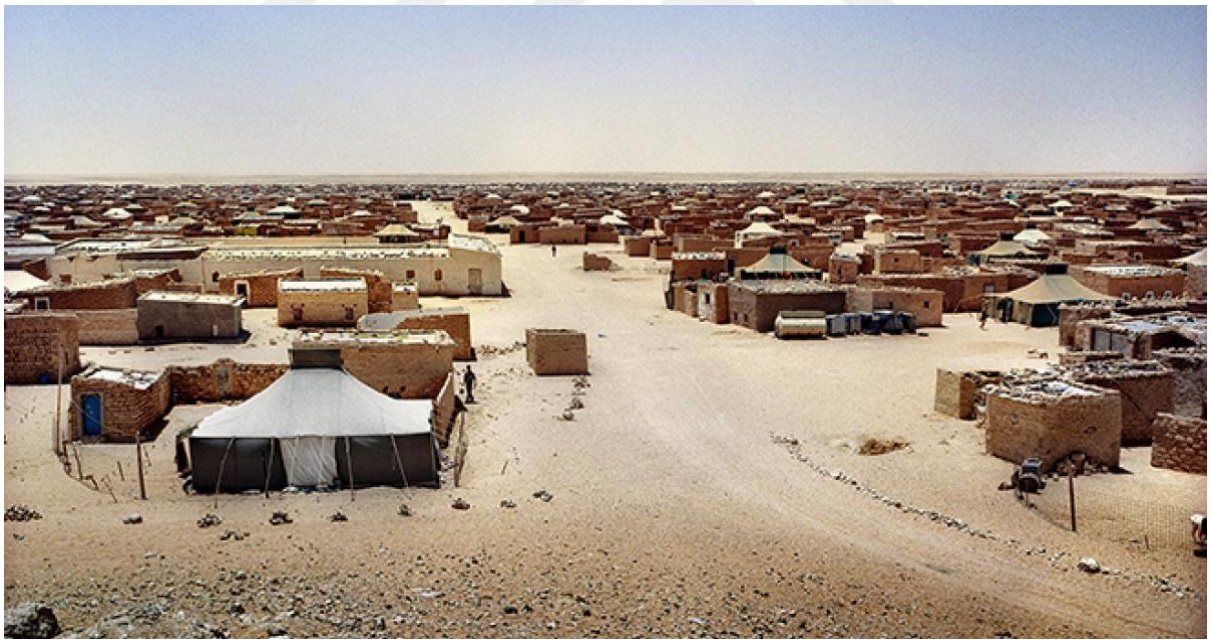

Fotoğraf 2: "Tinduf"kampı

İnsani yardımın çalınmasına ilişkin gerçek nedir?

İnsani yardımların çalındığı gerçeği, Amerika Mülteciler ve Göçmenler Komitesi, Fransa Özgürlük Vakfı, Avrupa Stratejik Enformasyon ve Güvenlik Merkezi gibi uluslararası kuruluşlar tarafından doğrulanmıştır. Bu organizasyonlar, Cezayir'in

Tindouf Kentindeki kamplara gönderilen uluslararası insani yardımların çalınması ve bu kamplardaki esirlerin insani durumu ile ilgili olarak uluslararası toplumu defalarca uyarmışlardır. Bütün bu trajik tarihe rağmen, Polisario hâlâ haklı olabilir. Yanlışta ısrar edecek bir nokta yoktur, inat eden bir kişinin eline inattan başka hiçbir şey geçmez.

Son Söz Sayın Mauleynayn

Bugün, tarih, Polisario'ya insanlarla ve aileleri ile iyi ve onurlu bir anlaşma yapma fırsatı vermektedir. Tarih, POLİSARİO'ya, geçmişte çektirdiği acıları ve yaptığı hataları unutma ve unutturma fırsatı vermektedir. Bu bağlamda Polisario için tek uygun çözüm, Fas Krallığının egemenliği altında siyasi özerkliği kabul etmektir. Bu, POLİSARİO' ya altın tepside sunulan bir fırsattır. Polisario Sahravi halkına karşı samimi bir saygı duyuyorsa bu fırsatı kaçırmamalı, düştüğü tuzaktan kurtulmalı, başkalarının emellerine ve çıkarlarına hizmet etmeyi bırakmalı ve başkalarının Polisario'yu Fas Krallığına karşı bir koz olarak kullanmasına izin vermemelidir. Fas için tek mesele, siyasi hegemonyadır. Fas Krallığının başka bir sorunu yoktur.

Sahravi halkı, Murabıtlar devletinin ve bugünkü Marakeş kentinin kurucusu olan Yusuf bin Taşfin döneminden, Marakeş kentini Fransızlardan savunan ve Fransız işgalini püskürten Şeyh Ahmed el-Hiba dönemine kadar Sahravi halkı daima Fas bayrağı altında Fas ile birlikte direniş göstermiştir. Şeyh Ahmed el-Hiba'ya güney illerinde çok sayıda kabile biat etmiştir. Fransızlar Şeyh Ahmed el-Hiba'yı "Mavi Sultan" olarak nitelendirmektedir. Babası Şeyh Ma al-'Aynany'dan gelen ailenin memleketi, Fas Çölünde bulunan Samara kentidir. Bu ailenin kökenleri günümüzde Moritanya topraklarında yer alan ve Mali sınırının yakınındaki Doğu Havzasına dayanmaktadır.

2.2.4 Sahra Dosyası Ve Fas Yönetiminin Hataları

Sahra meselesi, Fas'ın kalkınma ve silahlanma alanlarındaki harcamalarının boyutu göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik ve sosyal olarak hem yurtiçi hem de yurtdışı bağlamında, Fas'ın karşılaştığı en büyük ve en ciddi sorunlardan biridir. Geçen yıllar boyunca, Sahra sorunu; toplumsal sorunlarla mücadele, azınlık haklarının

korunması, Sahravi toplumunun siyasi katılımının düşük olması gibi bir dizi problem kapsamında kendini göstermiştir. Dolayısıyla, Sahra meselesi özellikle ele alınması gereken bir meseledir. Bu bağlamda, söz konusu sorunların çözümüne dair şu yaklaşımlar benimsenmiştir; örnek olarak, güvenliği sağlamak amacı ile birçok Sahravinin yerinden edilerek ve cezaevlerine hapsedilmiştir. Ayrıca kabilelerin ileri gelen yaşlılarına imtiyazlar sunarak, gençlerin rolünü marjinalleştiren politikalar temelinde inşa edilen yaklaşımlar yapılmış, ancak bu yaklaşımların her ikisi de başarısız sonuçlar doğurmuştur.

Fas Devleti, Batı Sahra'ya ait yerleşim yerlerinde, demokrasiye, çoğulculuğa ve toplumsal farklılıklara saygı gösteren, ulusal bir plana dayalı yeni bir yaklaşım geliştirememiştir. Dolayısıyla gençler yerine, geleneksel seçkin kitleyi ve sözde elit kesimi alternatif olarak muhatap almıştır. Bu durumun üstesinden gelmek için, bilinçli bir şekilde genç aktörlere odaklanmak ve elit olarak nitelendirilen kesimin yerine gerek yönetişime katkıda bulunmak ve gerekse demokratik bir vizyona erişmek için gençlerin toplumsal pozisyonunu daha güçlü bir hale getirmek gereklidir. Sahravilerin çeşitli görüşlerinin dikkate alındığı ve bu görüşler neticesinde elde edilen çıkarımların vurgulandığı somut bir eylem planı ile şeffaf ve anlaşılabilir bir gündem yaratarak, bu doğrultuda teşkil edilecek siyasi organlara kontrol ve hesap verme yetkisi tanınmalıdır. Bununla birlikte, ilgili politikaların düzenlenmesi, tüm konularda önerilerin sunulması ve karar verme gücünün verilmesi gibi haklar da tanınmalıdır. Toplumsal sorunların sürekli hale gelmesi, yabancıların planlarına hizmet etmektedir. Yoksulluk ve işsizlikle mücadeleyi, kusurlu ekonomik yapıyı iyileştirmeyi öngören politikaların uygulanması, kamu hürriyetine ve insan haklarına saygının gösterilmesi, ülke ekonomisinin güçlendirilmesi, gerek iç ve gerek dış ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilmesi adına daha istikrarlı bir ekonomik ortamın sağlanması, adaletin güçlendirilmesi gibi yaklaşımlar uluslararası arenada da güvenilirliği artıracaktır.

Fas Devleti, Sahra meselesini bir bütün olarak ele alırken bir düzine hatalar yapmıştır. Oysakidevlet, ikiyüzlü nezaket sözleri ile gerçekleri gizlememeli bu meseleyi açık yüreklilikle, cesaretle ve samimi bir şekilde ele almalıdır. Fas Devleti, her şeyden önce, 40 yılı aşkın bir süredir gündemini meşgul eden bu sorunu ele alırken, yürütme organının hatalarını görmeli ve bu hataları düzeltmelidir. Aksi halde, Sahra meselesi daha da zorlu bir hal alacaktır. Bu hatalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1991'den başlayarak 2006 yılının sonuna dek uzanan ateşkes sürecini karakterize eden ve tuhaf bir ironi olarak kabul edilen unsur, Fas'ın Polisario ile ve ardındaki Cezayir ile 16 yıl süren savaşın ardından, savaş kazanmasına rağmen müzakerelere zayıf ve mağlup taraf olarak dâhil olmuştur. Bir yandan, Sahravileri temsil etmeyen bir parti ile müzakere masasına otururken, öte yandan karşı tarafın silahla elde edemediği istek ve emellerin söz konusudur. 1980'de Fas, Samara, Layun ve Boujdour ile çevrili bölgenin etrafına bir duvar inşa ederek, Sahra topraklarını Polisario'nun saldırısına karşı güvenli kılmak istemiştir [61].

Savaş sırasında elde ettiği kazanımlara rağmen Fas, uluslararası antlaşma sürecini hiçbir ön koşul öne sürmeden kabul etmiştir. Oysa antlaşmanın diğer tarafı hâlihazırda tek taraflı olarak Batı Sahra Devleti'nin kurulduğunu ilan etmişti. Bu, zincirleme hatalar silsilesini başlatan ciddi bir hatadır. Bu hata, elde edilen tüm kazanımları yok edecek, kazanımların tamamını bir bir geriye götürecek, hatta meseleyi tamamıyla "sıfır noktasına" döndürecek bir paradokstur.

Bu dönemde Fas, rakiplerinin ateşlediği yangınlarla mücadele eden "itfaiyeci" rolünü üstlenmiştir [62]. Bu süreç boyunca Sahra meselesinin çözümüne dair gerçekleştirilen faaliyetler bütünü, ortaya çıkan her krizde rakiplerin hareketlerine karşı verilen tepkiler ile sonrasında rakiplerinin verdiği karşılığa göre şekillenen, adeta bir "çifte defans" ya da "çift savunma" olarak karakterize edilmiştir. Fas, bölgedeki çıkarlarını tehdit eden bir durum ya da eylem söz konusu olduğunda, içinde bulunulan durumun gerektirdiği zaman boyunca bekle ve gör politikası uygulamayı tercih etmiştir. Dahası, bu bekle ve gör politikasını, Cezayir'in resmen, ev sahibi bir ülke olarak bölücü örgüt Polisario'nun destekçisi olmasına ve Sahravilerin Tindouf kamplarında oldukça korkunç koşullar altında yaşadıkları onca trajik olaya karşın, Polisario örgütü içerisinde herhangi bir krizin ortaya çıkmasını beklemek suretiyle uygulamıştır.

Fas, saldırgan bir strateji oluşturmak yerine meseleyi bölgesel birlik temelinde ele almayı tercih ederek, "statükoyu sürdürme" fikrinde ayak diretmiştir. Öyle ki, Fas, zaman ilerledikçe karşıt taraftaki rakiplerinin davranışlarını değiştireceğine inanmıştır.

---

[61] محمد الزهراوي ، التحولات الراهنة في قضية الصحراء .https://www.hespress.com/orbites/299505.html (Mohammed zahravi , Sahara meselesindeki güncel dönüşümler)

[62] ندوة. المقرئ ابوزيد ، واقع الصحراء المغربية , https://www.youtube.com/watch?v=4SJwhExBAEc (Mukrie abu zeyd , Fas Sahrasında çatışmanın gerçeği ,siminer)

Bu durum da Fas'ı çatışmanın son yıllarına dek savunma konumunda kalmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Fas yalnızca aynı söylemi duygusal ifadelerle yinelemeye devam etmiştir. Bu yaklaşım ise beraberinde protesto gösterilerini ve kitlesel şikâyetleri getirmiştir. Bu tepkiler, ülkenin içinde oldukça etkili olsa da ülkenin dışında neredeyse yok denecek kadar az etki yaratmıştır.

1. Fas Devleti, sahra vatandaşlarıyla ilgili meselelere dair çözüm arayışında, bölgede artık halkı temsil etmekten çok uzakta olan, sınırlı sayıda seçilmiş yetkililerle muhatap olmuştur ki bu kimseler genellikle şeyhler ve ailelerin ileri gelen kimseleriydi. Fas Devleti, Sahra'nın değişen sosyal yapısını ve demografik verilerini göz ardı etmiştir [63]. Öyle ki, Sahra'daki sosyal gruplarda genç ve eğitimli bireylerin sayısı bir hayli artmış, küresel, bölgesel ve yerel politik dinamiklere ve değişimlere ayak uyduramayan bu seçilmiş kimselerin dönemi geçmişte kalmıştır. Bu seçilenler, yalnızca çok küçük bir azınlığı temsil etmekteydi. Fas Devleti, aslen bu seçilenlerin ve bölgedeki gelenekçi siyasi oluşumların umutsuz halini gayet iyi bilmekteydi. Güney illerinde gençlerin seçkin bir topluluk oluşturamaması, bu genç kitlenin tezlerin kabul ettirmek ve düşüncelerini savunmak için farklı arayışlara yönelmelerine neden olmaktadır. Bu doğrultuda, Polisario ortaya çıkan ilk ayrılıkçı hareket değil ancak Fas hükümetine ve ulusal partilere karşı bir duruş sergileyen Sahra gençliğine en büyük desteği sağlayan örgüttür.

2. Sahra toplumunda, borçlandırma, rüşvet alma, haksız kazancın teşvik edilmesi gibi yozlaşmalar gittikçe yaygın hale gelmiştir. Halkın çoğu bu yozlaşmaya sessiz kalmayı tercih etmiştir. Devlet, ulaşım ve balıkçılık gibi çeşitli alanlarda lisans verme yoluyla bu alanlarda faaliyet göstermek isteyen insanlar arasında bu alanları ayrıcalıklı bir hale getirmiştir. Bu ayrıcalıklar yer yer gayri resmî dokunulmazlık, yönetici ayrıcalıkları gibi olumsuzluklarla da Sahra toplumunda tezahür etmekte ve halkı olumsuz etkilemektedir. Vatandaşlık satın alınabilir bir hale gelmiştir ve bu durum kişilerin Fas Devleti ile yaşadığı problemleri de artırmıştır. Özellikle yoksul ve dezavantajlı kesimde bu ayrıcalıklar büyük hoşnutsuzluklar yaratmıştır.

[63] محمد باهي ، اوراق من ذاكرة باهي ،ص 16، الدار البيضاء ،2016 (Mohammed bahi , Bahi hafızasından evrakları , s 11 ,kazablanka 2016)

3. Genel olarak Fas'ın güney bölgelerinde ve bilhassa Sahra bölgesinde sürdürülebilir kalkınmaya yönelik programlar oldukça yetersiz ve zayıf kalmıştır. Devletin bu konudaki çabalarına rağmen, ekonomik marjinalleşmenin sonuçları kaçınılmaz bir şekilde tezahür etmiştir. Bu sonuçlar; arazinin büyük bir düzlüğe sahip olmasına rağmen kara yollarının yapılmamış olması, istihdam sağlama kapasitesine sahip büyük ve güçlü sanayi tesislerinin bulunmaması, Sahra'da ve genel olarak Çöl toprakları üzerinde üniversitenin ve kurumsal yapıların bulunmaması, bölgede daha önce programı oluşturulan demiryolu projesinin iptal edilmesi, turizme yönelik projelerin ve altyapı çalışmaların olmaması sayılabilir.

4. Sahra bölgesinin kültürel ve tarihi özelliklerine saygılı, kamusal özgürlüğün, insan hak ve hürriyetlerinin kapsamını genişleten, yerel ve bölgesel düzeyde demokrasinin yerleşmesini sağlayan gerçek bir siyasi iradenin olmaması göze çarpan bir problemdir. Fas'ın bağımsızlığını kazanmasından bu yana Sahra Bölgesi, Fas'ın tüm bölgelerinde görülen merkezi idari vesayet sistemi altında yönetilmiştir ki bu sistem, liyakatten uzak olmakla birlikte, valilerin, dini liderlerin ve diğer çalışanların atamalarına dayanmaktadır. Bu durum, bölge insanının kültürel, sosyal ve tarihsel özellikleri anlamamasına ve benimsememesine, bunlara saygı göstermemesine idari yetkililerin göreve atanmalarıyla halk ile idare arasında sürtüşmelere ve problemler çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca, seçimle işbaşına getirilen temsilcilerin oluşturduğu yerel meclisler, yerel demokrasiye katkıda bulunmamaktalar, çünkü işlevleri ve faaliyetleri herhangi bir önem arz etmemektedir. Bu yerel meclisler, ellerindeki gücü kullanmak için büyük bir hukuki engeli aşmak zorunda bırakılmışlardır, yerel iradeyi sınırlayan güçlü vesayet makamları vardır [64].

5. Konuyla ilgili bilgi ve iletişim stratejisinin bulunmaması da sorunlardan biridir [65]. Özellikle Batı kamuoyunu yönlendirmede ve Batı kamuoyunun düşüncelerini şekillendirmede dördüncü kuvvet medyanın oynadığı etkin rol olarak bilinmektedir. İspanya ve Cezayir Medyası, Polisario'nun Batı Sahra üzerindeki istek ve taleplerini destekleyerek, konu ile ilgili karar alıcıları etkilemeyi başarmıştır. Buna rağmen, Fas

[64] عباس بودرقة ، الخطايا السبع للدبلوماسيه المغربية في الصحراء، ص 9 ، 2016 (Abbas budarka , Sahara konusundaki Fas diplomasisinin yedi hataları, s 9 ,2016)

[65] عباس بودرقة ، الخطايا السبع للدبلوماسيه المغربية في الصحراء، ص 15 ، 2016 (Abbas budarka , Sahara konusundaki Fas diplomasisinin yedi hataları, s 15 ,2016

Devleti'nin resmi medya organları, bu mesele ve toprak birliği meselesini dışarıya pazarlamakta başarısız olmuştur. Dolayısıyla aynı resmi savı ileri sürerek kendini tekrar etmiş ve bu yöndeki çabaları sınırlı kalmıştır. Resmi yayın organlarının temel sorunu bilgi eksikliğidir. Burada yanıtlanması gereken bir soru vardır: Fas halkı, Fas Devletinin POLİSARİO ile yaptığı doğrudan görüşmelerde neler olduğunu ne ölçüde bilmektedir? Bilgisizce gelişmeler karşısında şaşkınlık içine düşen vatandaşların, güney illerinin ulusal üretime katkısı ve bu bölgelere yönelik gerçekleştirilen "resmi harcamaların hacmi" gibi sorulara resmi ve ulusal medyanın yanıtları ne olmuştur? Fas Halkı, kendilerinin Sahra halkı için fedakârlık gösterdiğini düşünürken, Sahraviler Faslıları Bölgedeki ürünlerin, özellikle de fosfat gibi yer altı zenginliklerinin ve balık gibi gıda kaynaklarının tüketiminden sorumlu tutmaktadır. 38 yıl gibi uzun bir süredir devam eden bu meselenin önemine rağmen, bilgiye dayalı stratejik bir yaklaşımın olmaması ve resmi ulusal medyada Batı Sahra meselesi hakkında gerçek tartışmalara yer verilmemesi başlı başına büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kelimelerin, medyanın elinde bir silaha dönüşmesi ve medyanın Dünya üzerindeki etkisi sır değildir. Dolayısıyla hiç kimse, Fas'a yönelik düşmanca tavırların ve eylemlerin sergilenmesi için, kutuplaşma ve ayrışmaya yönelik propagandaların yapılması için internet ortamının muazzam potansiyelini göz ardı edemez. Burada gerekli olan; diyaloglar, programlar, seminerler, anketler, görüşmeler gibi araçlarla yeni bir vizyon doğrultusunda kamuoyuna açık bir tartışmayı başlatmaktır. Demokrasi bağlamında siyasete ve siyasi çoğulculuğa gereken önemi atfederek, fikir özgürlüğüne saygı duyulmalı ve her bireyin düşünce ve ifade hürriyetinin güvence altına alınması gerekmektedir. Konu ile ilgili seminer ve toplantılara katılarak, Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, bu mesele ile ilgili bütün tarafların ve kişilerin çalışmalarını kapsayan dokümanlar oluşturulmalı ve bu materyaller görsel, işitsel, yazılı ve elektronik medya aracılığıyla kamuoyuna sunulmalıdır. Böylece meselenin uluslararası düzeyde takibi gerçekleştirilmelidir.

6. Fas, Ömer Hadrami, İbrahim Hâkim gibi, Polisario'nun önde gelen isimlerinin ve liderlerinin geri dönüşünden faydalanamamıştır [66]. Fas bu liderleri kendi amaçları doğrultusunda değerlendirmeli, Sahra'da serbest hareket kabiliyetine sahip bir örgüt, deyim yerindeyse Faslı bir Polisario oluşturmak için kullanmalıdır. Ancak, bu

[66] عباس بودرقة ، الخطايا السبع للدبلوماسيه المغربية في الصحراء، ص 22 ، 2016 (Abbas budarka , Sahara konusundaki Fas diplomasisinin yedi hataları, s 22 ,2016)

liderler Fas ordusu ile savaşan ve çok sayıda kayba neden olan liderlere dönüştüler. Bunlardan bazıları, devlet hiyerarşisinin önde gelen yöneticileri tarafından yakalandılar, yaralandılar ya da öldürüldüler.

Fas'ın kendi görüşlerini açıklamak için Dünya'da ve yerel bölgelerde her yere ulaşabilen özel bir diplomatik yöntem geliştirmesi gerekmektedir.

7. Bu meselenin çözümüne yönelik süreç yönetimi azınlıkları, insan haklarını, sivilleri ve sivil toplum örgütlerini dikkate almamaktadır. Fas idaresi, Sahra meselesinin çözümüne yönelik aldığı tedbirlerde, yukarıda belirtilen itfaiyeci rolü haricinde siyasi oluşumlara herhangi bir rol vermemektedir. Yani, Fas, çıkmaza girdiğinde siyasi oluşumları, içinde bulunduğu durumdan çıkmak için ve bu meseleye dair gerçekleştirilen süreç yönetiminin eksiklerini örtbas etmek için yardıma çağırmaktadır [67].

Fas Devletinde Sahra meselesini yöneten ve ipleri elinde bulunduran kurum; İçişleri Bakanlığıdır. Fas Halkı, siyasi partiler ve toplumun diğer unsurları, Sahra meselesine dair bütün bilgileri yalnızca Fas İçişleri Bakanlığı'ndan ya da Mağrip Arap Haber Ajansı'ndan almaktadırlar. Bu durum, Batı Sahra meselesini takip etmek için sivil ve askeri yetkililerden oluşan bir Yüksek Komite kurulmasına, Sahra Altı Afrika Danışma Konseyi'nin yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır. Bu durum, siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri ile özerklik önerisi üzerine kapsamlı tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Bu süreçte Fas diplomasisinin artan etkinliği de göze çarpan bir gelişme olarak kaydedilmektedir. Öte yandan, yalnızca talimatları izleyen bazı idari kurumların olduğu görülmekte, siyasal ve toplumsal oluşumlardan ise, parlamento, siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin neredeyse hiç olmadığı görülmektedir. Bu sivil ve siyasi oluşumlardan hiçbiri sergilediği etkinliklerde başarılı sonuçlara ulaşamamaktadır. Dost ülkeler haricindeki diplomasiye bakıldığında, popülist diplomasiye dayanan ve tek amacı daha fazla oy kazanmak olan dış politika hamlelerinin büyük bir boşluğa gebe olduğu görülmektedir.

Diplomasinin yok denecek kadar az gelişmesinin ve başarı sağlamamasının nedeni ortadadır. Bununla başa çıkmak için, Sahra'dan eğitimli ve donanımlı, genç

---

[67] 2015 ، ص25 ،اختلالات الدبلوماسيه المغربيه في ملف الصحراء ياسين ايت يوسف (Yasin ayt yusuf ,sahara dosyasında Fas'ın diplomatik dengesizlikleri, s 25, 2016)

bireylerin diplomasiye dâhil edilmesi ve yurtdışındaki Fas elçiliklerinde, Sahra Meselesi üzerine uzman olan kişilerden oluşan ve faaliyetlerini bütün uluslararası ortamlarda sürdürebilecek, Fas'ın tezlerini savunabilecek ve muhaliflerin iddialarını çürütebilecek özel çalışma birimleri oluşturulması gerekmektedir.

8. Diplomasi, özellikle devletin siyasi sistemi, toplumun değerleri ve birliği üzerine etki edecek sorunlara ve devletin dış politika hedeflerini gerçekleştirme yolunda baş etmek zorunda kaldığı güçlüklere karşı devletin hedeflerini ve toprak bütünlüğünü savunmayı amaçlar. Sahra Meselesinde ise Fas Diplomasisi, diplomatik eylemlerini idealizm ile duygusallığın içiçe geçtiği sorunlu bir hal almıştır. Dolayısıyla, Fas Diplomasisinin gerçekçi yaklaşımlardan ve devletin çıkarlarını gözetme prensibinden uzaklaştığını söylemek mümkündür. Devletler arası ilişkiler, çıkarların üzerinden yürütülür. Diplomaside devletlerin tutumları çıkarlara göre değişkenlik gösterir. Bismarck'a göre, "ticarette olduğu gibi siyasette de duygusal faktörlerin etkisi olmamalıdır" [68]. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin dışişleri ve diplomasisi tamamıyla çıkarları rehber edinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bir diplomatı için davranışlarında temel motivasyon kaynağı, siyasi, ekonomik, ticari ve stratejik çıkarlardır. Yeni çağda, devletlerin diplomatik stratejileri, bir yandan yaşamsal çıkarlarının korunmasına diğer yandan diplomasinin bir araç olarak kullanılabildiği bütün alanlarda sürdürülebilir ilerlemenin ve kalkınmanın sağlanmasına dayanmaktadır. Bu nedenle, uluslararası ilişkiler ve diplomasi söz konusu olduğunda ekonomik iş birliği ve çok yönlü entegrasyon politikalarına odaklanmak olağan karşılanmaktadır. Fas Dışişleri Bakanlığı'nın yeterince aktif olmadığı söylenebilir. Sahra meselesinde, Fas'ın diplomatik stratejisi uzun soluklu olmamıştır ve yeniliklere kapalı kalmıştır. Öyle ki, Fas'ın duruma göre statükoyu korumak istediği ve duruma göre boş koltuk politikasını tercih ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, Fas'ın Sahra sorununun çözümüne yönelik olarak, gelecekteki olası durumları çok yönlü bir şekilde ele almadığı, orta ve uzun vadeli stratejik planlara dayanmadığı ve çeşitli jeostratejik değişkenleri hesaba katmadan duygusal kararlar verdiğini söylemek mümkündür. Beklentilere bağımlı bir şekilde seyreden ve yeri geldiğinde aktif ve agresif bir tutum sergilemeyen diplomatik

[68] ياسين ايت يوسف ،اختلالات الدبلوماسيه المغربيه في ملف الصحراء ،ص51 ، 2015 (Yasin ayt yusuf ,sahara dosyasında Fas'ın diplomatik dengesizlikleri, s 51, 2016)

yaklaşımların, uluslararası toplumda etkinlik sağlamada ve hedeflerine ulaşmada birçok güçlükle karşılaşması mümkündür.

Öyle görünüyor ki, Fas diplomasisi, siyah ve beyazın ötesindeki renkleri görememekte, Dünya'nın yeni dinamiklerini ve durumunu yeterince okuyamamaktadır. Bu siyah beyaz diplomasisinin mantığı, Rusya'nın Cezayir'de olduğu sürece Fransa ve Amerika'nın Fas'ta bulunması gerektiği yönündedir [69].

Böyle bir zihniyet, devler arasındaki fikir birliği bağlamında hareket etmekten kaçınamamakta ve uluslararası ilişkilerde gerçekleştirilecek radikal değişiklikler ve ilerlemelere kayıtsız kalmak istemektedir.

Örneğin, Batı diplomasisi, ABD'nin Cezayir ve Fas ile Fransa'dan daha çok ilgilendiği konusunda ikna olmamış görünmektedir. Bunun nedeni oldukça basittir. Öyle ki; Cezayir gaz ve petrol ihraç etmekte, Fas ise fosfat, portakal ve domates ihraç etmektedir. Bugün Batı'nın problemi bir sosyalist ideoloji ya da sermaye meselesi ile ilgili değil, doğrudan doğruya bir enerji problemidir. Batı, Kızıl Çin'den gelmiş olsa bile enerjiye olan talebini sürdürmektedir. Piyasalar, mallarını Sibirya ve Sovyet ormanlarının derinliklerinde olsalar bile elden çıkarmak istemektedirler. Bu kaynakların ve pazarların müşterilerinin Buda'yı, Marx'ı ya da Hz. Muhammed (SAV)'i takip etmesi bir önem arz etmemektedir.

Cezayir'in ürettiği petrolün yaklaşık %40'ını Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç etmesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nden de teknoloji, sanayi ürünleri ve kendini geliştirmek için gerekli teçhizatları ithal etmesi tesadüf değildir. Bu durum Cezayir'in ilgisini çekmekteyken, Amerika Birleşik Devletleri fikirlerle değil çıkarlarla hareket etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Fas'a karşı olan tutumu, ılımlı bir siyasete dayanmakta ve bu ılımlı tutum Amerika Birleşik Devletleri'nin Fas'a herhangi bir düşmanlık göstermemesine neden olmaktadır. Ancak, buna rağmen Amerika Birleşik Devletleri, Batı Sahra ile olan ilişkilerini de derinleştirmektedir. Fas ve Sahra arasında gelişen dinamiklerin neticesinde Çölün bu bölümü Suudi Arabistan'ın gaz ve fosfat kaynağı haline gelmiştir. Fosfat, tarım ve beslenme alanlarında tıpkı petrol gibi stratejik

[69] ندوه، واقع الصراع في الصحراء المغربيه ، المقرئ ابو زيد , https://www.youtube.com/watch?v=4SJwhExBAEc (Mukrie abu zeyd , Fas Sahrasında çatışmanın gerçeği ,siminer)

bir maddedir. Dünya fosfat rezervlerini ve piyasasını şimdiye kadar daima Amerika Birleşik Devletleri kontrol etmiştir ve bu alandaki liderliğini başka bir ülkeye kaptırma niyetinde değildir. Böylesine stratejik bir kaynağın kontrolünü özellikle de bir üçüncü dünya ülkesine bırakmak çıkar düşüncesine aykırı görünmektedir. Özellikle 21.Yüzyılın ufkunda, petrol kıtlığını önlemek için açlık olgusunun bir silah olarak kullanılması öngörülmektedir. Fransa ise Cezayir ile ilgilenmektedir, çünkü ekonomik pazarları her açıdan daha umut verici ve gelecek vadeden niteliktedir.

İkili ilişkilere dayanan ya da diğer dinamiklerden etkilenen bazı hususların, bu devletlerin kartlarını tamamen açık olarak oynamasına engel olmaktadır. Ancak, en nihayetinde, devletler, Fas'ın desteğini küçümseyen herhangi bir tutumu açığa vurma konusunda oldukça temkinli davranmaktadırlar.

Öğretiye dayalı Haçlı Seferleri fikri, uzun zamandan beri yerini kapsamlı bir ekonomik savaş fikrine bırakmıştır. Üçüncü Dünya ülkelerinde görülen silahlı çatışmalar bu görünmez savaşın yalnızca küçük bir parçasıdır.

Bu nedenle, devletin gücünü ve duruşunu yansıtan güçlü bir diplomasi inşa etmek için, acilen etkili ve sağlam bir yapı oluşturmak gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki öneriler doğrultusunda hareket edilmelidir:

A- Sahra meselesi gibi önemli bir konuda, ulusal bir tartışma başlatmak önemlidir. Bu diyalog ortamına, yalnızca belirli bir vizyona sahip olamamış siyasi partiler değil, çeşitli sosyal grupların ve farklı siyasi unsurların da dâhil edilmesi gerekmektedir.

B- Sahra meselesi tekel haline gelmiş mevcut tarafların elinden alınarak, uluslararası ortamda yeni müttefikler aranmalıdır. Öyle ki, günümüzde dünya çok kutuplu, çok sayıda aktörün rol aldığı bir uluslararası platform haline gelmiştir ve alışılagelmiş, klasik müttefik anlayışı terk edilmiştir.

C- Dışişleri Bakanlığı ve bağlı unsurlarının yapılarının ve kapsamlarının yenilenmesi, geliştirilmesi amacıyla üniversitelerle iş birliğinin artırılması, üniversitelerin bilimsel araştırmalarının desteklenmesi, diplomasi ile ilgili birimlerin birbiri ile koordinasyonun denetlenmesi gerekmektedir. Bunula birlikte, ilgili görevlilerin yetiştirilmesi, eğitilmesi ve çalışmaların

denetlenmesi için diplomasi alanında çeşitli ve çok yönlü iş birliklerinin etkileştirilmesi üzerine çalışmalarda bulunmak gerekmektedir.

9. Fas'ın Batı Sahra'nın özerkliğine dair önerisi, taraflar arasında on yıllarca süren çatışma ve anlaşmazlık sürecinin nihayetinde, gerçekçi kabul edilen ve doğrulanabilir nitelikli ilk siyasi girişimi olmuştur.

Gerçekçi bir tez olarak öne sürülen bu öneri, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülkenin desteğini kazanmıştır. Bununla birlikte, Batı Sahra'da, Sahravilerin kendi parlamentolarını ve yerel yönetimlerini kurarak, Polisario'nun etkisini kırmalarına ve bu örgütü zayıflatmalarına neden olabilecek özerkliği tek taraflı ilan etmelerinden ziyade, Fas, hesap verebilirlikten ve şeffaflıktan uzak yapısı ile bölgedeki yozlaşma ve yolsuzlukları devam ettiren Sahra İşleri Danışma Konseyini kurarak, Batı Sahra'nın özerkliğini bu şekilde sağlamayı amaçlamıştır.

Şayet Fas, özerkliğin olması gerektiği gibi uygulanmasını sağlasa; Sahra halkının ifade özgürlüğüne ve iradesine kısmen dahi olsa saygı duysa ne kaybedecektir? Yerel siyasi oluşumların çalışmaları neden durdurulmuştur? Başta yerel siyasi unsurların faaliyetlerinin engellenmesi ve Fas'ın bu yöndeki diğer tutumları, Batı Sahra'da özerkliğin uygulanmasında Fas'ın resmi söylemindeki ciddiyetsizliğin açık bir ifadesi olarak tezahür etmiştir.

POLİSARİO, özerklik girişimi konusunda ikna edilseydi ve yalnızca Fas'ta faaliyetlerine devam etseydi, Polisario sonunda Cezayir'den bağımsız, bölgesel bir Sahra partisi yani siyasi bir unsur olarak faaliyetine devam edecekti[70].

10. Fas'ın Afrika Birliği'nden çekilmesi ve boş sandalye politikasına dayalı yaklaşımı bir hatadır. Öyle ki Fas ile ilgili sorun; hassas siyasi kararların çoğunun genellikle öfke anının getirdiği ruh hali ile verilmesi ve öfkenin kontrol

[70](Referans: Bölgesel partilerin yetkilendirilmesi, ulusal partilerin Sahra'ya girmesini engellemeyecektir. Ancak, rekabete bağlı olarak varlıklarını güçlendirecektir. İspanya örneğinde olduğu gibi; İspanya ve Bask bölgelerinin her ikisi de İspanya'dadır. Ulusal ve bölgesel partiler birbirleriyle demokratik biçimde rekabet edebilirler, burada hakem halktır.)

altında tutulmamasıdır. Ancak, öfke hali sona erdikten sonra, Fas, kayıplarının farkına vararak bunları tamir etmektense bastırmayı tercih etmektedir [71].

1978 – 1983 yılları arasında Afrika Birliği Örgütü'nün Genel Sekreteri olan Togolu Adam Kudiou, Sahra meselesini ve Sahra'nın özerkliğini Afrika Birliği Örgütü gündemine dâhil etmiştir. Ancak bu görüşmeler, 1976'dan bu yana POLİSARİO Cephesi tarafından ilan edilen Sahra Cumhuriyeti'nin tanınmasına yer vermemektedir.

Etiyopya'nın Addis Ababa Kentindeki Afrika Birliği Örgütü karargahının toplantı salonunda, Polisario temsilcisinin "Cumhuriyet Bayrağı" ile kabul edilmesi, Fas'ın görüşmelerin gündeminde dahi yer almayan bir hususa bu kadar önem atfedilmesinden dolayı, bu durumu haksızlık olarak kabul etmiş ve Afrika birliği Örgütü Genel Sekreterini bu kabulünden dolayı Fas hükümeti protesto etmiştir.

Afrika Birliği, kurtuluş hareketlerinin ya da örgütlerin değil devletlerin bir teşkilatıdır. POLİSARİO da bir devlet değildir ve dolayısıyla uluslararası kabul görmüş devlet tanımı dâhilinde değerlendirilmemektedir. Ancak, Cezayir ve Güney Afrika'nın politik baskıları, bu hukuki ve diplomatik hatanın yapılmasına neden olmuştur.

Bu süreçte, Fas'ın protestosu itirazın da ötesine geçerek, kendini destekleyen birkaç Afrika ülkesi ile birlikte toplantıyı boykota dönüştürmüştür. Fas ve Fas'ı destekleyen devletler toplantıdan çekilmişlerdir. Bundan dolayı Adam Kudjo'nun önerisi muhalefet edenlerin itirazları olmadan ve çoğunluğu da sağlamadan kabul görmüştür. Sonuç olarak Sahra Cumhuriyeti Afrika Birliği Örgütü tarafından tanınmıştır ve Fas, 2017'deki geri dönüşüne dek Örgütten çekilmiştir. Eğer Fas, müttefikleri ile birlikte toplantıdan çekilmemiş olsaydı, Polisario'nun isteklerine karşı oy kullanabilirlerdi ve bu toplantıdan istedikleri sonucu elde edebilirlerdi.

Fas'ın 40 yıl boyunca izlediği "boş koltuk" politikasının sonucu ne oldu?

[71] علي انزولا، قضية الصحراء من ادم كودجو إلى بان كي مون https://hunasotak.com/article/20946 (Ali anzula , sahara meselesi Adam Kodjo'dan Ban Ki-moon'a ,s 8, 2016)

Fas'ın resmi ifadesine göre, sadece "ayrılıkçı bir hareket" olan POLİSARİO, şimdi birçok Afrika ülkesi tarafından bir devlet olarak tanımakta buna rağmen Afrika Birliği'nin kurucu devletlerinden biri olan Fas, Afrika'nın en büyük uluslararası örgütünün sistemine dâhil olmamayı tercih etmektedir. Kıtasal bir blok oluşturmak adına "muhaliflere" kapılarını açan Afrika Birliği Örgütü'nden çekilen Fas, bu hatasını bölgesel alternatiflerle telafi etme yoluna gitmiştir. Bazı Afrika ülkeleri ile ikili ilişkilerini güçlendirmeye çalışsa da bu çabalar Fas'ın boş koltuk politikası sonucunda kaybettiklerini telafi etmekte yetersiz kalmıştır. Fas'ın Afrika Birliği Genel Sekreteri Adam Kudjou ve Afrika Birliği Örgütü ile anlaşmazlığa düştüğü ve protestosunu gerçekleştirdiği sürede yaptığı en büyük hata, boş koltuk politikası ile kendini yıllarca izole ederek, rakiplerinin isteklerine engel olmamasıdır. Fas'ın o dönemde ortaya attığı kartopu şimdi adeta bir çığ haline gelmiştir.

3. BÖLÜM : ÇÖZÜMLER

3.1 Uluslararası Çabalar

Birleşmiş Milletler esasen sorunun ileri merhalelerinde, yani savaş çıkmasından on yıldan sonra ancak hareket etmeye başladı. Diğer taraftan krizin başında Afrika Birliği Örgütü'nün çözüme yönelik çabaları gerçekten ciddi idi. Örneğin bu çabalar çerçevesinde 1983 yılında gerginliği azaltmak üzere Addis Ababa'da bir konferans düzenlemişti.

Lakin 1984 yılında Afrika Birliği Örgütü tarafından ''Arap Sahra Cumhuriyeti'' 'nin tanınmasına tepki olarak örgütten ayrılan Fas, örgütün çabalarını etkisiz hale getirmişti ve bundan dolayı Birleşmiş Milletler bu sorumluluğu üstüne almıştır.

14 Aralık 1968 tarihinde Birleşmiş Milletler 1514 no'lu kararıyla siyasi çözüm aramaya çağırmasının yanı sıra, işgalin sona ermesini tavsiye etmekteydi. Ancak 1988 yılında bu soruna çözüm getirmeye çabalayan taraf olarak Afrika Birliği Örgütü yerine Birleşmiş Milletler örgütü geçmiştir.

Fas egemenliği altına girme ve ondan tamamen bağımsız olma teklifleri haricinde, Birleşmiş Milletlerin sunduğu ''çözüm teklifleri'' şöyle zikredilebilir;

1- 1988 planına göre bir self determinasyon referandumu düzenlenerek sonuca göre Batı Sahra'nın ya Fas egemenliğine tamamen girmesi ya da bağımsız bir ülke haline gelmesi.

2- Sahra'nın paylaşılması.

3- Kapsayıcı çerçeve çözümü (geçici özerklik sonra referandum)

4- BM'nin orta çözümü.

3.1.1 Self Determinasyon Referandumunun Detayları

Aralık 1985 yılında BM'nin Sahra sorunu ile ilgili 40/50 kararıyla, BM Genel Sekreteri çatışmanın bütün taraflarını insaf edecek ve ateşkesle başlayacak barışçıl bir çözüm bulmakla görevlendirmiştir.

1988 yazında, BM'nin eski Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar tarafından sunulan referandum teklifinin açık muhtemel sonuçları ise, ya Fas'a ilhak ya da bağımsız bir ülke olmak olarak açıklanabilir.

- 30 Ağustos 1988 tarihinde iki taraf teklifi kabul etmiştir.

- Eylül 1991 yılında da savaş topları susup ateşkes ilan edilmiştir.

- 30 Ağustos 1988 yılındaki BM'nin güvenlik konseyi 690/1991 kararıyla Batı Sahra'da referandum süreci denetlemesiyle görevlendirilen ''Minorso delegasyonu'' işe başlamıştır.

Sekiz yıl boyunca BM'in ve delegasyonun yaptığı işlerden biri referandumda oy kullanacak insanların kriterlerini ve sayılarını belirlemektir. Fakat bu çalışma İspanya'nın 1974 yılında yapmış olduğu nüfusa dair bir istatistiğe dayanarak ortaya atılmış ve bu yüzden, bu listeye Fas'ın itirazları 130 bine ulaşmıştır. İşte bu anlaşmazlıklardan dolayı Aralık 1999 yılında ''Minorso delegasyonu'' referandum teklifini iptal etmiştir.

3.1.2 Sahra'yı Paylaşmak

Bu plana göre, Sahra'nın üçte ikisini oluşturan ''Elsakiye-Elhamra'' bölgesi Fas'a verilecek, karşılığında ''Vadi- Elzehep'' bölgesinde bağımsız bir devlet oluşturulacaktır. Ama Fas açısından ulusal egemenliğe ve toprak bütünlüğe dokunacak bir teklif olarak değerlendirilmiştir. Keza Sahralılar tam bağımsız bir sahra konusunda ısrar ettiklerinden dolayı, bu teklif başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

3.1.3 Kapsayıcı Çerçeve Çözümü (Geçici Özerlik Sonra Referandum)

25 Temmuz 2000 yılında Güvelik Konseyi 1309 kararıyla ABD ve Fransa inisiyatifi tarafından önerilen bu üçüncü çözüm veya teklif, o dönemdeki BM'nin Genel

Sekreteri olan James Baker'in benimsemesiyle masaya koyulmuş ve referandumu bırakıp diplomasiye dayanan görüşmelerin başlatılması tercih edilmiştir.

Bu Fransız-Amerikalı girişime göre, Fas egemenliği altında Batı Sahra geniş özerklik sistemiyle yönetilecek Ve bu özerklik sisteminin hayata geçmesinden 5 yıl sonra referanduma gidilecektir. Kapsayıcı çözüm veya üçüncü çözüm isminin sebebi de ondan önceki '' bağımsızlık ile ilhak'' çözümleri arasında yer aldığından dolayı böyle bir isimle anılmıştır.

Söz konusu teklifin kabul edilmesi halinde, Moritanya ve Cezayir şahit rolü alırken, ABD ve Fransa denetleyici görevini üstüne alacaklardır. Fakat geçen tekliflerin bulduğu nihayete benzeyerek Fas tarafından çözüm olumlu karşılanırken, Cezayir ve Polisario reddetmişlerdir.

3.1.4 BM'nin Orta Çözümü

30 Temmuz 2003 yılında BM'nin yeni çabası olarak görülen ve James Baker'in planı ile görüşmeler sentezi olan ''orta çözüm'' teklifi şu maddelerden oluşur;

- Sahra 4-5 yıl arasında özerklik sistemiyle yönetilecek (James Baker planı).
- özerklik süresi sonunda self determinasyon referandumuna gidilecek.
- İlgili tarafların BM'ile gereken iş birliği yaparak etkin koordinasyon sağlanacaktır.

ABD desteğiyle Cezayir ve POLİSARİO bu teklifi kabul ederken Fransa ve Fas kabul etmemişlerdir.

Geçen tüm uluslararası girişimlerin sonucu başarısız olmasına rağmen, uluslararası delegasyonu oluşturan ve BM tarafından çözümle tayin edilen diplomatlar hala görev başındalardır. Ancak BM bu sorunu çözmek amacıyla milyarlarca bütçe ayrılmasına rağmen, görüşmeler koordinasyonundan başka bir neticeye ulaşılamamıştır. Bunun için artık bu çabaların durdurulmasıyla tehditiyapılmaktadır.

3.2 Fas'ın Ulusal Çözüm Olarak Özerklik Teklifi;

Bölge istikrarı ve güvenliği önceliğini ilk sırada gören Fas yönetimi, söz konusu sorun ortaya çıktığından beri, Mağrip ülkelerine uygun olabilecek bir çözüm hep kararlı ve özveri bir şekilde bulmaya çalışmıştır.

Fas bu mantıklı bakış çerçevesinde, BM'in ortaya koymuş olduğu girişimler ve tüm çabaları ciddi değerlendirerek sorunu sona erdirecek nihai ve diplomatik bir çözüme ulaşmayı umuyordu.

Uluslararası çabaların hepsi başarısız bir sonuçla karşılaştıklarından dolayı, 2004 yılında Güvenlik Konseyi çatışma taraflarının siyasi bir çözüm bulma çalışmalarını talep ederek, BM'in çözüm çabalarını durduğunu ilan etmiştir.

Bu çağırıya cevaben Fas ulusal bir girişimde bulundu. Bu girişime göre, Fas'ın egemenliği ve toprak bütünlüğü çerçevesinde Batı Sahra'nın geniş ve çağdaş özerk bir sistemle yönetilmesinin bu girişimin özünü teşkil ettiğini söylenebilir.

Üstelik bu makul ve insaflı girişimin uygulandığı durumda, Fas'taki Sahralılar ve ülke dışındakiler dâhil, yerel temsilciler yoluyla kendi yasama, yürütme ve yargı işlerini demokratik ve özgür bir şekilde yönetebileceklerdir. Yani Sahra insanlarına uluslararası standartlar ve dünyaca tanınan insan hakları ile Fas krallığın anayasasının kabul ettiği çağdaş bir özerklik sistemini sağlayan bu teklif, aynı zamanda zımnen de olsa kendi kaderini tayin etme hakkını da sağlamış olacaktır.

Keza bu çözüm önerisi sorunu çözmek amacıyla BM'in tavsiye ettiği uzlaşma, diyalog ve anlaşma yollarına dayalı olduğu için, Fas beklenen olumlu sonuçlar doğuracağı kanaatindedir.

Aslında Fas tarafından böyle makul bir teklif almak ve bütün taraflarla görüşmeye hazır olmasıyla birlikte, soruna yönelik siyasi ve nihai bir çözüm getirmekte uluslararası topluluğun beklediği iş birliği bunun yanı sıra bu konudaki Fas'ın gerçek çabalarını ve iyi niyetini göstermektedir. Zaten söz konusu egemen teklifi sunmadan, global arabulucuların çağırısını yanıtlayarak gerekli ulusal ve uluslararası istişarelerde bulunmaktadır.

Diğer yandan, Fas'ın iyi ve ciddi bir niyete sahip olması karşılığında, diğer tarafların da ileri adım atmaları ve sorunu çözecek aynı niyete sahip olmalarını beklemektedir. Bu çatışma diplomatik ve insaflı bir biçimde sona ererse, bölgenin statüsü ve güvenliği potansiyel tehdit ve tehlikelerden korunmuş olacak ve bununla birlikte, Afrika kıtasında dayanışma ve ortaklık çerçevesinde demokratik bir adım atarak Arap Mağrip halklarının umut ettikleri güçlü ve kardeş bir birliğe doğru yönelecektir.

3.2.1 Fas'ın Özerklik Girişimi

Bu girişim, siyasal değeri ve içerdiği unsurlar olarak iki bölümde ele alınacaktır.

Girişimin siyasal değeri ve Fas'ın çözüme yönelik sadık çabaları şöyle vurgulanabilir:

* Güvenlik Konseyi'nin 2004 yılından beri, krizi sona erdirmek üzere taraflarla yaptığı iş birliği çağırısını olumlu karşılayan bu girişim, siyasi çözüm yolunda ciddi bir gelişme ve gayreti yansıtmaktadır.

* Uluslararası çağırıları yanıtlayan bu girişim, Fas Krallığı'nın diplomasiyi tercih eden bir taraf göstergesi olmasının yanı sıra, Fas'ın toprak bütünlüğü ve egemenliğine dokunmaksızın Batı Sahra özerkliği görüşmelerine hazır olduğunu belirtmektedir.

* Kanun devletine, insan hakları ve özgürlüklerine dayanan bu girişim, demokratik modern bir toplum inşa etme amacı taşımaktadır. Stratejik olarak da istikrarı sağlayacak bu girişimin diğer avantajı ise, bölgede insanların ayrılık hasretini gidermekte ve etnik barış yolunda temel adım atılmış olacak olmasıdır.

* ülkenin sınırları içinde ve dışında bulunan Sahra'nın insanlarına herhangi bir ayrımcılık yapmadan krallığın diğer insanları gibi roller ve haklar üstlenerek devletin tüm kurumlarına katılabileceklerdir.

* Sahralıların kendi bölgesine ait yasama, yürütme ve yargı organları demokratik bir şekilde kendi ekipleriyle yöneterek krallığın genel ekonomik ve kültürel etkinliğine katkı sağlayabilmeleri için, gerekli mali destek ve yetkiler elde edeceklerdir.

* Savunma, dış işler ve dinsel ile anayasal gibi devletin egemenliğine dokunan meselelerde, Müminlerin velisine/ krala bağlılık tabi olacaktır.

* Diyalog ve müzakereler gibi siyasi çözüm yolunda mühim katkı sağlayan ve açıklık gösteren bu girişim, bütün tarafların kabul edebileceği diplomatik bir çözüm çabasını temsil etmektedir.

* BM'in antlaşmasında geçen self determinasyon ilkesine dayalı özerklik olasılığı, yapılması önerilen görüşmelerde masada tartışılabilecektir.

* Fas ciddi ve ümit verici müzakerelere katılacağını ve bu müzakerelerin başarılı bir sonuçla taçlanmasının üzerine gerekli güven sağlayacağını özellikle vurgulamaktadır. Buna ek olarakbölge tarihinde yeni ve güzel bir sayfa açmak amacıyla öteki tarafların da kendi sunduğu fırsattan faydalanmalarını umut etmektedir.

* Sonunda Fas krallığın BM'in Genel Sekreteri ve onun temsilcisiyle hep koordine edeceği ve ondan beklenen iş birliğini daima yapacağını bilhassa vurgulamak istemektedir.

3.2.2 Fas Girişiminin Temel Unsurları

* Fas'ın özerklik teklifi, BM'nin önceden sunmuş olduğu fikirlere dayanmakta, kültürel ve coğrafi anlamda Fas'a yakın olan ülkelerde başarılı olarak uygulanmaktadır

Batı Sahra insanları, özerklik sistemi çerçevesinde kendi bölgesini yürütme, yasama ve yargı organları altında yürütebilecekleri alanlar şunlardır;

* Yerel yönetim, yargı ve polis.

* Ekonomik alanda; kalkınma planına bağlı yatırım stratejisi ve ticaret, turizm, tarım ve sanayi gibi sektörleri geliştirmek için teşvik yapabilmek.

* Yerel bütçe ve vergi sistemi.

* Altyapı projeleri altında toplanan elektrik ile su işleri ve ona ait bütün kuruluşlar, ulaşım ve diğer genel hizmetler.

* Sağlık, istihdam, spor, sosyal güvenlik ve toplumsal yetiştirme modeli gibi toplumsal alana ait işler.

* Kültürel alanda; Sahranın ‘’Hassani’’ kültürel mirası başta olmak üzere, kültür merkezlerinin canlandırılması.

* Yerel çevre politikası.

Batı Sahra’nın özerk yönetimi, bölgenin genel kalkınmasını gerektiren mali destekleri de şu kaynaklardan elde edebilecek;

* Vergiler, harçlar ve özel sektör katkıları.

* Doğal kaynakların kullanımından elde edilen aidat.

* Devlet tarafından kullanılan doğal kaynaklar aidat.

* Milli birlik ve beraberlik çerçevesinde verilen devlet desteği.

* Özel projeler aidatı.

Devlet tarafından vazgeçilmeyen alanlar;

* Egemenliğe ilişkin tüm meseleler. Örneğin, ülkenin bayrağı, marşı ve para birimi.

* Vatandaşların bireysel ile toplumsal hakları ve özgürlükleri yanında, inanç serbestliğini koruyan müminlerin velisine/krala ait anayasal ve dinsel yetkiler.

* Toprak bütünlüğü, milli güvenlik ve savunma.

* Krallığın yargı sistemi.

* Dış işler alanında ise hükümet, Batı Sahra’ya ilişkin meselelerde bölgenin özerk yönetimiyle istişarede bulunarak karar verir. Buna ek olarak, bölge gelişimi için de özerk yönetimin hükümete danışarak dış taraflarla iş birliği ve ilişki kurma hakkı vardır.

* Hükümeti temsil eden özerk yönetim, yukarıda adı geçen ‘’vazgeçilmeyen alanlar’’ haricinde, yerel sorumlulukları ve yetkileri üstüne alır ve anayasada hükümete veya özerk yönetime verildiği belirlenmeyen alanlar için ise iki taraf uzlaşarak anlaşırlar.

* Batı Sahra ahalisi seçimler, parlamento ve diğer milli kuruluşlara katılarak kendilerini temsil edebileceklerdir.

3.2.3 Bölgenin Yönetim Organları

* Parlamento; bir kısmı kadınlardan oluşacak Sahra'nın parlamentosu, Sahra'nın bütün kabilelerinden ve doğrudan seçilen milletvekillerinden ibarettir.

* Yürütmenin başında ise, bölge parlamentosu tarafından seçilen ve kral tarafından atanan başbakandır.

* Görevlerini yerine getirmekte yardım edecek hükümeti oluşturma, yüksek mevkili devlet adamlarını atama gibi yetkilere sahip ve aynı zamanda bölge parlamentosu önünde sorumludur.

* Bölge parlamentosunun çıkardığı yasalara uyuşmazlık gibi bir durum söz konusu olursa, kral adına kararları verecek bağımsız mahkemeler kurulabilir.

* Bu mahkemelerin kurulması durumunda, özerk bölgenin en yüksek mahkemesi olan Yargıtay, krallığın anayasa mahkemesine ve yüksek yargı teşkilatına uyarak diğer bölgenin alt dal mahkemelerinin kararlarını denetleme görevini üstlenecektir.

* Özerk yönetimin kanunları, yargı kararları, yasalar ve tüzükler vs başta olmak üzere krallığın anayasasına ve özerkliğin kendi düzenine uyumlu olmak zorundadır.

* Uluslararası standartlara uyan bölgenin insan hakları ve hürriyetleri, krallığın anayasası vesilesiyle korunacaktır.

* Sahra'nın ekonomik, toplumsal, mesleki vs. sektörlerini temsil edecek nitelikli komiteler tesis edilecektir.

3.2.4 Özerklik Teklifinin Hazırlıkları Ve Etkinleştirilmesi

* Batı Sahra'nın özerklik teklifi, iki taraf arasında görüşme konusu olarak tartışılır ve BM'nin ilkelerine ve Güvenlik Konseyi kararlarına göre demokrasiyi güçlendiren özgür bir referandumla Sahra halkının kendi kaderini tayin etmesi için ona sunulur.

* Dolayısıyla bu siyasi çözümün hayata geçirebilmesi ve Sahra ahalisi tarafından kabul edilmesi için tarafların, iyi niyetli ve iş birliği içerisinde olmaları gerekmektedir.

* Potansiyel özerklik sisteminin laik ve korunmuş bir niteliğe sahip olması için, Fas krallığı anayasasında gerekli değişiklikler yapılacaktır.

* Fas yönetimi, yurtdışından Sahra'ya dönen vatandaşların mülkiyetlerine ve haysiyetlerine dokunmamak üzere tüm gereken önlemleri alıp söz konusu vatandaşların toplumla kaynaşmaları için uygun bir entegrasyon politikası uygulayacaktır.

* Söz konusu çözüm kabul gördükten sonra, yurtdışında kampta kalan Sahralıların sorunsuz şekilde vatana dönüşlerini kolaylaştıracak ve silahlı grupların barışçıl biçimde durumunu düzeltmek için ilgilenmenin yanı sıra, daha sonra seçimleri düzenleyecek geçici bir konsey kurulacaktır.

* Fas yönetiminin bu konuda iyi niyete dayalı olarak yapacağı hazırlıkların başında, tutuklama, hapse atma ve gözaltına alınma gibi baskı eylemlerini pratik bir kanunla önleyecektir.

* Bugün Fas krallığı, uluslararası arabulucu grubuna katılarak Sahra sorunu görüşmelerle en ideal şekilde halledileceğine inanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası meşruiyet ile BM'in prensipleri ve hedefleriyle uyumlu olan Fas'ın teklifi, müzakerelerin başlatılması için gerçek bir fırsat olarak algılanmalıdır.

* Bölgenin genelinde gerginlik kaynağı olan bu problemin nihai ve makul bir sona ermesi yolunda Fas, gerekli güvenli ortamı ve olumlu etkin katkıyı sağlayacağını vurgulamaktadır.

* Sonunda bu dosyasıyı en iyi diplomatik girişimle kapatmak için Fas, diğer tarafların bu fırsatı bütün boyutlarıyla iyi değerlendirmelerini umut etmektedir.

3.3 Sahel (Sahil) Ülkeleri Ve Sahara Sorunu İle Olan İlişkileri

"Sahel" kelimesi plaj alanı anlamına gelir. "Afrika Sahili" terimi, Büyük Sahra'nın güney ucundan Afrika orman alanına uzanan coğrafi bölgeye Müslüman fâtihler tarafından verilen eski bir isimdir. Afrika kıyıları Atlas okyanusundan Kızıldeniz'e coğrafi olarak uzanır ve Sahra'yı kuzeyden, Savan bölgesini de güneyden ayırır. Avrupa Birliği'nin stratejisine göre Sahil'deki güvenlik ve kalkınma sistemi Moritanya'dan Mali'nin batısına, Burkina Faso'nun kuzeyinden Nijer'in doğusundaki

Chad'ın kuzeyine kadar uzanır. Sahil, politik kriterlere dayanarak, ekonomik, politik ve çevresel krizlerle karşı karşıya olan ülkeleri içeren büyük bir coğrafi bölgeyi ifade etmektedir; bunlardan en önemlileri: Senegal, Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer, Çad, Gine.

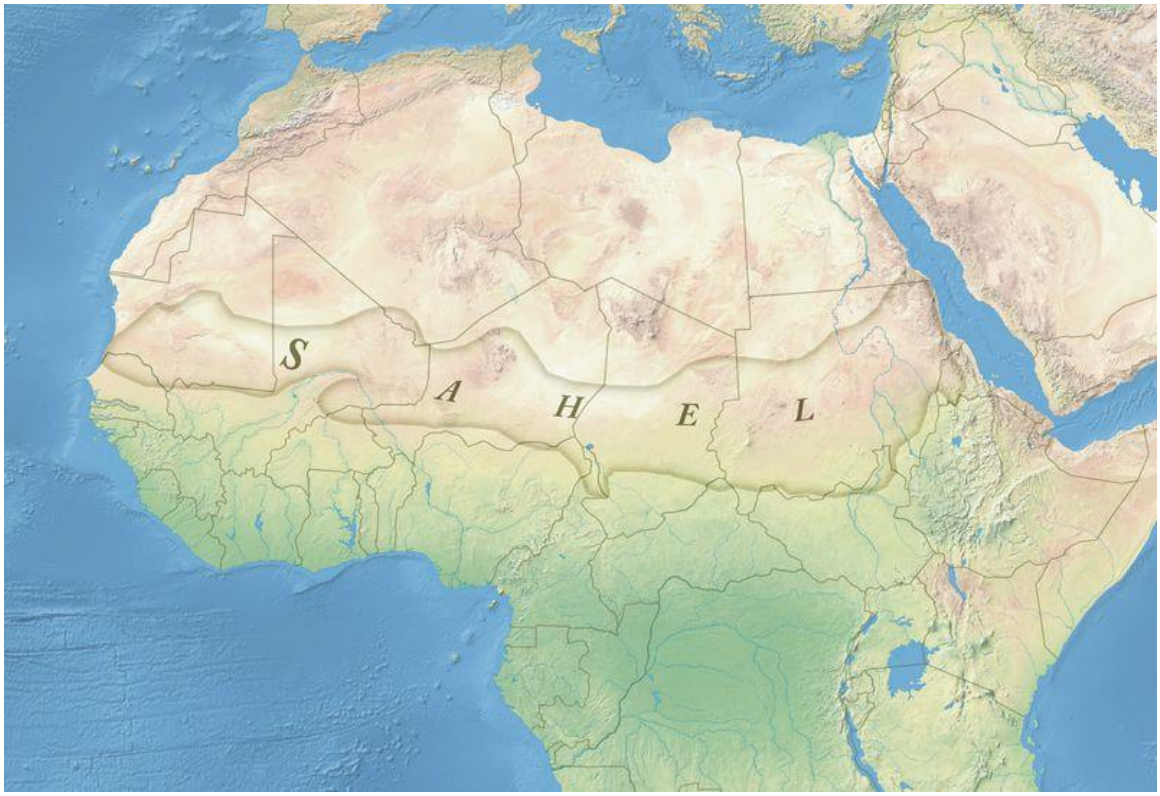

Harita 16: Sahel (Sahil) Bölgesi

Harita 17: Sahel (Sahil) Ülkeleri

Afrika'nın Sahel ve Sahra Bölgeleri, uluslararası alanda bir kutuplaşmaya tanık olunan, dünyanın en büyük bölgelerinden biridir. Bölge, sınır ötesi güvenliğe yönelik tehditler ve zorlukların kaynağı haline gelmiştir. Bölge, çeşitli siyasi, ekonomik, sosyal ve hatta doğal değişkenlere bağlı çok sayıda problemin ortaya çıktığı bir coğrafyadır. 11 Eylül 2001 olaylarından bu yana, başta Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok uluslararası gücün bölgeye olan ilgisi artmış, bölge daha çok dikkat çeken bir yer haline gelmiştir.

Sahel ve Sahra, insan kaçakçılığı, silah ve uyuşturucu ticareti, yasadışı göç ve organize suçlar gibi çok sayıda güvenlik probleminin yaşandığı ve salgın hastalıklar gibi sağlık problemlerinin sıklıkla karşılaşıldığı jeopolitik açıdan oldukça problemli bir bölgedir. Organize suç örgütlerinin, kaçakçılık şebekelerinin ve terör gruplarının artan etkinliği ile birlikte, söz konusu suç olgusu, bölgede yer alan ülkelerin sosyal, politik, kültürel ve askeri koşullarını da etkilemektedir. Bu etkiler geleneksel güvenlik

yaklaşımı yerine bölge ülkelerini kapsayan, çok boyutlu ve geniş kapsamlı bir stratejiye dayanan, bu suç unsurlarına gereken karşılığın verilmesinin esas alındığı bir güvenlik anlayışının benimsenmesine yol açmaktadır.

Sahel – Sahra bölgesinin genel bir istikrara sahip olması, bu bölgedeki çıkarlarını gözeten Batı ve Avrupa'nın istikrarı ile eş anlamlı hale gelmektedir.

Enerji ve Uranyum: Moritanya, Avrupa'nın çelik endüstrisine yönelik önemli bir demir cevheri tedarikçisidir. Bununla birlikte, Nijer, dünyadaki dördüncü en büyük Uranyum tedarikçisidir ve AB'nin ilgili alandaki ihtiyacının %12'sini karşılamaktadır [72].

Bu ekonomik önemin yanı sıra, Sahel, yıllık 30 milyar metreküp kapasiteli ve 4128 km uzunluğunda Trans Sahra Doğalgaz Boru Hattı projesi için statik bir transit alandır. Bu hattın taşıdığı gaz, Nijerya'dan gelmekte ve Cezayir'de Hassi R'Mel'e ulaşmaktadır. Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu doğal gaz bu hattan tedarik edilmektedir. 3 Temmuz 2009'da üçüncü dünya ülkeleri arasında gerçekleştirilen görüşmeler dizisinde, jeopolitik risklere rağmen bölgenin refahı ve uluslararası alanda rekabetçi bir hale gelmesi ile güvenlik arasında bir bağlantı olabileceğine vurgu yapılmıştır [73].

Bu nedenle, Afrika Sahel ülkeleri, enerji kaynaklarının idaresinde, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin gibi birçok büyük ülkelerin programlarını uygulamak için bir rekabet içine girmiştir. Bu ülkeler, el değmemiş hammadde kaynakları üzerinde pay sahibi olmak için birbiri ile gerçekleştirdikleri rekabete büyük önem atfeder hale gelmişlerdir. Uluslararası büyük güçlerin ihtiyaç duyduğu enerjinin güvenliğine ve temin edilmesine yönelik güvencelerin sağlanması için bu doğal zenginlikler güçlü bir merkezi otoritenin kontrolü altında tutulmaktadır.

Tarih boyunca, Sahel ve Sahra bölgesi önemli bir ticaret merkezi olma özelliğini korumuştur. Bugün, bölge, bilhassa Libya ve Güney Cezayir'deki güvenlik kaosundan dolayı yasadışı göç, silah kaçakçılığı ve uyuşturucu ticareti gibi suçların gerçekleştiği bir geçiş yolu haline gelmiştir.

---

[72]Luis Simon, Alexander Mattelaer, Amelia Hadfield. " Une stratégie cohérent de l'UE pour le Sahel".Direction générale des politique externes de l'union européenne. Bruxelles, Mai 2012.

[73] Benjaminn Augé «le trans saharan Gaz pipeline Mirage ou réelle opportunité ?» note de l' Ifri programme subsaharienne ifri 2010

Batı Afrika ve Kuzey Afrika kaçakçılık şebekeleri ve organize suç örgütleri arasındaki bu dinamik faaliyetler ve iş birliği, bölge ülkelerinin ekonomik entegrasyonuna dair bir kanıt teşkil etse de, bu faaliyetlerin bölge ülkelerinin ekonomileri üzerindeki etkileri yadsınamaz.

Bazı Kuzey Afrika ve Sahel ülkelerini vuran "terörist" tehditler, Batı Sahra Alanındaki anlaşmazlığı çözmek adına bölgeyi bir geçit olarak kabul eden Güney Avrupa ülkelerinin başlıca güvenlik kaygılarından biri haline gelmiştir.

Sahel Bölgesi ve Sahra Bölgesi'ndeki jeopolitik durum; Mali ve Libya'daki merkezi otoritenin ve devletin çökmesi, İslam Devleti'nin ve bağlı unsurlarının Libya ve Büyük Sahra'ya doğru uzanması ve Tunus ile Cezayir sınırına kadar dayanması, Cezayir'deki terör örgütlerinin ve liderlerinin kendini halife olarak kabul eden örgüt lideri Bağdadi'ye biat etmesi gibi gelişmelerle karakterize edilmektedir.

Fas, Sahel Bölgesi'nin yeni bir Afganistan olma yoluna girdiği konusunda uyarılarını sürdürmekte ve bu durumun Fas'ın ulusal güvenliğini etkilediğini ve Fas kadar Moritanya gibi Fas ile coğrafi olarak bağı olan ülkeleri de etkileyeceğini ifade etmektedir.

Bu durum, pek çok uluslararası rapor tarafından doğrulanmaktadır. Bu konudaki çekinceler ve öngörüler Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi'nin (ESISC) oluşturduğu listede yer almaktadır.

Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi, 2002 yılının Mayıs ayında kurulmuştur ve kuruluşundan bu yana uluslararası terörizm, siyasi şiddet ve stratejik meselelerin gözlemlenmesi ve analizi ile ilgilenmekte; kitaplar, dergiler ve gazeteler gibi kaynakların yanı sıra çeşitli bilimsel kaynaklara yönelik yayınlar gerçekleştirmektedir. Merkez, aynı zamanda, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Orta Doğu ve Asya'daki pek çok araştırma merkezi ile iş birliği içerisindedir. Merkez, siyasi ve askeri yetkililer ile doğrudan mülakatlar ve görüşmeler gerçekleştirerek saha araştırmalarını sürdürmektedir [74]. Merkezin raporlarında dikkat çeken çok tehlikeli bir unsur göze çarpmaktadır. Bölgedeki bütün bu terörist hareketler, polikarbonat

[74] Le front Polisario: partenaire crédible de négociations ou séquelle de la guerre froide et obstacle a une solution politique au Sahara occidentale? sous la direction de claude moniquet – ESISC – novembre 2005 – p 1

bileşenleri ekseninde dönmektedir. Bu durum bütün Afrika kıtasını tehdit etmekte ve özellikle de bu yakın tehdit ile başa çıkma kapasitesinde olmayan, savunmasız bölge devletlerini etkilemektedir.

Merkez, POLİSARİO Cephesi'nin Sahel ve Sahra'da aktif olan el-Kaide ile Selefi Vaaz ve Savaş Grubu (GSPC) adı altında var olan şüpheli ilişkilerini doğrudan doğruya ortaya koymuştur. Bununla birlikte Merkez, Polisario'nun ayrılıkçı hedeflerine ulaşmak için, başarısızlıkla sonuçlanan komünizmden sonra Selefiliğe doğru bir ideolojik dönüşüm içerisine girdiğine dair çok önemli veriler sağlamıştır. Bu bağlamda, aşağıda yer verilen hususlar nedeniyle, bu terörist faaliyetlerden en çok etkilenecek ülke Fas Krallığıdır:

- Çeşitli uluslararası raporlarda belirtildiği üzere, bir terör örgütü olma yolunda ilerleyen POLİSARİO Cephesi, kendi kaderini tayin etme hakkını talep ederek Fas'a karşı ayrılıkçı bir savaş içerisindedir.
- Bölücü tezinin son günlerini yaşayan POLİSARİO Cephesi, farklı bir ideolojik vizyon içerisinde, planlarını terörist faaliyetler gerçekleştirmek yönünde değiştirmeye hazır haldedir.
- POLİSARİO Cephesi, El-Kaide'nin bölgedeki uzantısı olan Selefi Vaaz ve Savaş Grubu (GSPC) ile ileri düzeyde bir iş birliği ve koordinasyon içindedir. Bilhassa Omar Sahrawi'nin terör organizasyonu ile birlikte faaliyet göstermektedir.
- POLİSARİO Cephesi, gerek savaş donanımı ve gerekse saha deneyimi bağlamında büyük bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel, terör faaliyetlerine yönlendirildiği takdirde, tehlikenin coğrafi boyutu yalnızca Mağrip ve Afrika ile sınırlı kalmayacak, öncelikle bölgeye komşu olan Avrupa için bir tehdit unsuru ortaya çıkacak ve daha sonra örgüt, uluslararası küresel terörizmin başat destekçilerinden biri olacaktır.

POLİSARİO Cephesi'nin bir terör örgütüne dönüşmesine ilişkin Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi'nin (C 2005 – 2008) raporlarının okunması yerinde olacaktır [75].

[75]8- Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active - sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008 – p: 6

2005 yılında yayınlanan rapor, POLİSARİO Cephesi'nin yapısal değişimi ile bağlantılı olan iki önemli sorudan yola çıkmaktadır:

Soru 1: Selefi Terör unsurları POLİSARİO Cephesi'ne sızmayı başarabilmiş midir?

Soru 2: POLİSARİO Cephesi'nin terörizme sapması mümkün müdür?

Raporda ilk sorunun yanıtı bir dizi olgusal veriye dayandırılmaktadır. Bu verilerin tamamı, Selefi Terör unsurlarının Polisario'ya sızdığını teyit etmektedir. Son yıllarda gerçekleştirilen farklı gözlemlere göre POLİSARİO'nun radikalizm bağlamında genel olarak Afrika ve Mağrip bölgelerinde ve bilhassa Sahel ve Sahra Bölgelerinde gençler arasındaki kutuplaşmayı artırdığı bildirilmektedir [76].

Bu bağlamda rapor, Sahel ve Sahra Bölgelerinde hızla yayılmakta olan Selefi Terör hareketinin Polisario'ya sızdığını ve örgütü etkilediğini açıkça belirtmekte bir çekince görmeyen POLİSARİO Liderinin ifadelerine dayanmaktadır.

Ayrılıkçı POLİSARİO Cephesi'nin eski Adalet Bakanı Hametti Rabbani, Polisario'nun bozguna uğradığı dönemde POLİSARİO'nun kritik durumu ile ilgili şu anekdotlar ile durumu daha net hale getirmektedir. Polisario savaşçılarının çoğu savaş ve çatışmalarda sakat kalmış, POLİSARİO Kamplarını terk ederek Moritanya topraklarında işsiz ve çaresiz halde yaşamaktadırlar. Artık az sayıda genç ve savaşma kapasitesine sahip savaşçı bulunmaktadır. Böylesine bir vaziyette, Rabbani'ye şu soruyu sorarlar: "Geride kalanlara ne olacak? POLİSARİO örgütünün geleceği nedir? Bu insanları nasıl bir gelecek beklemektedir"? Bunun üzerine Rabbani, oldukça önem arz eden şu çarpıcı yanıtı verir: "Hiçbir şey! Polisario Hareketi içinden çıkılmaz bir durumdadır, hareketin başı beladadır". Rabbani bu yanıta ek olarak şu açıklamayı yapar: "Bazıları umutsuzluğa kapılmak yerine dini inancına sarılır, bunlar harekete geçmek için bir POLİSARİO Liderinin ortaya çıkıp onlara öncülük etmesini

[76]Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active, sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008, p 68

beklemeyeceklerdir. Öyle ki, din, POLİSARİO Liderlerinin tepkisel ideolojilerinden geride kalan boşluğu tamamıyla dolduracaktır.” [77]

Ancak, POLİSARİO Cephesi’nin siyasi kanadının eski bir üyesi olan Al Barazani lakaplı Moustapha Bouh, Ayrılıkçı Cephe’nin özellikle genç insanlara nüfuz eden, dindarlık ve din temelinde biçimlenen yeni doğasının derinliğini göz önüne sermektedir.

“Her şey 1980’li yıllarda başladı. Bir grup öğrenci Tindouf kamplarından Cezayir’in kuzeyindeki üniversitelere geldiklerinde, bu üniversitelerde İslami Kurtuluş Cephesi (FIS) üyeleri ile bir araya geldiler. Bu dönemde, POLİSARİO taraftarı bu öğrenciler, radikalizm ve aşırı uçtaki düşünceler ile zehirlendiler ve radikal Selefi ideolojisini benimsediler [78]”.

Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi, raporunun son bölümünde sahadaki canlı tanıklıklara yer vermektedir. Rapor, son derece önemli bir sonucu ortaya koymaktadır: Radikal Selefi Aşırılığı Polisario Cephesine nüfuz etmiş ve özellikle Sahravi olmayan örgüt üyeleri Sahravi örgüt üyelerini tamamen etkilemeyi başarmıştır. Polisario’nun Sahravi üyeleri Radikal Selefi Anlayışından etkilenmiştir [79].

“POLİSARİO Cephesi’nin terörizme sapması mümkün müdür?” sorusunun cevabına gelince; Raporda POLİSARİO Cephesi’nin Sahra bölgesini etkisi altına alan ve bölgeyi yeni bir Afganistan’a dönüştüren, Mağrip Bölgesi ve Avrupa’yı tehdit eden terörizm ile ilişkisinin ortaya çıkardığı riskler ve olası kötü sonuçlar yer almaktadır. El-Kaide, operasyonlarını ve ideolojisini Afrika’ya yönlendireceği uygun bir coğrafya aramaktadır. Mağrip bölgesi, terör örgütünün bu isteklerini gerçekleştirmesi, Mağrip ve Avrupa’ya yönelik terör eylemlerini sürdürmesi için önem arz etmektedir.

Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi’nin raporu, tezini doğrulayan bir dizi gerçekliğe ve olguya dayanmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki gerçeklerin altını çizmekte yarar vardır:

---

[77]Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active, sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008, p 68

[78]Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active, sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008, p 69

[79]Le front Polisario: partenaire crédible de négociations ou séquelle de la guerre froide et obstacle a une solution politique au Sahara occidentale? sous la direction de claude moniquet – ESISC – novembre 2005

- 2001 yılının başında POLİSARİO, Batı Sahra'dan geçmesi halinde Paris – Dakar Rallisine müdahale edeceği yönünde bir tehdit bildiriminde bulunmuştur.
- 4 Haziran 2005 tarihinde, 150 kişiden oluşan silahlı bir grup, Moritanya'nın kuzeydoğusundaki Lemgheity Kışlasına saldırmıştır. Bu saldırıda 15 kişi ölmüş ve 17 kişi yaralanmıştır. Saldırı, Mokhtar Belmoktar'ın önderliğinde Selefi Vaaz ve Savaş Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Görgü tanıkları saldırıya Polisario araçlarının katıldığını belirtirken, ayrıca bazı tanıklar da saldırganların Hassani lehçesinde konuştuklarını belirtmişlerdir. Rapor, "POLİSARİO'nun bu saldırıda parmağı olup olmadığını" sormakta ve bu soruya şu yanıtı vermektedir: "Bu konu ile ilgili olarak görüşülen kişilerden çoğu söz konusu hareketin eski liderleri idi ve şunu söylüyorlardı: Bu varsayımı asla yok saymayın!" [80].

  Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi'nin 2008 tarihli raporu, POLİSARİO Cephesi'nin terörizm yönünde saptığını doğrulamaktadır.

- 2003 yılının Aralık ayında, Moritanya güvenlik güçleri, Polisario Cephesi'nin bir üyesi olan Baba Ould Mohammed Bakhili'yi tutuklamıştır. Söz konusu şahıs, Moritanya'da maden endüstrisi alanında faaliyet gösteren işletmelerde kullanılan patlayıcılardan yüklü miktarda çalmıştır. Bu çalınan patlayıcılar toplamda 153 adet yanıcı ve patlayıcı madde ile bu maddeleri infilak ettirmek için kullanılan 12 kilometre uzunluğunda telden oluşuyordu. Bu operasyon neticesinde, Polisario'nun bu mühimmatı terör eylemlerinde kullanabileceği ya da bölgede faaliyet gösteren terörist gruplara satabileceği sonucuna varılmaktadır [81].

Elde edilen veriler, her iki durumda da, POLİSARİO'nun aktif bir terör organizasyonu haline geldiğini açıkça doğrulamaktadır. Savaşçılarının saha tecrübesine

[80]Le front Polisario: partenaire crédible de négociations ou séquelle de la guerre froide et obstacle a une solution politique au Sahara occidentale ? sous la direction de claude moniquet – ESISC – novembre 2005

[81]Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active - sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008

sahip olması nedeni ile POLİSARİO'nun Selefi Vaaz ve Savaş Grubu ile sıkı ilişkiler içerisinde olduğunu söylemek de mümkündür. El-Kaide ve POLİSARİO, terörizm bağlamında her an ortak bir noktada buluşabilir ve koordineli bir şekilde faaliyet gösterebilir.

POLİSARİO'nun terörizme sapma meselesi, bu ayrılıkçı cephe ile Mağrip Bölgesinde faaliyet gösteren El-Kaide Örgütü uzantıları arasındaki mevcut entegrasyon ile açıklanabilir. El-Kaide gibi, milliyetçiliği aşan ulus ötesi bir terörist hareket, aktif Polisario üyelerinin fiziki kabiliyetinden ve maddi desteğinden istifade ederken, Polisario'yu ideolojik olarak yeniden şekillendirmekte ve oldukça yıpranmış bir askeri gücü yeniden canlandırmaya çalışmaktadır ve bunu yaparken de 35 yılı aşkın dile getirilen vaatlerden destek almaya ihtiyaç duymaktadır [82].

Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi'nin 2005 – 2008 yıllarında yayınladığı raporlar doğrultusunda çok önemli bir sonuca varmak mümkündür. Bu raporlarda belirtilen hususlar ihmal edildiği takdirde, Sahel ve Sahra Bölgeleri adeta yeni bir Afganistan'a dönüşecektir. Bu durum, uluslararası topluluğa karşı yeni bir meydan okumadır. POLİSARİO Cephesi ile El-Kaide'nin Mağrip Bölgesindeki uzantıları arasındaki güçlü etkileşimler nedeni ile bölge ve uluslararası toplum yeni bir doğrudan terör tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu durum, Avrupa'nın güvenlik ve istikrarını kısa, orta ve uzun vadede tehdit etmektedir. Öyle ki, El-Kaidenin bombalı eylemlerinde artış görülmesi yönünde bir tehdit unsuru ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, POLİSARİO Cephesi güçlü bir terör örgütü olma yolunda hazırlıklarına devam etmektedir ve bu durum Akdeniz'de bir bütün olarak güvenlik ve istikrarı her an tehdit edebilir. POLİSARİO'nun Sahra'daki ayrılıkçı tezine karşı çıkan batılı ülkelerin çıkarlarına yönelik bir karşı tepki olarak, bu ülkelerin bölgedeki vatandaşlarının kaçırıldığına tanık olunmaktadır. Özellikle rehin alınan Fransızların teröristlerce öldürülmesi ile Sahra'daki bölücü savlara ve faaliyetlere karşı çıkan Fransa'ya açık bir mesaj verildiği ortadadır.

Lahey Enstitüsü, POLİSARİO Cephesi'nin bir terör örgütüne dönüşmesine ilişkin Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi'nin tezini doğrulamaktadır.

---

[82]Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active - sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008

Hudson Enstitüsü, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en önemli siyasi ve askeri araştırma ve analiz merkezlerinden biridir. 1961 yılında New York'ta Herman Kahn ve RAND Vakfı'nın önde gelen üyeleri tarafından kurulmuştur. Araştırma ve düşüncenin yanı sıra Enstitü, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasi karar alma süreçlerini etkileyen bir lobicilik grubudur. Merkez, çok sayıda araştırma yürütmektedir. Irak, Filistin, İran ve Fas başta olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya dair pek çok konuda dengeli bir görüşe sahiptir.

Enstitü, Ortadoğu ve Kuzey Afrika sorunlarına yönelik özel bir vizyona sahiptir. Bu vizyon doğrultusunda Enstitü, bölgedeki en çetrefilli meseleleri ele almaktadır. Enstitünün bu bölgeye dair listesinin başında, birçok ülkenin istikrarını tehdit eden terörizm sorunu yer almaktadır.

Bu bağlamda, Enstitü'nün Sahel ve Sahra'ya yönelik terör tehdidine dair yaklaşımı bilinmektedir. Terörizm bölgede, Avrupalı rehinelerin kaçırılması ve terör eylemlerini finanse etmek için fon sağlanmasının yanı sıra Mali, Moritanya ve Fas gibi pek çok ülkede şiddet eylemleri ile devletlerin egemenliğini tehdit etmektedir.

POLİSARİO Cephesi, Fas'a ve Sahra Meselesi'ne dair Fas'ın yaklaşımını destekleyen ülkelere; bilhassa Fransa'ya yönelik mesaj içeren pek çok terör eyleminin gerçek failidir.

Terör eylemlerinin ve terörist saldırıların ardından uluslararası kamuoyu, POLİSARİO Cephesi'nin bir terör örgütüne dönüştüğüne ilişkin kesin bir kanıya varmıştır. Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi bu gerçeğe daha erken ulaşmış ise, Hudson Siyasi ve Askeri Analiz Enstitüsü de uzun zamandır gizlenen bir gerçeği açığa çıkarmıştır. Cezayir petrol dolarlarından sağlanan rüşvetlerin bir sonucu olarak uzun süre gizli kalan bu gerçek şudur: Avrupa ve Amerika'daki kuruluş ve merkezler, "sihirli karışımlarını" açığa çıkarmamak için, insanların kendi kaderi tayin hakları ile ilgili yanlış iddiaları ortaya atarak, Sahel ve Sahra bölgesindeki terör eylemlerine açık şekilde destek vermektedirler.

Enstitü, POLİSARİO Cephesi'nin dehşet verici gelişimi ve değişimi hakkında şu soruyu sormaktadır: Bir sonraki El-Kaide, POLİSARİO mu olacak? [83]

İlk olarak, Enstitü Polisario Cephesini, El-Kaide ile bağlantıları olan ayrılıkçı bir grup olarak tanımlamaktadır. Enstitü, Polisario'nun teröristlerin söz konusu terör kamplarına katılmasına göz yummasını ve bu realiteyi göz ardı etmesini POLİSARİO ile El Kaide arasındaki ilişkinin kesin kanıtı olarak kabul etmektedir.

POLİSARİO Cephesi ve bu örgütün terör eylemlerinin yeniden patlak vermesindeki rolü ve eylemlere olan bariz katılımı, Avrupa, Kuzey Afrika ve latin Amerika için büyük zorluklar ortaya koymakta ve büyük tehdit unsurları içermektedir. Enstitü, Polisario kamplarını, POLİSARİO tarafından silah altına alınan militanların uyuşturucu kaçakçılarına ve Radikal İslamcı Militanlara dönüştürüldüğünü değerlendirmektedir.

Hudson Enstitüsü, POLİSARİO tarafından ortaya atılan tehditleri değerlendirerek, bu tehdit unsurları göz önüne sermektedir. Buna göre, POLİSARİO radikal terör grupları ile birlikte faaliyet göstererek, düzinelerce Avrupalıyı kaçırmış ve rehin almıştır. Sahel ve Sahra Bölgelerinde artan El-Kaide etkisi ve varlığının doğrudan bir sonucu olarak, örgüt El-Kaide adı altında, Fas, Moritanya, Mali ve Nijer'in istikrarını ve güvenliğini tehdit etmektedir.

Sahra Bölgesi'nin görece sakin bir coğrafyadan adeta yeni bir Afganistan'a doğru dönüşümü, Avrupa, Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika'nın bölgeye dair umutlarını sarsmıştır. Bu bağlamda Enstitü, Kolombiya da dâhil olmak üzere çoğu Güney Amerika ülkesinde faaliyet gösteren uyuşturucu baronları için Kuzey Afrika'nın oldukça kârlı bir tedarik zinciri oluşturduğunu belirtmekte ve bu durumdan yakınmaktadır. Bu durum, terörizm ile silah ve uyuşturucu kaçakçılığı arasındaki yakın ilişkiyi doğrulamaktadır. Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi, terörist faaliyetlerin finanse edilmesinin her türlü kaçakçılık eylemleri ile gerçekleştirildiği konusunda erken bir tespit ortaya koymuştur.

Bu bağlamda Hudson Enstitüsü, POLİSARİO Cephesi'nin kendine muhalefet eden kesimlere zulmetmeye devam etmesi halinde ve El-Kaide'ye destek olarak bu terör

[83]The Polisario: the next alqaeda? by Richard miniter – December; 1; 2010; Hudson –new York

odağının saflarını güçlendirmesi halinde, Birleşmiş Milletler himayesinde Fas ile gerçekleştirilen görüşmelerden sonuç alınmayacağını; bu durumun da bölgedeki problemleri daha da çıkmaza sokarak, bölgeyi adeta yok edecek radikal oluşumları daha fazla kutuplaştıracağını öngörmektedir.

Bölgeyi derinden etkileyen terörist tehditleri aydınlığa kavuşturan Hudson Enstitüsü, en nihayetinde, Selefi Radikalizmi ile bu oluşumu besleyen ve büyüten bölücü yaklaşım arasındaki ilişkiyi tespit etmiştir. Buna göre, POLİSARİO, bölgedeki çatışmayı daha uzun süre sürdürmek için, yeni bir durum yaratarak, ideolojik tercihlerini sol eğilimlerden Selefi ideolojisine doğru bir dönüşüme tabi tutmakta ve bu dönüşümü mümkün olan en kısa sürede hayata geçirmek istemektedir. Bu, bir tür ideolojik darbedir. Sonuç olarak, örgüt, kendi ütopyasının gerçekliğin sert kayalarına çarparak yok olduğunun farkına varmıştır.

Bu bağlamda, Eski POLİSARİO üyesi Mustafa Poh tarafından Avrupa Stratejik İstihbarat ve Güvenlik Merkezi'ne verilen ifadenin, durumu zannettiğimizden daha ciddi olduğunun bir göstergesi olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, bu ifade bizi Selefi ideolojisinin POLİSARİO'yu etkilemeye başladığı ilk noktaya yani 1980'lerdeki Cezayir Üniversitelerine kadar götürmektedir.

Bu durum, POLİSARİO kamplarının, Selefi radikalizminin tohumlarının ekilmesi için uygun bir zemine sahip olduğunu göstermektedir. Selefi radikalizmi tohumlarını yeşertmek için yalnızca uygun bir iklime ihtiyaç duymaktadır ki bu oluşum artık başlamış gibi görünmektedir. Sahel ve Sahra Bölgesi'ne dair emellerinde kendine bir dayanak ve müttefik arayan POLİSARİO Cephesinin yolu El-Kaide ile kesişmiş ve örgüt kendine hem maddi ve fiziki bir destek bulmuş, hem de yıpranmış ideolojik yapısını yenileme yoluna gitmiştir.

Batı Afrika ile Kuzey Afrika arasında konuşlanmış olan kaçakçılık şebekeleri arasındaki bu dinamizm ve iş birliği, Sahra'nın iki bölgesinin gerçek ekonomik entegrasyonun bir kanıtıdır.

Fas, gerek ekonomik ve psikolojik olarak ve gerekse güvenlik açısından kendi stratejilerini oluşturarak, kendini bölgedeki sorunların çözümüne katkıda bulunan etkili bir unsur olarak sunmalı ve temsil etmelidir.

- Ekonomik Diplomasi: Etkili bir politik eylem, Batı Afrika'nın nüfusu üzerinde doğrudan etkisi olan bir kalkınma yaklaşımını gerektirmektedir. Kalkınmaya yönelik ekonomik yatırımlar Mağrip Bölgesinde yoğunlaştırılmalıdır. Fas, sözde "Güney" çerçevesinde, ekonomik olarak önem arz eden ve yatırımcı bir rol oynamasına olanak tanıyan niteliklere sahiptir. Çin bu konuda kendini tehdit altında hissetmiş ve bölgedeki yatırım ağırlığını kaybetmiştir. Bu durum rakipler arasında bir hayli endişe yaratmıştır. Bu doğrultuda gerekli eylemler, batılı güçler ile özellikle Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte koordine edilebilir.
- Fas Ordusunun Sahra Sorunu boyunca, bölgede elde ettiği deneyimle, Fas, Sahel bölgesinde güvenliğin sağlanmasında etkili bir rol üstlenebilir. Fas ordusu, coğrafi koşullara bağlı olan zorlukları aşmada, çöl ikliminde hareket kabiliyeti elde etme ve düzensiz savaş konusunda sahip olduğu deneyimle, tüm unsurları ile birlikte bölgedeki zorluklarla başa çıkmadaki yetkinliğini kanıtlamıştır.
- Fas, üstleneceği arabuluculuk rolü ile bölgede ulusal uzlaşma deneyiminin yaygınlaşmasını sağlayabilir, bölgeyi karakterize eden siyasal ve etnik çatışmanın ortadan kaldırılmasında ve Sahel bölgesi ülkelerinde etkilerinin en aza indirgenmesinde etkili olabilir.
- Fas'ın ilerleme kaydettiği yerinden yönetim ve bölgeselleşme süreci; bölgede kimi zorlukların aşılmasına imkân tanıyacak ve kalkınma imkânları sağlayacaktır. Örneğin, gelişen ve genişleyen bölgeselleşme sürecinin Mali tarafından da benimsenmesi, Mali'nin kuzey topraklarında bulunan Azavad'ın anavatandan ayrılmak istemesi gibi marjinal bir düşünceden vazgeçmesine neden olabilecektir.

3.4 Sahra Meselesinin Geleceği

Batı Sahra Meselesi, bu sorunun doğrudan ve dolaylı taraflarının sahip oldukları yaklaşımlar üzerinde ayak diretmesinden dolayı içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu

hal, söz konusu krizin temel nedenidir. Oysa taraflara düşen, barıştan ödün vermeksizin çatışmaları sona erdirmekte kararlı olmaları ve bu olması gereken tutumu sergilemek adına kararlı olmaktır.

Batı Sahra, çatışma taraflarının hepsi için önem arz eden bütün kaynaklara sahip bir bölgedir. Bu da çatışmaya taraf olan unsurların tamamının, Atlantik Kıyı şeridi boyunca uzanan ve petrol, fosfat ve madenler gibi yeraltı kaynakları ve bunların yanı sıra verimli balıkçılık imkânları açısından oldukça zengin ve bereketli bir bölge üzerinde hak iddia etmeleri ve bu zenginliklerle dolu coğrafyaya hâkim olma hususunda ısrarlarını sürdürmelerine neden olmaktadır. Meselenin siyasi ve coğrafi boyutlarının yanı sıra, stratejik ve güvenlik boyutları da Batı Sahra üzerinde çatışan bütün tarafların yaşamsal çıkarları ile yakından ilgilidir. Atlantik Kıyısı boyunca uzanan yaklaşık 1400 kilometrelik sahil şeridi, Afrika ile Avrupa ve Amerika arasındaki ticari ve sosyal geçiş bölgesi niteliğindedir. Bu bölge üzerinde ise, bilhassa Moritanya üzerinde, Fas ile Cezayir arasındaki anlaşmazlık süregelmektedir [84].

Fas ile Cezayir arasında neredeyse 50 yıldır süregelen ve artık kalıcı bir hal almış olan çatışma durumu, genel olarak Mağrip Bölgesi üzerindedir. Özellikle Batı Sahra sorunu ile ilgili var olan entelektüel ve ideolojik farklılıklar, Batı Sahra ve Sahraviler ile ilgili anlaşmazlığın devam etmesinin temel sebeplerinden biridir. Tarafların her biri bölgede kendi egemenliğini tesis etmek ve hegemonyasını sürdürmek için ortak çıkarları gözetmeden yalnızca kendi isteklerine odaklanmıştır. Bununla birlikte, anlaşmazlığın tarafları, Batı Sahra meselesini gerek iç gerekse dış siyasette kazanç elde etmek adına bir baskı unsuru olarak kullanmaya devam etmekte ve karşı tarafı bu sorunu kullanarak bölgesel ve uluslararası toplulukların önünde haksız konumda göstermeye çalışmaktadır. İki ülke arasındaki bu egemenlik mücadelesi, her iki tarafın bölgesel ve uluslararası destekçilerinin kutuplaşmasına yol açmıştır. Cezayir, petrol hibeleri ve imtiyazları ile Güney Afrika ve Nijerya'dan destek görmekteyken; Fas ise uluslararası arenada tartışmasız bir şekilde etkili olan Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa ile olan ilişkilerinden dolayı küresel çapta bir destek elde etmeyi başarmıştır. Batı Sahra Meselesinin böylesine karmaşık ve gittikçe büyüyen sorunlu yapısı, bu meselenin Mağrip Bölgesi'nde ve genel olarak Afrika kıtasında yabancıların daha uzun

[84] جاسم شعلان ـ مشكلة الصحراء الغربية وانعكاسها على مستقبل الأمن القومي العربي, 75 ,2011 (Jassem Shaalan , Batı Sahra sorunu ve Arap ulusal güvenliğinin geleceği , s 75 , 2011)

süre kalması ve elde ettikleri çıkarların daha da uzun ömürlü olması için uluslararası güçler tarafından tercih edilebilir ve uygulanabilir bir mekanizma haline gelmesine neden olmuştur [85].

Bir taraftan Batı Sahra meselesinin bu "karışık" uluslararası yapısı diğer taraftan ise, taraf devletlerin tutumu söz konusu krizin bugüne kadar devam etmesine ve çatışmanın süreğen bir hal almasına neden olmaktadır. Meselenin bu denli uzaması ise, bölgedeki uluslararası güçlerin ve çatışma taraflarının meseleye dair çıkarlarına dayanmaya devam etmektedir. Batı Sahra'nın eski sömürgecisi olan İspanya meseleye dair ortaya konulan olası çözümleri engellemektedir. Öyle ki, Fas ile olan anlaşmazlığın temelini Septe ve Mellila üzerindeki İspanyol işgali oluşturmaktadır. İspanyollar, Sahra meselesinin devam etmesini ve çözüme kavuşmamasını, bu iki kent üzerindeki egemenliklerini sürdürmek ve Fas'ı etkisiz kılmak adına hayati bir öneme sahip olarak görmektedir. Fransa ise, Fas ve Cezayir üzerinde olan çıkarlarını korumak için özel bir denge tutumu geliştirme yönünde pozisyon almaktadır. Fransa, her ne kadar bu meselede Fas'ın tarafını tutma eğiliminde olsa da, hem Fas'ın hem de Cezayir'in içişlerine karışmak adına Sahra Meselesini canlı tutmak istemekte ve tabir yerinde ise yangına körükle gitmeyi tercih etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu meseledeki konumu ise, İspanya ve Fransa'nın kendi çıkarlarını gözetme ilkesine uygun olan tutumundan çok da farklı değildir. Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Batı Sahra meselesinin çözümünde ihmalkâr davranarak, meselenin bu denli tehlikeli ve süreğen bir hal almasına neden olmuş ve bölgede bu sorunun varlığını kullanarak kendi çıkarlarını gözetmeye devam etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Fas ile olan jeostratejik ittifakının sağlanması ve Cezayir ile olan ekonomik iş birliğinin devamı için dengeli ve temkinli davranmayı tercih ederek, Fransa'nın tutumuna benzer bir tavır takınma yoluna gitmektedir.

Dünyadaki büyük güçlerin Sahra meselesi ile meşgul olmasının yanı sıra, bu büyük devletlerin hükümetleri ve gizli servisleri ile gizli güçlerinin sorunun çözümünü engellemeye yönelik çabaları ve bu çözümsüzlükteki rolleri keşfedilmiştir ve artık

[85] زينة العزابي ـ قضية الصحراء الغربية :الشوكة التي عفّنت كامل الجسد ـ صحيفة الخبير التونسية 27 مارس 2014 (Zeina El-Ezabi , Batı Sahahara tüm vucudu zehirleyen iğne , s 25 , 2014)

bilinmez bir sır değildir. Bu durum ise, Sahra meselesine dair uluslararası karmaşayı ve uluslararası güçlerin tutumlarındaki belirsizliği teyit etmektedir. Sahra meselesi bölgede "farklılık ve parçalanma durumunu sürdürmeyi, bölgedeki mevcut unsurlar üzerinde korku uyandırmayı" amaçlayan bir bahane olarak görülmektedir [86].

Bölgesel Arap örgütleri ve Afrika'daki bölgesel örgütler ile çatışmanın yeni uluslararası taraflarının ve Sömürgeci tarafların Sahra meselesine yönelik kavramsal algılarında ve ifadelerinde karışıklık ve karmaşanın devam etmesine ek olarak, bu çetrefilli meselenin ele alınmasında taraflar arasında tedirginlik ve olumsuzluk havası hüküm sürmektedir. Tarafların meseleye dair tutumları, çözüme yönelik ihmalleri ve sorunun bugüne dek devam etmesi, bu sorunu kendi görüşlerine göre ele alan kurumlar, organlar ve taraflar arasında bölünmelere neden olmuş ve konunun ele alınmasında bir dizi çelişkilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sahra Sorunu, Arap ve Afrikalı ülkeler açısından problem teşkil eden daha spesifik vakalara da dikkat çekilmesine neden olmuştur. Sahra meselesine yönelik, Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği'nde kabul edilen ve bu organizasyonlarca ilan edilen karar ve tutumlar neticesinde Sahra Sorununa yönelik atılan adımlar karşılıksız kalmıştır[87]. Öyle ki, "Tıpkı Arap Birliği'nde olduğu gibi, Afrika Birliği'nde de ortaya çıkan kurumsal [88]bağlamdaki zorluklar sorunun çözümüne yönelik çabaların sonuçsuz kalmasına neden olmakla birlikte bu sorunu daha da derinleştirmiştir. Birlik Şartı'nda yer alan kimi hükümler sorunun çözümüne yönelik çabaları kısıtlar niteliktedir".

Bu kargaşaya ev sahipliği yapan Sahra Bölgesi'nde Fas'ın girişimi ile birlikte başlayan bu darboğazdan çıkmayı amaçlayan müzakerelerin ardından bir takım yeni çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Bu çözüm önerileri şu şekilde belirtilmektedir:

- Federal Sistem: Sahra halkının adeta devlet içinde devlete benzer nitelikte, bağımsız ve otonom güçler kullanmasına ve yetkilere sahip olmasına izin veren sistemdir. Sahra halkı, Fas Krallığı egemenliği

[86] جاسم شعلان ـ مشكلة الصحراء الغربية وانعكاسها على مستقبل الأمن القومي العربي81 (Jassem Shaalan , Batı Sahra sorunu ve Arap ulusal güvenliğinin geleceği , s79 , 2011)

[87] جاسم شعلان ـ مشكلة الصحراء الغربية وانعكاسها على مستقبل الأمن القومي العربي (Jassem Shaalan , Batı Sahra sorunu ve Arap ulusal güvenliğinin geleceği , s 81 , 2011)

altındaki Sahra topraklarının hariç tutulmasına halel getirmeksizin, kendi adli ve polis teşkilatına ve yasama sistemine sahip olacaktır.

- Federasyon ve Konfederasyon Arasında Bir Yapı: Federal sistemde atıfta bulunulan kavramların uygulanmasının mümkün olduğu ancak, sözde özyönetim ya da kendi kaderini tayin hakkını ortaya koyan referandum gibi kimi geleneksel ve klasik uygulamalardan ayrı tutulmuş bir sistemdir. Bu sistem, Fas Krallığı ile Sahravi nüfusu arasında kararlaştırılan yasal ortaklıkları başlatarak, çatışmanın her iki tarafınca belirlenmiş kimi farklı hususlara halel getirmeksizin, Batı Sahra'nın idaresinin tamamını doğrudan özerkliğe sahip olan Sahravi yönetiminin ellerinde bırakılmasını öngörmektedir. Ancak, Fas Krallığı'nın genel denetimi gözetilecektir. Bu sistemin uygulanmasında, Sırbistan ve Karadağ arasında ya da Amerika Birleşik Devletleri ve Porto Riko arasında görülen kimi küresel yönetişim modelleri ilham verici olarak kabul edilebilmektedir.
- Genişletilmiş Bölgeselcilik: Fas'ın herhangi bir hak kaybına uğramaksızın, Sahra sorununu çözüme ulaştırmak, bu bağlamda Polisario Cephesini ve Cezayir'i, Fas'ın Batı Sahra meselesindeki zorunlu muhatap rolünden soyutlamak adına, Fas Halkının çoğunluğu tarafından kabul gören bir çözüm önerisidir. Bu önerinin Fas tarafından geniş bir şekilde kabul görmesinin temel nedenleri, Sahraviler ve Faslılar arasında herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, tarafların haklarını garanti altına alan ve olumlu bir algı temelinde şekillenen demokratik yaklaşımların uygulanmasına zemin hazırlaması, Fas tarafından tanınan ancak Sahra sorununun çözümüne yönelik herhangi bir adım atmayan Batı Sahra merkezi yönetiminin sahneden çekilmesine dayanan bir öneri olmasıdır. Ayrıca, bu öneriyi savunanlar, Fas egemenliğindeki topraklarda yaşayan ve Sahra meselesinden dolayı yerlerinden edilen, topraklarını kaybeden ve toplum içerisinde gittikçe marjinalleşen Sahra Halkının yitirdiği birtakım hakların telafi edileceğini, bununla birlikte söz konusu önerinin Tindouf ve diğer ilgili bölgelerdeki mülteci konumunda yaşayan insanların ait oldukları topraklara dönmelerini teşvik edeceğine

inanmaktadırlar. Bu insanların Polisario'nun baskısından sıyrılarak ve bölgedeki demirden perdesini kırarak Sahra topraklarına dönmeleri için, genişletilmiş bölgeselcilik adlı öneri tek ve en ciddi yöntem olarak kabul edilmektedir.

- VII. Bölüm Önerisi: 1975 yılında, İspanya'nın Batı Sahra üzerindeki çıkarlarını gözeten İspanyol diplomat Angel Manuel Bayesteros Garcia tarafından "Sahra'daki Görevlerin" adlı kitabın VII. Bölümü'nde ortaya koyduğu bir öneri, Batı Sahra'nın Fas ile POLİSARİO Cephesi arasında paylaştırılmasına dayanmaktadır. Bu öneriye göre, Fas Saharaaltı Afrika'dan çekilecek, POLİSARİO'ya ise Moritanya'nın bulunduğu alan verilecekti. Fas Kralı II. Hasan, federasyon ya da konfederasyon çözümlerinin politik olarak uygulanabileceğini benimsemesine rağmen, bu öneriyi de herhangi bir kazanan ya da kaybedenin olmayacağı bir öneri olarak algılamıştır. Öneri gerek Fas Krallığı ve gerekse POLİSARİO Cephesi tarafından kabul görmemiştir [89].
- MINURSO'nun İnsan Hakları Baskısı: Son birkaç yıldır sıklıkla tekrarlanan ve öne sürülen bir çözüm önerisidir. Sahra meselesinin siyasi bir çıkmaza dönüşmesinden dolayı sorunun tarafları arasında etkili bir hale gelmiştir. Sorunun çözümüne yönelik faaliyetleri ile Sahra meselesinin dolaylı bir tarafı haline gelen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Fas kuvvetlerini, Batı Sahra'da insan hak ve hürriyetlerine saygı göstermeye zorlamak ve Fas'ın temel insan hak ve hürriyetlerine yönelik tutumlarını değiştirmek adına bir takım katı ve sıkı mekanizmaları işlerliğe sokma yoluna gitmiştir.
- B Planı ve Uluslararasılaştırma: Önceki iki uluslararası önerinin aksine, Fas Krallığı'nın Brüksel'deki eski büyükelçilerince gündeme getirilen bu öneri [90], Fas Krallığı'nın Batı Sahra'da kapsamlı bir çözüm girişimi başlatması gerekliliğini belirten bir taslak olarak öne sürülmüştür. "Evian Düzenlemelerinden" esinlenen bu taslak, Batı Sahra meselesine dair verilen uluslararası tavizleri öneri kapsamından hariç tutmuştur. Bu

[89] Ángel Manuel Ballesteros García: Mis Misiones en el Sahara. Letras de Autor, Madrid 2014120 pages

[90] 2012حليم بن عطاء الله،دبلوماسي وكاتب الدولة سابقاً لشئون الجالية المغربية في بروكسيل (Halim bin Ata Allah , Fas Krallığı'nın Brüksel'deki eski büyükelçilerince,siminer 2012 Fas sahra sorunu)

bağlamda öneri, Cezayir'in bağımsızlığını kazanmasında etkili olmuş ve bu arada anlaşmazlığın çözümünde, tüm taraflar için tatmin edici siyasi çözümler bulma güvencesi öneren mekanizmalar dahilinde, ortak görüşmelerin gerçekleştirilmesi adına etkili olacağı kabul edilen bir metodoloji benimsenmesini önermektedir.

- Arap Mağrip Birliğinin Yeniden Hayata Geçirilmesi [91]: Özellikle, Cezayir, Fas ve Mağrip bölgesinde çıkarları olduğunu savunan bölgesel taraflar gibi Sahra Sorununa taraf olan çoğu kesimce dile getirilen en son ve en yeni çözüm önerilerinden biridir. Esas olarak, Fas ve Cezayir arasında, üzerinde uzlaşılabilir bir çözüm bulmak amacı ile kurulmuş olan Arap Mağrip Birliği, Bölgeyi kuşatan ortak tehditler ve çatışmalar göz önüne alındığında ve tüm tarafları bu çatışmaların sona erdirilmesi için olumlu ve etkili adımlar atmaya zorlamaktadır. Bu etki, denkleme dâhil edildiğinde, Arap Mağrip Birliği, oldukça karmaşık ve karışık bir hal alan Sahra Meselesine ve bölgedeki diğer sorunlara çözüm bulmak adına çatışma bölgesindeki en yakın unsurları ve ittifakları temsil eden bir kuruluş olarak kabul edilmektedir.

3.4.1 Çözüm Önerilerine Dair Bir Vizyon Değerlendirmesi

Sahra Meselesinin çözümüne dair öne sürülen çözüm önerilerinin çeşitliliğine rağmen, bu çalışmada, şu gözlemlere yer verilmektedir:

- 1991 yılında öne sürülen ilk çözüm önerisi ile 1996 yılında öne sürülen ikinci çözüm önerisi arasında, beş yıllık bir ara dönem söz konusudur. Bu zaman aralığı, böylesine zorlu bir konuda, meselenin çözümünün hızlandırılmasına dair uluslararası kaygıların dile getirilmesi için oldukça uzun bir dönemdir. Daha sonra öne sürülen çözüm önerileri arasında zaman kısaltılmış olsa da, Sahra meselesinin çözümüne dair uzun soluklu önerilerdeki ciddiyet eksikliği de gözden kaçmamaktadır. Çatışma bölgesinde, uluslararası nüfuzun ve etkinin

[91] عبد العلي حامي الدين 2010 ديسمبر .المغرب العربي ء التفاعلات المحلية والإقليمية والإسلامية .مجلة البيان، 04, 375
(Abdel Ali Hameed El Din, Maghreb arabi : Yerel, bölgesel ve İslami etkileşimler ,Elbayan dergesi s 4, sayi375 ,2010.)

sağlanması için verilen ödünler göz önünde bulundurulduğunda, Birleşmiş Milletlerin yalnızca resmi formaliteden ibaret, temsili bir role sahip olduğu doğrulanmaktadır.

- 2006 yılında Fas Krallığı tarafından gündeme getirilen özerklik girişimi, Birleşmiş Milletler ve Sahra Probleminin diğer taraflarınca yeterince ilgi görmemiş ve dikkat çekmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu özerklik önerisine karşı olumlu bir tavır takınmasına rağmen, Birleşmiş Milletler Sahra halkının bu teklifin yararlılığına ikna etmek için oldukça az ve etkisiz bir çaba ortaya koymuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin aksine Birleşmiş Milletler, özerlik teklifini Sahra Sorununun çözümüne yönelik etkili bir yol olarak kabul etmemiştir. Sahra meselesinin yalnızca bir tür self-determinasyon yani kendi kaderini tayin etme problemi olarak görülmesi, Sahra halkına özerkliğin sağlanması için yeterli değildir. Bu doğrultuda, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu öneriye yönelik ilgisi ile uluslararası oluşumların kayıtsız kalması gibi birbirine zıt iki tutumun görülmesi, Sahra meselesinin taraflarının uluslararası platformlarda kapalı kapılar ardında bir takım gizli faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir.
- Batı Sahra'da bir federasyon ya da konfederasyonun kurulması ve federal bir hükümetin kurulmasını öne süren çözüm önerilerinin her ikisi de yalnızca çatışma ortamını soğutmak için ortaya atılmıştır. Bu nedenle, bu çalışma, Sahra Meselesine taraf olan kesimlerin gerek ideolojik ve gerekse entelektüel farklılıklarından dolayı kesin bir çözüme ulaşılamadığı sonucuna ulaşmaktadır. Polisario Cephesi, Sahra halkı ile birlikte, üzerlerinde var olan söz konusu egemenliği tanımamakla birlikte direnişte ısrar etmektedir. Dolayısıyla bu tutumda ciddi olduklarına inanmak mantık dışı kabul edilmektedir. Bir diğer yaklaşım olan Sahravilerin Fas Krallığından tamamen ayrılması ve zamanla tam bağımsızlığını kazanması düşüncesi de, Fas ve POLİSARİO'nun ne denli ayrı düştüğünün göstergesidir. POLİSARİO, her iki önerinin de sonunda tam bağımsızlık istemesine rağmen, bu tutumları Sahra konusuna yönelik, temelde ideolojik bir tepki olarak kabul edilmektedir. Burada Sahra halkının kendi kaderini tayin yani self-determinasyon hakkına dikkat çekilmektedir.

- Öte yandan, genişletilmiş bölgesellik önerisi, etkisiz ve işlevsiz olması bakımından önceki önerilere benzer bir teklif olarak değerlendirilebilir. Bu öneriyi harekete geçirmenin ve bu öneriden en iyi şekilde yararlanmanın önünde çeşitli engeller vardır. Bu engellerin en başında ise, Sahra Meselesine dair Cezayir'in ve Polisario'nun tutumları ile Sahra üzerindeki Fas egemenliğinin ortadan kalkması sayılabilir.
- VII.Bölüm uyarınca Sahra Meselesine bir çözüm getirilmesi ve MINURSO'nun insan hakları baskısının etkileştirilmesi ile ilgili önerilere gelince bu çalışma açısından bakıldığında ise şu sonuca varmak mümkündür: Bölüm VII uyarınca Sahra'da bir çözüm getirilmesi veya MINURSO'nun insan hakları baskısının etkinleştirilmesi ile ilgili önerilere gelince, ilk olarak bu önerilerin uygulanmasına dair adımların atılmasına ihtiyaç duyulan cesaretten yoksunluk, ikinci olarak da harekete geçmekten alıkoyan bir ciddiyetsizlik söz konusudur. Uzun yıllar boyunca taraflar ve Birleşmiş Milletler, Sahra meselesinin çözümünde VII.Bölüm önerilerinin uygulanmasında başarısız olmamışlardır, ancak taraflar bölgedeki çıkarlarının engelleneceğinden korkmuşlardır. Bu korku, dünya Siyasi tarihinde bir nesilden diğerine miras kalan ve süregelen bir korkudur. Dolayısıyla, VII.Bölümün uygulanması şimdiye kadar oldukça korkulan bir prosedür olagelmiştir. MINURSO'nun insan hakları baskısı ile ne anlamıyla bir öneri, ne de gecikmiş bir çözümdür. Öyle ki, insan hakları politik meseleler için artık bir itici güç olma özelliğini kaybetmiştir. Muhtemeldir ki, Fas'ın MINURSO personelleri ile ilgili olarak yakın zamanda, henüz ülkeye girmeden sınır dışı edilmelerine yönelik bir karar vermesi, bu tür haklar kullanılarak baskı yapmaya kalkışılması halinde neler olabileceğininin bir göstergesi olarak, bu önerinin beyhude bir çaba olduğunu ortaya koymaktadır.
- Uluslararasılaşma, Arap Mağrip Birliğinin yeniden hayata geçirilmesi ve arabuluculuk önerilerine gelince, bu çalışma, söz konusu önerilerin zayıflığına rağmen uygulanabilir çözüm yöntemleri olduğu kanısındadır. Arap ve Afrika'da yer alan Bölgesel organizasyonlar ile çoğu uluslararası arabuluculuk girişimleri Sahra Sorununun çözümünde bugüne dek yetersiz kalmıştır. Birleşmiş Milletlerin bu probleme yönelik çözüm seçeneklerinin dışında tutulması ve meseleye dair uluslararası olmayan bir çözümün bulunması, Afrika Birliği'nin

zayıflığı ve Arap Birliği Şartı'nın kısıtlayıcı ve bağlayıcı olmayan hükümleri göz önünde bulundurulduğunda mümkün değildir. Pan-Arap bir yapıda olan Arap Mağrip Birliği, bir çeşit stratejik ve siyasi bir nesnelliğe ihtiyaç duymaktadır ki, Birlik üyeleri bu nesnellikten halen çok uzaktadır.

3.4.2 Olası Gelecek Senaryoları:

Sahra Meselesinin potansiyeline bakıldığında, geleceğe dair aşağıda yer alan senaryoların gerçekleşmesi oldukça muhtemel görünmektedir:

Senaryo 1: Mağrip Bölgesi'nde artan çatışmalarla birlikte taraflar arasında yeni bir savaşın patlak vermesi ile Sahra Krizinin devam etmesi halinde, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VI. Bölümü doğrultusunda çatışmanın tarafları arasında kabul edilebilir barışçıl bir çözüm yoluna gidilebilir.

Sahra Meselesinin çözümüne yönelik müzakerelerde POLİSARİO Cephesinin bir taraf olarak dâhil edilmesi, müzakerelerden somut sonuçlar elde etmek için değil tam tersine, uluslararası baskıdan ve özelikle de Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İspanya'nın baskılarından kaçınmak için bir tür zaman kaybı olarak kabul edilebilir. Bu durum, Batı Sahra Meselesinin, Mağrip Bölgesi'nin Parçalanmasına yol açan ve bölgenin boşaltılmasına neden olacak karmaşık bir mesele olacağı anlamına gelmektedir.

Senaryo 2: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, çatışmanın taraflarına Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. Bölümünü öne sürerek bir baskı uygulama yoluna gidebilir. Bu bağlamda taraflar, geçmiş önerileri tekrar gündeme alarak, yeni şekil ve içeriklerle bu önerileri hayata geçirebilir.

Senaryo 3: POLİSARİO Cephesi uzun süre boyunca analiz edilmiş ve zamanla aşınmaya yüz tutmuştur. Bu, POLİSARİO Cephesi'nin kuruluşundan itibaren geçen zamandan bu yana ve ilk liderinin de örgütten ayrılmasının ardından, örgüte olan uluslararası desteğin azalmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Böylece, Batı Sahra'da yeni ve daha etkili liderler ve oluşumlar ortaya çıkarak çatışmanın taraflarının ötesinde yeni oluşumlar görülebilir. Bu yeni liderler ve oluşumlar, birtakım düşünceler ve çıkarlar doğrultusunda uluslararası bloklar tarafından

etkilenebilir ve yönetilebilir. Bu durum bölgede yeni bir gerçekliğin ortaya çıkmasına neden olabilir.

Senaryo 4: Sahra meselesinin çözümüne yönelik müzakerelerde özellikle siyasi bağlamda bir kilitlenme neticesinde, etkisi artan askeri çatışmaların doğal sonucu olarak yeni bir savaşın patlak vermesi ve çatışmanın taraflarına çöldeki ayrılıkçı hareketlerin destek vermesi olasıdır.

Senaryo 5: Fas Krallığı ve Polisario Cephesi, siyasi sahnenin dışında analiz edilebilir. Polisario Cephesi, yaşadığı krizler ve Cezayir'in bu konudaki tavrının radikal bir şekilde değişmesi nedeniyle köklü bir değişime uğrayabilir. Cezayir'de şu ankinden daha farklı, yeni bir iktidarın başa gelmesi ile birlikte mevcut siyasi sistem değişebilir ve Cezayir'in Sahra meselesine ve genel olarak Mağrip Bölgesine yönelik tutumları köklü değişiklikler ile karşı karşıya kalabilir. Bu durum, uluslararası durumun değişmesine neden olabilir.

SONUÇ

1975'te İspanyol sömügecilerinin çıkartılmasından sonra ortaya çıkan Batı Sahra sorunu ikna edici bir çözüm bulunamadığı için hala devam etmektedir ve dolayısıyla tüm Kuzey Afrika bölgesini doğrudan etkilemektedir.

Çatışmanın taraflarından biri olan Moritanya'nın çekilmesinin ardından, çatışmanın diğer tarafları olan Fas, Cezayir ve POLİSARİO Cephesi askeri ve uluslararası diplomasi alanında pek çok çatışmalara girmiştir. Bölgesel ve uluslararası arabuluculuk çabalarına ve birçok çeşitli arabuluculuk çalışmalarına rağmen, ikna edici bir çözüme varılamamıştır. Bu yüzden bu sorun nihayete erdilememiş ve problem muallâk bir durumda kalmıştır.

Bu çalışma sonucunda elde edilen sonuçları özetlemek gerekirse;

- Moritanya, Cezayir'in uyguladığı baskı politikası ve POLİSARİO Cephesi ile yaşanan silahlı çatışmalar nedeniyle, daha fazla kayıp vermemek adına istemeyerek de olsa, çatışmadan çekilmek zorunda kalmıştır.

- Bölgedeki anlaşmazlığın uluslararası bir nitelik kazanması sonucunda, BM sorunu halletmek üzere çeşitli çözüm önerileri sunarak, bir takım çözümler üretmiş ancak üretilen ve ortaya sürülen bu çözüm önerileri, sorunu halletmekten çok, daha da vahim bir duruma getirmiştir. Bu durumun sebebi ise, büyük güçler bölgedeki bu sorunun nihayete erdirilmesinden çok, stratejik, ekonomik ve siyasi açıdan kendi çıkarları doğrultusunda çözüm öne sürmektedirler.

- Batı Sahra'ya dayanan uluslararası çatışma, Batı Sahra'nın stratejik, ekonomik ve jeopolitik önemini doğrudan ortaya koymuştur.

- Cezayir'in Batı Sahra meselesindeki konumu, iddia ettiği gibi orada bulunan ve bağımsızlığını isteyen gruplara destek vermekle ilgili değildir. Cezayir'in bölgede hak iddia etmesinin iki ana dayanağı ve gizli nedenleri bulunmaktadır.

Bunlar; Cezayir'in bölgede bir lider olmak istemesi ve buradaki siyasi dengeyi yönetmek isteme emelleri üzerinden Fas'ı engellemek istemesi ve nihayetinde de ekonomik ve stratejik çıkarlarını korumak istemesi bu iki dayanağı oluşturuyor denilebilir.

- Batı Sahra bölgesi, Mağrip ülkeleri ve özellikle Fas ile Cezayir arasındaki ilişkilerin ana belirleyicilerinden biridir. Ayrıca Mağrip ülkelerinin birbiriyle olan ilişkilerinin iyileştirilmesi, tehdit edilmesi veya bunlara yeltenme konusunda kilit bir kilometre taşıdır.

- Batı Sahra'daki kriz, Arap dünyasının ve örgütlerinin Arap-Afrika sorunlarını çözmedeki başarısızlığını kanıtlamıştır. Bölgelerindeki kriz ve sorunlara çözüm bulmak için Arap meselelerinin Batı'ya ihraç edilmesi ve Batı'nın müdahalesi, sorunların daha da karmaşıklaşmasına yol açmaktadır.

- Sahra sorununun çözülmesi, ancak Fas ve Cezayir arasındaki ihtilafların giderilmesine bağlıdır. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerde bir ilerleme veya iyileşme, yakın gelecekte pek muhtemel görünmemekte ve ihtilaflar devam edeceğe benzemektedir.

KAYNAKÇA

ـ محمد جابر الأنصاري، "إشكالية التكوين المجتمعي العربي :أقليات ..أم أكثرية متعددة"، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، 1997 .ص 2

ـ مازن اسماعيل الرمضاني، الصراع الدولي في افريقيا والامن القومي العربي مجلة الامن والجماهير، ع12، بغداد، 1985، ص152

ـ محمد عايد الجابري، وحدة المغرب العربي، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، 1987، ص202

ـ مازن اسماعيل الرمضاني، الصراع الدولي في افريقيا والامن القومي العربي مجلة الامن والجماهير، ع12، بغداد، 1985، ص152

ـ عدنان السيد حسين ، النزاعات الأهلية العربية :العوامل الداخلية والخارجية، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت 1997 ، ص 193

-http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0AF41534-E226-4538-8F40-0197CB1DBE93 03/10/2004

- http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=233080 25/10/2010 شرين الضاني العنف في المجتمع العربي

ـ أحمد يوسف أحمد، محاضرة ألقيت في منتدى عبد الحميد شومان بعنوان :النظام العربي وآفاق المستقبل، عمان ، بتاريخ 7/5/2001

-aljazera raporu http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0AF41534-E226-4538-8F40-0197CB1DBE93 03/10/2004

- http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=233080 25/10/2010 شرين الضاني العنف في المجتمع العربي

- http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/0f3a3346-a14e-48bd-9d9a-7063e2408465 03/10/2004 الدكتور سامي الخزندار

ـ أحمد صدقي الدجاني، العرب ودائرة الحضارة الإسلامية، المستقبل العربي، شباط 2000، ص 15

ـ علي الصاوي ، النخبة السياسية في العالم العربي، مركز البحوث والدراسات الإستراتيجية، جامعة القاهرة، 1996، ص 7

ـ عدنان السيد حسين ، النزاعات الأهلية العربية :العوامل الداخلية والخارجية، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت 1997 ، ص 198

ـ ياسين عساف، "الصهيونية والصراعات الأهلية"،بيروت 1997 .ص 158

ـ عبد الكريم جلام، النزاع المغربي الجزائري حول الصحراء أي طريق نحو التسوية؟ !ص31 المطبعة والوراقة الوطنية، الطبعة الأولى، سنة 2008

ـ براهيمي عبد الحميد ، في أصل الأزمة الجزائرية .مركز دراسات الوحدة العرية الطبعة الأولى بيروت 2001

ـ جلال يحيى وآخرون، "مسألة الحدود المغربية الجزائرية والمشكلة الصحراوية، دار المعارف، القاهرة

ـ الناضوري رشيد، تاريخ المغرب الكبير ،ص 53، دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع

ـ عبد الله العروي ، تاريخ المغرب ، ص 32، المركز الثقافي العربي

ـ عبد الهادي التازي التاريخ الديبلوماسي للمغرب عهد العلويين ، ص 10

ـ يحيي، جلال وآخرون، مسألة الحدود المغربية الجزائرية والمشكلة الصحراويه ، صـ 519، دار المعارف ، القاهرة

ـ أسامة عكنان ، قضية الصحراء الغربية "كذبة جزائرية، الشيطان وحده من يملك تبرير حيثياتها

ـ عبد الكريم جلام، النزاع المغربي الجزائري حول الصحراء أي طريق نحو التسوية؟ !المطبعة والوراقة الوطنية، الطبعة الأولى، سنة 2008.

- محمد الزهراوي ، التحولات الراهنة في قضية الصحراء https://www.hespress.com/orbites/299505.html 22/03/2016

- المقرئ ابوزيد ، واقع الصحراء المغربية .ندوة https://www.youtube.com/watch?v=4SJwhExBAEc 13/02/2013

ـ محمد باهي ، اوراق من ذاكرة باهي ،ص 16، الدار البيضاء ،2016

ـ عباس بودرقة ، الخطايا السبع للدبلوماسيه المغربية في الصحراء، ص 9 ، 2016

ـ عباس بودرقة ، الخطايا السبع للدبلوماسيه المغربية في الصحراء، ص 22 ، 2016

ـ ياسين ايت يوسف ،اختلالات الدبلوماسيه المغربيه في ملف الصحراء ،ص25 ، 2015

ـ ياسين ايت يوسف ،اختلالات الدبلوماسيه المغربيه في ملف الصحراء ،ص51 ، 2015

- https://www.youtube.com/watch?v=4SJwhExBAEc 13/02/2013 المقرئ ابوزيد ، واقع الصحراء المغربية .ندوة

- https://hunasotak.com/article/20946 13/03/2016 علي انزولا، قضية الصحراء من ادم كودجو إلى بان كي مون

ـ عبد الله هداية، مشكلة الصحراء المغربية ، مجلة القانون الدولي ، مصر، ص 125، العدد 1979

ـ بهيجة السيمو مدير الوثائق الملكية ،الصحراء المغربية في عهد السلاطين العلويين، ص 17 ،2012

ـ احمد بن خالد الناصري الاستقصا لاخبار دول المغرب الاقصى، دار الكتاب الدار البيضاء.ص40، 1956

ـ مديرية الوثائق الملكية ،رسالة إلى ولدي المأمون ،1967

- Fransa milli kütüphanesi , http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530711094

ـ التاريخ الدبلوماسي، اتفاقية وقعت في 9 يونيو 1786، الجزء 9، صفحة 297

ـ مديرية الوثائق الملكية، الاتفاقيات الموقعة مع بريطانيا، فرنسا، اسبانيا، البرتغال، الولايات المتحد الأمريكية، هولاند

- Martin. Quatre Siècles D'Histoire Marocaine. Au Sahara De 1504 à 1902. p 68.paris1912

ـ مديرية الوثائق الملكية، الظهيرالملكي .صفحة 13

ـ جهاد عودة، الإطار الدولي والإقليمي لمشكلة الصحراء الغربية، القاهرة،ص 20، س 1987

ـ علي الشامي الصحراء الغربية، عقدة التجزئة في المغرب العربي،الحوار المتمدن ،العدد :3168 2010 /10 / 28

ـ عبدالله هداية الغربية الصحراء المشكلة، المجلة المصريه للقانون الدولي .ع 5 ص25

ـ ليلى خليل بديع، اضواء وملامح من الساقية الحمراء ووادى الذهب ،ص 21،دار المسيرة ، 1976

ـ محمد عابد،الجابري وحدة المغرب العربي،بيروت:مركز دراسات الوحدة العربية، ص23 ،1987

ـ مصطفى الكتاب،النزاع على الصحراء الغربية بين حق القوة وقوة الحق .1998 ،ص 8

- Birleşmiş Milletler Şartı 7.ci bölüm madde 51

- 18 Ekim 1907 tarihinde Lahey'de imzalanmış, IV sayılı kara harbinin konuları ve adetleri hakkında sözleşme kesim-III madde-42

- Luis Simon, Alexander Mattelaer, Amelia Hadfield. " Une stratégie cohérent de l'UE pour le Sahel".Direction générale des politique externes de l'union européenne. Bruxelles, Mai 2012.

- Benjaminn Augé «le trans saharan Gaz pipeline Mirage ou réelle opportunité ?» note de l' Ifri programme subsaharienne ifri 2010

- Le front Polisario: partenaire crédible de négociations ou séquelle de la guerre froide et obstacle a une solution politique au Sahara occidentale? sous la direction de claude moniquet – ESISC – novembre 2005 – p 1

- Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active - sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008 – p: 6

- Front Polisario: une force de déstabilisation régionale toujours active, sous la direction de claude moniquet- ESISC- octobre 2008, p 68/69

- The Polisario: the next alqaeda? by Richard miniter – December; 1; 2010; Hudson – new York

ـ جاسم شعلان ـ مشكلة الصحراء الغربية وانعكاسها على مستقبل الأمن القومي العربي

ـ زينة العزابي ـ قضية الصحراء الغربية :الشوكة التي عفّنت كامل الجسد ـ صحيفة الخبير التونسية 27 مارس 2014

ـ جاسم شعلان ـ مشكلة الصحراء الغربية وانعكاسها على مستقبل الأمن القومي العربي

- Ángel Manuel Ballesteros García: Mis Misiones en el Sahara. Letras de Autor, Madrid 2014/120 pages

ـ حليم بن عطاء الله،دبلوماسي وكاتب الدولة سابقاً لشئون الجالية المغربية في بروكسيل

ـ عبد العلي حامي الدين .ديسمبر2010 .المغرب العربي التفاعلات المحلية والإقليمية والإسلامية .مجلة البيان 373/375.